

00275 76

CURS DE LIMBA ROMÂNĂ
DE
GH. ADAMESCU și M. DRAGOMIRESCU

LECTIUNI
DE
SINTAXĂ

PENTRU
CLASA III SECUNDARĂ

DE
GH. ADAMESCU
Profesor la Gimnaziul „Șincai”

BUCURESCI
EDITURA H. STEINBERG

ISI

BIBLIOTECA CENTRALĂ
UNIVERSITARĂ
București

Cota

11 200275

Inventar

947581

8+4+7

19

16

8-9
3-10
10-11
11-12
12-1
1-7
2-3
3-4

62074
Alexandru C. Kowalski
CURS DE LIMBA ROMÂNĂ PENTRU ȘCOLELE SECUNDARE

DE
GH. ADAMESCU și M. DRAGOMIRESCU

LECȚIUNI DE SINTAXĂ

PENTRU CLASA III SECUNDARĂ

CONFORM PROGRAMEI DIN 1899

DE

GH. ADAMESCU
Profesor la Gimnasiul «Șincai»

BA 210 558

BUCUREȘCI
Editura Librăriei H. STEINBERG
10, — STRADA GABROVENI, — 10
1901—1902

Rc 319/12

Biblioteca Centrală Universitară
Cota. ~~045.2/16/196~~ 11200275
Inventar 647.581.

US

Rc 3/00

Tip. GUTENBERG Joseph Göbl, str. Dómnei, 20.

P.V.A. 208/83

B.C.U. "Carol I" Bucuresti

C647581

P R E F A Ț Ă

Continuăm anul acesta cu publicarea cursului de limba română pentru școlile secundare.

Lucrarea de față e făcută tot după principiile urmate în cărțile precedente. Ea urmărește reducerea numărului de chestiuni din sintaxă și tractează numai ceea-ce se cheamă de obicei *sintaxa generală*. Precum au înțeles și autorii programului din 1899, socotim că partea cealaltă *sintaxa specială*, se poate mai cu folos studia cu ocazia citirii.

Spre acest scop, în cartea de citire pentru clasa III sînt însemnate în note particularitățile mai importante de acest fel.

Negreșit că nu pretindem a fi făcut o lucrare originală din punct de vedere al materiei; dar am dorit să facem o lucrare bună din punctul de vedere al procedurii.

Am socotit că vom reuși mai bine într'acesta, basând întreaga sintaxă pe *frasă*; de aceea am introdus pe școlar începînd cu studiul frazei. Tóte exemplele, le-am luat din autori spre a întări convingerea școlarului că regulele de sintaxă sînt întemeiate pe studiul amănunțit al autorilor.

Da-va lucrarea noastră rezultatele ce sperăm? Iată ce dorim a experimenta și spre acest scop cerem bunăvoința colegilor noștri, rugându-i a ne semnala tóte neajunsurile ce vor afla.

LECȚIUNI INTRODUCATIVE

I

Exprimarea gândirilor prin fraze și prin propozițiuni

§ 1. Ca să se înțelegă între dânșii, ómenii vorbesc. Vorbirea dar trebuie să aibă înțeles. Acest înțeles se arată prin gândiri întregi exprimate prin viu graiú sau prin scris.

Să luăm un exemplu:

Copilul, încălecat pe bēțul sēu, gāndesce cā se aflā cālare pe un cal de ceí maí strașnicí, pe care alérgā cu voe bunā și-l bate cu biciul și-l strunesce cu tot dinadinsul și răcnesce la el din tótā inima de-ți ía auđul; și de cade jos, crede cā l-a trāntit calul, și pe bēț íși descarcā mânia în tótā puterea cuvintului. (*Créngă*).

În acéstā vorbire aflām o gāndire deplinā, pentru cā aflām un înțeles: *copilul íși inchipuesce cā bēțul ex care se jócā, este în adevěr cal.*

Observând de aprópe acéstā gāndire, vedem cā ea se póte desface într'o sumā de alte gāndiri:

1. Copilul, încălecat pe bēț, *gândesce* . . .
- 2 . . . că *se află* călare pe un cal de ceî mai strașnicî . . .
- 3 . . . pe care *alérgă* cu voe bună . . .
- 4 . . . și-l *bate* cu biciul . . .
- 5 . . . și-l *strunesce* cu tot dinadinsul . . .
- 6 . . . și *răcnesce* la el din tóte inima . . .
- 7 . . . de-ți *îa* auđul . . .
- 8 . . . și de *cade* jos . . .
- 9 . . . *crede* . . .
- 10 . . . că l-a *trântit* calul . . .
- 11 . . . și pe bēț *își descarcă* mânia în tótă puterea cu-vîntului.

Sînt aci *un-spre-đece gîndiri*, pentru-că fie-care rînd luat deosebit, are înțeles. Tóte aceste un-spre-đece gîndiri, adică un-spre-đece înțelesuri, se unesc ca să dea tot o gîndire, mai desvoltată, — un înțeles singur.

O gîndire alcătuită din mai multe gîndiri cari aű înțeles fie-care în parte și cari se întrunesc ca să dea un înțeles singur se numesce *frasă*.

Gîndirile din care se alcătuesce frasa se numesc *propozițiuni*.

1. **Exercițiū oral.** Să se spună cîte frase sînt în rîndurile următore :

Depart, departe, era odată un palat de marmoră lângă un lac adînc, limpede și liniștit ; și în lac tremura răsturnat palatul și grădina lui de naramzi și portocali.

Și nici-o lebedă nu se lăsa pe lac, și nici-o privighetóre nu cânta în portocali. Nimic nu se auđia în curte, nimic în palat ; ușile nu se deschideaű ; porțile curții în totdeauna încuiaute. Vîntul nu bătea pe aici, oprit de cine scie cine, departe de aceste locuri în vecinică odihnă.

Numai, hei, cîte odată, și la mîez de nópte se auđia bătînd în porțile de stejar și răsunetul se ducea departe ; porțile se deschideaű țipînd, ca și cum ar fi fost vii și le-ar fi bătut cineva.

(Delavrancea).

Notă. Se va spune care este ideea principală care se găsește în totă bucata. De ce sînt trei alineate? Prin ce se despart frazele?

2. **Exercițiu oral.** Să se deosebescă frazele din povestirea următoare:

Hogea se apucă odată să-și facă un cuptor, pe nevastă-sa împrejuru-i avînd-o de ajutor după ce-l isprăvi însă, după cum lui i-a plăcut, veni un vecin și-i dîse că nu e bine făcut, pentru-că l-a întors cu gura către vîntul de apus, ci era să fie bine spre mîză-đi să-l fi pus altul venind dîse iară: Hoge, ce bine făceaî către răsărit cuptorul cu gura de-l întorceaî altul iară îi dîse: Hoge, eî în locu-ți de eram, cuptorul spre mîză-nópte cu gura lui îl puneam vîdînd Hogea că la nimeni lucrul lui nu i-a plăcut, îl strică și, apucînd iarăși, pe rotile l-a făcut după aceea din prietenî în vre-un fel de -i dîcea, el se apuca îndată și într'acolo îl întorcea și așa Nastratin Hogea, cu cuptorul învîrtit, al fie-căruia gustul și plăcerea i-a împlinit dîcînd cîta ostenelă pentru un coptor avîuî eî ca să-l fac pe gustul lumii, iar nu după placul meî.

3. **Exercițiu scris.** Să se copieze ^x rîndurile următoare, despărțindu-se frazele prin punct.

Un țigan furase două gâsce grase și, să le ascundă, în desagi le băgase, gîndind întru sine ce minciunî să dîcă de-l va întîlni în cale vre-un românîc merse dar cît merse și-l întîlni în grabă un român cu bîtă și stînd îl întrebă, dîcînd: spune ce ai în desagă, țigane el rîspunse: iceda am nisce ciolane dar dincolo ce ai el întaiî mințise, dar greșindu-i gura altă gâscă, dîse.

^x
§ 2. Să observăm cele un-spre-đece propozițiunî din cari se compune frasa din § 1. Vedem că tóte verbele sînt la modul indicativ timpul present. Indicativul scim că este în mod personal; afară de indicativ, mai avem ca modurî personale: conjunctivul, optativul și imperativul ¹⁾. Prin urmare tóte verbele din cele un-spre-đece propozițiunî sînt la mod personal și în fie-care propozițiune se află *numai un verb la mod personal*.

Așa dar cunóscem cîte propozițiunî sînt într'o

1) In exercițiul 4 se află exemple pentru tóte celelalte modurî personale.

vorbire după numărul verbelor la mod personal ce întâlnim într'însa.

4. **Exercițiū oral.** — Să se spună câte propozițiuni sînt în frazele următoare :

Acum, luminate crăișor, ca să veđi cât pôte să-ți ajute milostenia, stai liniștit, uită-te drept în ochii mei și ascultă cu luare a-minte ce ți-o-iū spune. (*Créngă*). — Du-te la tată-těu și cere să-ți dee calul, armele și hănele cu care a fost el mire și atunci ai să te poți duce unde n'aū putut merge frații těi, pentru că ție ți-a fost scris de sus să-ți fie dată acéstă cinste. (*Créngă*). — Până acum toți rîdeaū de Prepeleac, dar acum a ajuns să rîdă și el de dracu. (*Créngă*). — Eraū odată într'un sat doi frați și amăndoi erau însurați. (*Créngă*). — Cel mai mare era harnic, grijuliv și chiabur, pentru-că unde punea el mîna, punea și Dumneđeū mila, dar n'avea copii. (*Créngă*). — O răzeșie destul de mare, casa bėtrănescă cu tótă pojijia ei, o vie cu livadă frumósă, vite și multe pașeri alcătuiau gospodăria babei. (*Créngă*). — Mare de inimă, iar de gură și mai mare, părintele Duhu nu se învrednicise de o viếță mai bună ; dar se vede că nici poftia el una așa, de vreme ce nu-și astěmpěra gura către mai marii sěi, măcar să-l fi picat cu lumînarea. (*Créngă*). — Drag îmi era satul nostru cu Ozana cea frumos curgătore și limpede ca cristalul, în care se oglindesce cu măhnire Cetatea Némțului. (*Créngă*). — Irinuca avea o cocîobă veche de bărne cu ferestrele cât palma, acoperită cu scânduri, îngrădită cu răslogi de brad și aședată chiar sub munte pe malul stîng al Bistriței aprópe de pod. (*Créngă*).

5. **Exercițiū scris.** — Să se alégă și să se scrie deosebit propozițiunile din frazele următoare, subliniindu-se verbele la mod personal :

Când am auđit noi una ca asta, am început a plînge cu dece rînduri de lacrimi și a ne ruga de toți Dumneđeii să nu ne slutescă. (*Créngă*). — Pe érnă mama s'a pus pe capul tatei, ca să mă dee unde-va la școlă ; dar tata spunea că nu mai are bani de dat pentru mine. (*Créngă*). — Abia despre ăiūă s'a îndurat Vasile Bordeianu, strungarul nostru, de s'a dus în Humulescī, cale de două ceasuri cu piciorul, și a înșeiñtat pe tata de a venit cu căruța și m'a luat acasă. (*Créngă*).

6. **Exercițiū scris.** — Să se caute în cartea de citire mai multe frase : cu 2 propozițiuni, cu 3, cu 4, cu 5, cu 6.

§ 3. Într'o vorbire aflăm gândiri mai dezvoltate sau gândiri mai simple. Une-ori ne exprimăm prin fraze; alte-ori numai prin simple propozițiuni.

7. **Exercițiū oral.**— Să se spună câte fraze sînt în vorbirile următoare :

a) Când mama nu mai putea de obosită și se lăsa câte o leacă ȋiua să se odihnescă, noi băeții toemaî atunci ridicam casa în slavă, când venia tata nóptea de la pădure înghețat de frig și plin de promoróeă, noi îl speriam sărindu-î în spate pe întuneric. (*Créngă*).

b) La Crăciun când tăia tata porcul și-l pârliă și-l opăria și-l învêlia iute cu paie de-l înădușia ca să se pótă rade mai frumos, eū încălecam pe porc deasupra paielor și făceam un chef de mii de lei, sciind că mie are să-mi dea códa porcului s'o frig, odată, la un Sfîntul Vasile, ne prindem noi căți-va băeți din sat să ne ducem cu plugul, căci eram și eū mărișor acum. (*Créngă*).

c) Era diminéța, în ȋiua de tăerea capului sfintului Ion Botezătorul, când eșia din Humulesci și fetele și flăcâii gâtiți frumos, ca în ȋi de sêbătóre, foiaū prin sat în tóte părțile cu bucuria zugrăvită pe fețe, numai eū cu Zaharia ședeam ghemuiți în căruța lui Moș Luca și ne duceam surgun, rogu-te mână mai tare, Moș Lucă, ȋic eū, să nu se uite satul ca la urs la noi, Luca Moșnégul însă mânia cum scia el, căci mărtógele lui de cai erau vlăguiti din cale afară și slabi ca nisce mâți de cele leșinate. (*Créngă*).

8. **Exercițiū scris.** Să se caute o vorbire compusă din două fraze și una compusă din trei fraze. X

II

Frasa și propozițiunea

§ 4. Am vedut că o frasă se compune din gândiri întregi cari tóte aū înțeles luate în parte și tóte se unesc într'un înțeles singur.

Să luăm exemple:

Atunci feciorul craiului își ȋa cele trebuitóre, *sărută* mânia tătâne-sêu, *ȋice* rēmas bun fraților sêi și apoi *incalecă* și *pornesce* cu bucurie spre împărăție. (*Créngă*).

Aci este o fraasă, pentru că e o gândire, un înțeles: *feciorul craiului a plecat*, — alcătuită din gândiri cari au înțeles luate în parte.

Atunci feciorul craiului își ia cele trebuitoare . . .

. . . sărută mâna tătâne-său . . .

. . . dăce rămas bun fraților săi . . .

. . . și apoi încalecă . . .

. . . și pornesce cu bucurie spre împărăție.

Tóte propozițiile sînt legate între ele și noi simțim această legătură, căci fie-care propozițiune duce mai departe gândirea exprimată de propozițiunea din nainte, pentru ca să ajungă să se întrunească în înțelesul singur de care am vorbit.

Altă fraasă:

Îndată ce *sosise*, Lăpușnénu *porunci să umple* cu lemne tóte cetățile Moldovei, afară de Hotin, și le *arse* ca *să strice* prin acesta asilul nemulțumiților. (*C. Negruzzi*).

Acésta e o fraasă, pentru că e o gândire cu înțeles: *Lăpușnénu a ars cetățile* și e alcătuită din gândiri ce au înțeles și luate în parte:

Îndată ce sosise . . .

. . . Lăpușnénu porunci . . .

. . . să umple cu lemne tóte cetățile Moldovei, afară de Hotin . . .

. . . și le arse . . .

. . . ca să strice prin acesta asilul nemulțumiților.

Tóte propozițiunile sînt legate între ele și noi simțim această legătură; dar, comparând frasa acésta cu cea din nainte, vedem o deosebire. În acea fraasă fie-care propozițiune ducea mai departe gândirea expri-

mată prin propozițiunea de mai nainte. În această frază, numai două duc gândirea mai departe.

A. Lăpușnénu porunci . . .

B. . . și le arse.

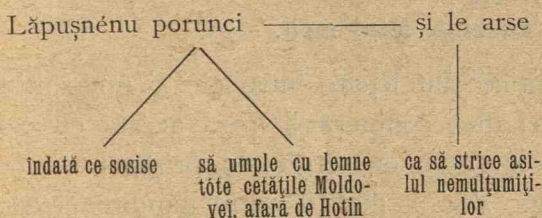
Cele-l-alte trei întregesc înțelesul celor două:

C. Îndată ce sosise . . .

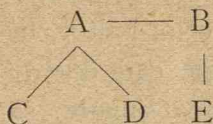
D. să umple cu lemne toate cetățile Moldovei afară de Hotin . . .

E. ca să strice prin acesta asilul nemulțumiților.

Adică sint legate de cele două d'întâiū, ast-fel:

Însemnând propozițiunile cu litere, ar fi:

În frasa acesta avem două feluri de propozițiuni: acele cari merg una după alta ducând gândirea mai departe; altele cari se găsesc sub dependența celor d'întâiū, lămurind sau întregind înțelesul lor.

Mai avem și al treilea fel de fraze:

Dacă *te bizuesci c'ei puté* răsbate până acolo și *cređi* că *ești* în stare a cârmui și pe alții, *alege-ți* un cal din herghelie, care-*ei vré* tu, *ia-ți* banî cât *ți-or trebui* și *mergi* cu bine, fétul mēū. (*Créngă*).

Aci este o fraasă, pentru că e o gândire cu un înțeles: *Dacă-ți vine la socotélă, du-te*, — alcătuită din gândiri cari au înțeles luate în parte.

Dacă te bizuesci . . .

. . . c'ei puté rěsbate până acolo . . .

. . . *și (dacă) cređi . . .*

. . . că ești în stare a cârmui și pe alții . . .

. . . **alege-ți un cal din herghelie**

. . . *care-ěi vré tu . . .*

. . . **ia-ți bani . . .**

. . . *cât ți-or trebui . . .*

. . . **și mergi cu bine, fétul meú.**

Tóte propozițiile sînt legate între ele și noi simțim acéstă legătură; dar, comparând frasa acéstă cu cele din nainte, observăm o deosebire. În prima fraasă fiecare propozițiune ducea mai departe gândirea exprimată prin propozițiunea din nainte. În a doúa, pe lângă propozițiunile de acest fel, am aflat și altele cari lámuriaú înțelesul celor-l-alte. În acéstă fraasă numai trei sînt propozițiunile cari duc gândirea mai departe și cari ar puté să stea singure, să alcătúescă singure o fraasă:

A. alege-ți un cal din herghelie,

B. ia-ți bani

C. și mergi cu bine, fétul meú.

Cele-l-alte nu duc mai departe gândirea exprimată prin propozițiunea din nainte, nici nu ar puté să stea singure, alcátuind o fraasă:

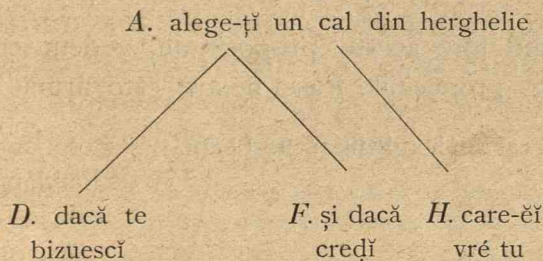
D. dacă te bizuesci

E. c'ei puté rěsbate până acolo,

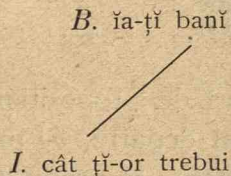
- F.* și (dacă) cređi
G. că ești în stare a cârmui și pe alții,
H. care-ăi vré tu,
I. cât ți-or trebui.

Aceste propozițiuni, luate deosebit, aű înțeles; dar nu se pot întruni într'un înțeles singur numai ele, ci împreună cu celelalte trei din nainte, căci ele nu servesc a duce gândirea mai departe, ci a lămuri gândirile exprimate prin cele trei propozițiuni din nainte.

Propozițiunea *A* (*alege-ți un cal*) este lămurită pe de o parte prin propozițiunile *D* (*dacă te bizuesci*) și *F* (*și dacă cređi*); iar pe de alta prin *H* (*care-ăi vré tu*); adică:

Propozițiunea *B* (*ia-ți bani*) este lămurită prin *I* (*cât ți-or trebui*); adică:

Mai rămân propozițiunile *E* (*c'ăi puté rěsbate până acolo*) și *G* (*că ești în stare a cârmui și pe alții*).

Prima lămurește înțelesul propoziției *D*, care și ea lămurește pe *A*; iar a doua lămurește înțelesul propoziției *F*, care și ea lămurește pe *A*; adică:

D. dacă te bizuesci

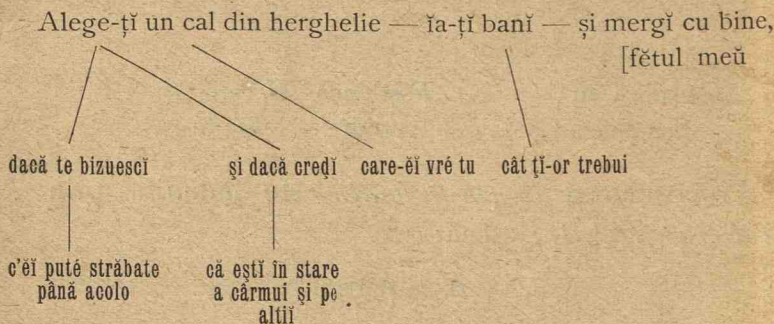
E. c'ei puté străbate până acolo

și:

F. și dacă cređi

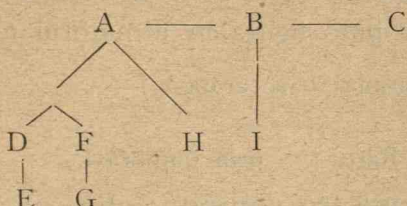
G. că ești în stare a cârmui și pe alții.

Împreunând toate aceste propozițiuni, vedem că legătura dintre propozițiile frazei noastre este următoarea:

Aci avem trei feluri de propozițiuni: *a*) propozițiuni cari duc gândirea mai departe, *b*) propozițiuni cari întregesc înțelesul acestora, *c*) propozițiuni cari sînt dependente de cele de al douilea rând și întregesc înțelesul acestora.

Dacă am pune în loc literele cu cari le-am însemnat, am avé:

Aşa dar într'o frasă sînt unele propozițiuni cari aŭ înțeles fără a fi nevoie de altele cari să le lămuréscă; iar alte propozițiuni nu pot sta de cât lămurind pe unele din cele-l-alte.

Propozițiunile cari duc gândirea mai departe și pot avé înțeles fără a fi nevoie de altele cari să le lămuréscă se numesc *propozițiuni principale*; propozițiunile cari staŭ în frasă numai spre a lămuri ori spre a întregi pe alte propozițiuni se numesc *propozițiuni secundare*.

9. **Exercițiŭ oral.** Să se spună cari sînt propozițiunile principale și cari propozițiunile secundare din frazele înșirate la No. 4.

10. **Exercițiŭ scris.** Să se afle în Cartea de citire trei frase: una cu o propozițiune principală și cu două secundare; — alta numai cu o propozițiune principală; a treia cu două propozițiuni principale cari să fie întregite fie-care prin câte una secundară; — alta care că aibă o principală întregită de o secundară care la rîndu-î să aibă o secundară.

§ 5. Precum am vęđut că e întocmirea frasei, tot asemenea e și întocmirea propozițiuni.

Exemplu:

Prin dumbrăvi se arată armia lui Rareș. (*Bolintîneu*).

Aci elementele principale sînt: *armia* — *se arată*. Pe acestea le întregesc cele-l-alte părți secundare și legătura

între ele o vedem, punând întrebări: *Care armie?*... a lui Rareș. *Pe unde se arată?*... prin dumbrăvi. Legătura acésta s'ar puté figura în următorul mod:

armia — se arată
lui Rareș prin dumbrăvi.

O propozițiune se compune din *părți principale* și din *părți secundare*, cari întregesc pe cele d'întâiu.

11. **Exercițiū oral.** Să se spună cari sînt părțile principale și cari sînt cele secundare în propozițiunile următore :

Fetele împératului aũ mulțumit spânului și pentru atâta. — La unul fără suflet, trebuie unul fără-de-lege. — Mai rămâne îndoéla despre asta? — Tot omul are un dar și un amar. — Atunci, Harap Alb iar se înfățișéază împératului. — Aũ fost poftiți la nuntă Crăésa furnicilor, Crăésa albinelor și Crăésa zinelor, minunea minunilor din ostrovul florilor. — Fata moșnégului era frumósă, harnică, ascultătore și bună la inimă. — Dumneđeũ o împodobise cu tóte darurile bune și frumóse. — Așa era pe vremea aceea. (*Créngă*).

X 12. **Exercițiū scris.** Să se caute doúe propozițiuni numai cu părți principale și trei cu părți principale și secundare.

X

PROPOZIȚIUNEA

ELEMENTELE PROPOZIȚIUNII

I

Subiectul și predicatul

§ 6. Am văzut că o propoziție se compune din părți principale și din părți secundare. Miezul gândirii în oricare propoziție îl alcătuiesc părțile principale, adică două elemente despre care întrebăm mai întâiu și în jurul cărora se grupază celelalte.

Elementul despre care se vorbește într-o propoziție se numește *subiect*; elementul care spune ceva despre subiect se numește *predicat*.

Ca exemplu, să luăm fraza următoare:

Fiul craiului îi mai *trage* și atunci un frâu în cap cât ce *póte* și apoi iar *începe* a purta caii de colo până colo, să *vadă* nu cum-va *a veni* alt cal să *mănânce* jărat. (*Crângă*).

Aci avem șase propozițiuni: 1) «Fiul craiului îi mai *trage* și atunci un frâu în cap»; 2) «cât ce *póte*»; 3) «și apoi iar *începe* a purta caii de colo până colo»;

4) «să vadă»; 5) «nu cum-va a veni alt cal»; 6) «să mănânce jăromatic».

Raportul dintre aceste propozițiuni este următorul:

Fiul craiului îi mai trage — și apoi iar începe a purta caii de
și atunci un frâu în cap colo până colo

/
cât ce póte

/
să vadă

/
nu cum-va a veni alt cal

/
să mănânce jăromatic

Prima propozițiune și a treia sînt principale; cea de a două întregesce înțelesul celei d'întâiu; cea de a patra întregesce pe cea de a treia și celelalte se întregesc rînd pe rînd una după alta.

Să luăm în deosebă prima propozițiune: «Fiul craiului îi mai trage și atunci un frâu în cap».

Aci miezul gândirii îl formeză vorbele *fiul* și *trage*. Ele sînt părțile principale, pentru că în jurul acestor două elemente se grupază cele-l-alte și despre ele întrebăm mai întâiu. Despre ce se vorbește aci? despre *fiu*. Ce se spune despre el? *trage*. Așa dar *fiul* este subiectul; *trage* este predicatul.

Cele-l-alte cuvinte se grupază în jurul acestor două și le întregesc înțelesul.

13. **Exercițiu oral.** Să se spună câte propozițiuni sînt în frazele următoare și să se arate subiectul și predicatul în propozițiunile subliniate.

Fântâna era adâncă și nu avea nici rôtă nici cumpenă. — Spânul atunci zîmbesce puțin și, coborîndu-se în fântână, umple întâiu plosca și o pune la șold. — Mai șede el acolo puțin și apoi ese afară. — Dacă vrei și vrei numai de cât să te duci, eă nu te oprese, dar mi-i ca nu cum-va să te întâlnești cu scârba în drum și să dai și tu cinstea pe rușine, c'apoi atunci curat îți spun că nu mai ai ce căuta în casa mea. † Alții mai fricoși își stupiau în sin, menind-o, ca să se întorcă pe capul aceluia care a trimis-o. — În sfîrșit unii spuneau într'un fel alții într'alt fel și multe se diceau pe sêma fetei împêratului Roș, dar nu se scia care din tôte acele vorbe este cea adevêrată. — Cine scie ce mi s'a mai întâmpla! — Ochilă atunci se ia și el după Harap Alb și pornesc tus-cinci înainte. (Créngă) — Să nu se înțelégă iar că a fi liber va să dică a nu face nimic, de témă să nu aducem supêrare semenului nostru, ci din contră a fi liber însemnêză a munci, a fi singurul sêu arbitru de ceea-ce face și de ceea-ce nu face. (I. Ghica).

Subiectul

§ 7. Subiectul arată elementul care fâptuesce lucrarea arătată prin verb; el rêspondе la întrebarea: *cine ?* sau *ce ?*

Exemple:

Spânul zâmbesce ... Cine zâmbesce?... *Spânul.*

Fântâna era adâncă... Ce era adâncă?... *Fântâna.*

Alții stupiau... Cine stupia?... *Alții.*

Cine scie... Cine scie?... *Cine.*

§ 8. Subiectul arată despre ce se vorbesce în propozițiune. Despre el ne spune ceva predicatul; adică subiectul *fâptuesce* ceva: face o acțiune ori suferă el acțiunea. Scim¹⁾ că numai lucrurile de sine stătătoare sau cele închipuite de mintea noastră ca lucruri de sine

1) Lecțiuni de gramatică p. cl. II § 17.

stătătore pot *făptui* și *făptuirea* lor ne o arată verbul. Numele lucrurile de sine stătătore sînt *substantivele*.

Subiectul unei propozițiuni trebuie să fie un substantiv în nominativ. Ori-ce vorbă pôte fi luată ca substantiv și pôte sluji ca subiect.

În exemplele următore:

fântâna era adîncă
spânul zâmbesce
eû nu te opresc
alțîi stupîiău
care este adevărată
cine scie
tuscincî pornesc
a fi liber vă să ȃică a nu face nimic
a fi liber însemnăză a munci,

subiectele sînt diferite părți de cuvînt, însă socotite ca și cum ar fi ca vorba *fântâna*, adică substantive. Chiar o literă pôte fi luată ca substantiv și pôte fi subiect: «*D* se pronunță ca *Z* în cuvintele ce derivă din latină». (C. Negruzzi).

14. **Exercițiu oral.** Să se spună prin ce părți de cuvînt s'a exprimat subiectul în propozițiunile subliniate.

În acéstă érnă puterea răsboiului fiind în Țara Românească și Moldavia, *Ungaria răsufliă puțin* de mișcările trupelor. (N. Bălcescu). — Sub pricinuire că s'ar fi prins nisce scrisori scrise de mîna lui Aron, *care dovedîiău* că *el se afla în înțelegere cu Turciă* și cu cardinalul Andreiă Batori, un trup de oștire din Ardél intră fără veste în Iași și, împreună cu Răsvan, ridică pe Aron cu soția și feciorii lui și-i duse sub pază în Ardél. (N. Bălcescu). — *Șese-spre-dece miă Secuî, cari rămăneaău* din numărul de patru-ȃeci-de-mii ce se învoise a da, *trebiăiău să stea în Ardél* spre a apăra țara de vre-o năvălire ce o ar puté amenința din partea Polonilor cari pe atunci se aflaău în Moldova. (N. Bălcescu).

X 15. **Exercițiu scris.** Să se caute șese exemple de subiecte exprimate prin : substantiv, pronume personal, numeral, pronume demonstrativ, adjectiv, pronume nehotărît. Exemplele vor consta din fraze întregi și subiectele va fi subliniate.

§ 9. Mai des se pune în locul substantivului ca subiect pronume; mai rar, numerale; foarte rar, infinitive. Într'o frază în care avem mai multe propozițiuni, nu se exprimă subiectul în toate propozițiunile.

Exemplu:

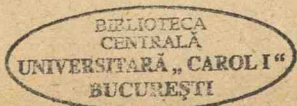
Harap-Alb, luând aripa cu bucurie, o *strânge* cu îngrijire; apoi, mulțumind crăesei pentru ajutorul făgăduit, *pornesce*, urmându-și calea tot înainte. (Créngă).

Aci sînt două propozițiuni: 1) «Harap-Alb, luând aripa cu bucurie, o *strânge* cu îngrijire». Subiectul este *Harap-Alb*; 2) «apoi, mulțumind crăesei pentru ajutorul făgăduit, *pornesce*, urmându-și calea tot înainte». Întrebând cu predicatul: *Cine pornesce?* răspundem: *Harap-Alb*. Substantivul din prima propozițiune nu se repetă, pentru-că îl avem present în mintea noastră.

Frasa care urmează după cea de mai nainte este următoarea:

Mai *merge* el cât *merge* și, când la pôlele unui codru, numai iată ce *vede* o dihanie de om, care se *părpălia* pe lângă un foc de două-șeci-și-patru de stâneni de lemne și tot atunci *striga* cât îi *lua* gura că *móre* de frig.

Aci prima propozițiune este: «Mai *merge* el»; subiectul este exprimat prin pronume ca să nu se mai repete vorba *Harap-Alb* din frasa precedentă. Propozițiunea a doua: «cât *merge*» n'are subiect exprimat, căci pronumele *el* este aprópe, ne este present în minte. În a treia același lucru: «și când la pôlele unui

codru, numai iată ce vede (el) o dihanie de om». A patra propoziție are subiect, este pronumele *care*: «care se *părpălia* pe lângă un foc de două-șeci-și-patru de stâneni de lemne». Întrebând cu verbul: *Cine se părpălia?* răspundem: *dihania de om*, înlocuit cu pronumele relativ *care*. Propozițiunea a cincă are același subiect ca cea de a patra *care*, dar nu s'a mai repetat: «și tot atunci striga». A șesea: «cât îi *lua gura*» are ca subiect *gura*, căci întrebând cu verbul: *Cine lua?* răspundem *gura*. Ultima propozițiune «că *móre de frig*» are ca subiect tot subiectul propozițiunii pe care o întregesce. Întrebăm: *Ce striga?* că *móre de frig*. *Cine strigă?* *care* (omul de care s'a vorbit, dihania) și *Cine móre de frig?* tot *omul* acela, exprimat prin *care*.

Când subiectul propozițiunii este present în mintea noastră de la o propozițiune anterioară, el nu se exprimă; când e nevoie numai să-l amintim, se exprimă prin pronume.

16. **Exercițiu oral.** Să se spună cari sunt subiectele diferitelor propozițiuni din frazele următoare:

Îmbracă-te iute în pielea cea de urs, care o ai de la tatăl tău, apucă pe ici tot înainte și cum îi ajunge în răscrucele drumului, ai să și dai de grădina ursului. — Atunci sai repede înlăuntru de-ți ia salăți într'ales și câte ei vré de multe, căci pe urs l-am pus eu la cale. — Dar la tótă întâmplarea, de-ți vedé și-ei vedé că s'a trezit și năvălesce la tine, svârle-î pielea cea de urs și apoi fugi încóce spre mine cât ei puté. (*Créngă*). — În vremea acésta, Mihaiū-Vodă, vedénd că Sigismund de temerea Turcilor umbla să-și dea țara împératului, că împératul însuși, desperat de o nouă și îngrozitoare revoltă a țeranilor, umbla a se împăciui cu Turcii, speriați și ei de revolta Ienicerilor, și puțin după aceea deschidea conferința de pace la Weitzen, gândi și el a căuta să

închee o pace hotărîtore cu Turcii, pace ce-l va lăsa liber a lucra la planul ce-și închipuise în mintea lui. (N. Bălcescu).

× 17. **Exercițiu scris.** Să se caute în Cartea de citire trei frase : a) una să aibă patru propozițiuni și subiectul exprimat numai în două propozițiuni ; b) alta să aibă cinci propozițiuni și subiectul exprimat numai în trei ; c) a treia să aibă orî-câte propozițiuni și subiectul exprimat numai în una.

+ Predicatul

§ 10. Am văzut că sub numele de predicat înțelegem acel element al propozițiunii care spune ce-va despre subiect.

Exemple :

Ómenii vremilor acelora **erau nalți** ca brații. (C. Negruzzi).

Moș Nichifor **era foarte vesel**. (Créngă).

Erau triști *celătenii*. (A. Pann).

Despre *ómenii* ni se spune că *erau nalți* ; despre *Moș Nichifor* că *era vesel* ; despre *celătenii* că *erau triști*.

Predicatul se compune din două părți : **legătura**, exprimată prin verbul auxiliar *a fi* și **numele predicativ** care este un adiectiv.

Verbul auxiliar lĂgă numele prĂdicativ cu subiectul.

§ 11. Nu totdeauna predicatul este alcătuit astfel. Să luăm frasa următoare :

Pe cĂnd *eram matroz*, *treceaŭ* adesea luni întregi fĂră ca sĂ *vedem* pĂmĂntul, dar *eram veseli* și *lucram* cu mulțumire. (Odobescu).

Aci avem cinci propozițiuni. Predicatele sĂnt : *eram matroz*, *treceaŭ*, *sĂ vedem*, *eram veseli*, *lucram*.

În prima propozițiune *eram matroz*, avem forma de

predicat cu legătură și cu nume predicativ. În propozițiunea *lucram cu mulțumire*, predicatul se compune dintr'un singur cuvânt: un verb la mod personal. În asemenea propozițiunii, legătura exprimată prin verbul auxiliar se află cuprinsă în verbul predicativ: *eū lucrăm* este pentru cugetarea noastră ca și cum am dice: *eū eram lucrând, eram în stare de lucrare*, adică predicatul e compus tot din legătură și din nume predicativ, însă unite într'un singur cuvânt: un verb predicativ.

Avem deci două feluri de predicat: **predicat nominal** sau **adjectival** compus din *legătură* și din *nume predicativ* și **predicat verbal** exprimat numai printr'un verb la mod personal.

18. **Exercițiū oral.** Să se spună cari predicate sînt verbale și cari nominale din frazele următoare. Să se spună cari sînt numele predicative.

Astfel e atunci omorul, când ostașul încetěză obosit și Riga singur cu puținî scapă fugînd; strălucitele-î veștmente le aruncă el de gróză, plînge și în a sa țară se întorce blestemând. (*Gr. Alexandrescu*). — Când auđiam noi pe moș Luca pomenind cu drag de casă și când mai vedeam cum rêmân satele și locurile frumoșe în urmă și tot altele necunoscute se înfățișeză înainte-ne, supărarea noastră creșcea la culme. (*Créngă*). — Amicul meū este un negustor din partea locului, om fôrte considerat. (*Odobescu*). — Tóte sînt așa, dar încă tot nu sîntem lipsiți de simțul auđului și prin urmare ne place a asculta povești frumoșe și ași pune râmășag că istoria vieții d-tale o să ne facă să adormim. (*C. Negruzzî*). — Trebuie să daū fie-căruia ce este al seū, căci și mórtea are socotéla ei, nu-î lăsată numai așa de geaba, cum cređi tu. (*Créngă*). — Fii simplu, Măria Ta, fii bun, fii Domn cetățén. (*Cogălniceanu*). — Isbânda nu fu de o cam dată așa de repede și strălucită ca în Țara-Românescă. (*Bălcescu*).

19. **Exercițiū scris.** Să se caute trei frase: într'una să fie numai predicate verbale, în cele-l-alte să fie predicate verbale și nominale. Să se sublinieze cu o linie cele verbale, cu două cele nominale.

Predicatul nominal

§ 12. Predicatul nominal am văzut că este format dintr'un verb ajutător și dintr'un nume predicativ. Precum subiectul este exprimat printr'un substantiv sau printr'un alt cuvânt *luat ca substantiv*, tot astfel numele predicativ este *adiectiv* și ori ce alt cuvânt care slujeste ca nume predicativ este *luat ca adiectiv*:

a) *Acela-î* copilul meu cel mai mic. 1)

b) Care dintre noi va lua épa ta în spate și va înconjura ézul de trei ori fără s'o pue jos și să rësufle, *ai aceluia să fie* banii.

c) De nu cum-va s'ar rësândi; dar par'că nu *era țigan* să se întorcă.

d) Ce să faci? Să te învêț eú: boii tîi *sînt mari și frumoși*; ia-î și-î du la érmarec, vinde-î și cumpără alții mai mici și mai efteni: iar cu banii rëmași, cumpără-ți un car și iaca te-ai făcut gospodar.

e) Iaca-ți mai daú o dată carul, dar asta *ți-a fi cea de pe urmă*.

f) A... uleú strigă dracul... și cu ochii legați, *cum era*, văicărindu-se grozav și svârcolindu-se ca șérpele, se aruncă în éz, spunënd lui Scaraoski cele întâmplare și că nu-î *de șuguit* cu vrăjitorul acesta.

g) Mă supun cu tótă inima la slujba Măriei Vóstre, stăpână; de-și *este fórte cu anevoe* de mers până acolo. (1) *réngă*).

Propozițiunile cu predicat nominal sînt: «Boii tîi *sînt mari și frumoși*», aci sînt două adiective; «Copilul meu *e acela*», aci numele predicativ e un pronume demonstrativ și scim că pronumele acesta este adiectival; «Banii *să fie ai aceluia*», aci este tot un pro-

1) Elevii vor spune câte propozițiuni sînt în fie-care exemplu.

nume demonstrativ; «(El) nu *era țigan*», aci este un substantiv; «Asta *ți-o fi cea de pe urmă*», aci o expresie cu înțeles de numeral; «(El) *era cum*», aci un adverbiu; «Nu *este de șuguit*»,¹⁾ aci e un supin; «(Lucrul) *este foarte cu anevoe*», aci un adverbiu.

Se vede din exemplele acestea că numele predicativ se exprimă prin *adiectiv* sau prin *alte părți de cuvânt* (substantiv, adiectiv, pronume, numeral, verb la un mod nepersonal și adverbiu) *luate ca adiective*.

20. **Exercițiul oral.** Să se spună prin ce s'a exprimat numele predicativ în predicatul nominal ce se vor găsi în frazele următoare :

Aveți noroc că-mi sînt mai dragi banii de cât pustnicia, că v'ași arăta eu vouă. (*Créngă*). — Eū is bun cât is bun, dar și când m'o scote cine-va din răbdare, apoi nu-i trebuie nici țigan de lae împotriva mea. (*Créngă*). — Măi, măi, măi ! Acești-s curat sărăcie trimisă de la Dumnezeu pe capul meu. (*Créngă*). — Trofeele acestei campanii fură două-deci-și-șapte stéguri, ca la o sută tunuri, din cari unele de o mărime însemnată. (*N. Bălcescu*). — El era atunci de patru sute opt-deci și trei de ani. (*C. Negruzzi*). — Datoria și gloria lui Batori era a nu lăsa nici un picior de Turce să ăsa din țară și ar fi putut s'o facă, de nu umbla așa môle și cu sfielă. (*N. Bălcescu*). — El căută dar cari sînt elementele de putere ale patriei lui și nici nu-i fu cu anevoe a le găsi. (*N. Bălcescu*).

X 21. **Exercițiul scris.** Să se caute în Cartea de citire patru frase în cari să se găsească unul sau mai multe predicatul nominal. Să se spună în parentesă prin ce s'a exprimat numele predicativ.

22. **Exercițiul oral.** Să se spună ce fel de predicatul sînt cele subliniate

Deschid sfinta carte unde *se află înscrisă* gloria României, ca să pun din naintea ochilor fiilor ei câte-va pagini din viața eroică a părinților lor. (*N. Bălcescu*). — Robi tremurând în mijlocul desfătărilor, pe un tron cumpărat cu bani, ei *stau ocrotiți* în potriva dreptei răsunări a poporului de paznicii streini, prădați, chinuiau și îngroziau o țară ce nu o sciau iubi. (*N. Bălcescu*). — Mihaiul le

1) Subiect nu se subînțelege aci, căci e expresie unipersonală.

disce că la întâmplare când solul bănuitor s'ar teme să vină, ei să rămână la Satmar zălog până la întorcerea sa. (N. Bălcescu). — Maximilian archiducele, care era numit generalisim al împăratului, și prințul Sigismund al Transilvaniei, sosiră prea târziu. (N. Bălcescu). — El dicea lui Sigismund și solului său a spune împăratului Rudolf II că el va sta mijlocitor, de va voi să facă pace cu Pórta și-l va ajuta de va voi răsboi. (N. Bălcescu). — Leul de multă vreme ridicase oștire să se bată cu riga ce se numia Pardos. (Gr. Alexandrescu). — Cel mai tînăr în sfat sta rezemat pe scutul său. (Carmen Sylva). — Puterea armată a țării se desorganisează în vremea Brâncovénului și ostașii se fac clăcași pe la moșii. (N. Bălcescu). — Acolo, lângă isvóre, érba pare de omét. (Eminescu). — Românul e născut poet. (Alexandri).

Observare. Se găsesc și predicate nominale având însă ca verb auxiliar nu a fi, ci alte diferite verbe, precum: a sta, a păré,.. a eși, a deveni, a se alege, a se face, a se nasce, etc.

✕ 23. **Exercițiū scris.** Să se găsescă trei exemple în cari să se afle verbe întrebunțate în locul auxiliarului a fi pentru formarea predicatului.

24. **Exercițiū oral.** Să se spună cari sînt predicatele în frazele următóre și să se explice predicatele subliniate.

Ast-fel, mergînd în cale, Domnul și cu soții lui întâlniră doi Turci pe cari îi prinseră și aflare de la dinșii că fac parte dintr'o bandă de 500 Turci cari bântuiaū satele aceluī județ, arđînd și jăfuind și că acéstă cétă nu e departe. (N. Bălcescu). — Copilașul nostru nu mai este. — În Divanul ad-hoc din Moldova erau boeri de tótă mâna: și mai mari și mai mici; și mai bētrâni și mai tineri; și mai învęțați și mai neinvęțați, cum îi apucase timpul. (Créngă). — Pe vremea aceea nu era spițerie în Târgul-Némțului și jupân Ștrul aducea, pentru hatârul călugărilor și al călugărițelor, tot ce le trebuia. (Créngă). — După vieță, este și mórte. (Créngă) — Stefan nu mai este; însă o să vie alți Stefanii cu vieță și cu bărbăție. (Bolintinénu). — Unde e înțelepciune multă, e și nebunie multă. (A. Pann).

Observare. În unele propozițiuni verbul a fi forméază singur predicatul; dar atunci are înțeles de a exista sau a se afla și se póte înlocui cu aceste verbe fără să se schimbe înțelesul.

X 25. **Exercițiu scris.** Să se caute trei exemple în cari verbul *a fi* să se întrebuințeze ca predicativ.

26. **Exercițiu oral.** Să se transforme propozițiunile active subliniate în propozițiuni pasive și vice-versa.

Vremea desavârșasce *orî-ce inventă omul*, orî-ce spiritul nasce. (Gr. *Alexandrescu*). Ale valurilor mândre *generații* spumegate zidul *vechiu* al mănăstirii în cadență îl isbesc. (Gr. *Alexandrescu*). *Noi citim luptele vóstre* cum privim vechia armură ce un uriaș odată în rēsbóie a purtat. (*Idem*). *Sacul în iaz nu s'a tras*, ci tot pe loc a rămas. (*Donici*). *Nu mă mai putu(ră) ține în frică nici căni de la stână.* (*Heliade*). Eū te cunose pe tine: ești leū năprasnic; însă și tu mă scii pe mine. (*Alexandri*). Un drum îngust și mlăștinos străbate *acea luncă înveselită* și duce până la Vadul Motrului, din colo de care se vedea curtea lui Socol. (*Odobescu*). Pe când pe sub șure și la vatra bordeiului ospēțul și paturile se gătesc, limbile se desmorțesc și, prin glume, prin rīsuri cu hohote, *ele rēscumpără lungile ore de tăcere ale țilei.* (*Odobescu*). X *podul or.*

Observare. Propozițiunea activă are același subiect și după înțeles și după gramatică; propozițiunea pasivă are un subiect după gramatică și altul după înțeles: «Nebunul învață bărbierie la capul tău» (*Negruzzi*), propoziție activă; — «Mitropolia Moldovei fu proclamată liberă și independentă printr'un act al Împēratului Bizanției». (*Negruzzi*).

Ca să transformăm o propoziție activă în propoziție pasivă, punem verbul în formă reflexivă sau perifrastică, punem subiectul în acuzativ cu prepoziția *de*, *de către*, etc.; iar complementul propoziției active devine subiect în nominativ.

X 27. **Exercițiu scris.** Să se caute în Cartea de citire patru exemple de propozițiuni active cari să se pótă transforma în propozițiuni pasive.

Propozițiuni eliptice

§ 13. Am vėdut că elementele principale ale pro-

pozițiunii sînt subiectul și predicatul. Am văzut că forțe des subiectul lipsesce, fie-că este present în minte, fie-că este subînțeleș. În propozițiunile cu verb unipersonal nu este de loc subiect din pricina naturii verbului.

Întîlnim însă propozițiuni în cari lipsesce și predicatul.

Exemple:

Cine-î cu pagubă, și cu păcat.

Mânia lui Dumneșeu, ce era afară: să nu scoți căne din casă, dar încă om.

Gata, stăpâne; iaca pornesc.

Ce garduri streșinite cu spinî, de mai nicî vîntul nu putea rîsbate printre ele!

Ferescă Dumneșeu, cucóne; cruce de aur cu noi în casă
Fie-care pentru sine croitor de pîne. (*Créngă*).

În primul exemplu avem un singur verb la mod personal (*i*), dar înțelegem că gîndirea aceea nu e simplă propozițiune, ci e o frasă și se deosebesc două gîndiri: *Cine-î cu pagubă este și cu păcat*.

În al doilea exemplu vedem că pînă la două puncte avem un singur verb la mod personal, dar sînt două propozițiuni, cea d'întaiu fără verb: **Era** *mânia lui Dumneșeu ce era afară*. Asemenea în partea a două a frasei sînt iar două propozițiuni, lipsind verbul din cea din urmă: *Să nu scoți căne din casă, dar încă om să scoți*.

În al treilea exemplu este o propozițiune pînă la punct și virgulă, dar lipsesce verbul: **sînt** *gata, stăpâne*.

Exemplul al patrulea este o frasă exclamativă. Prima propozițiune pînă la virgulă n'are verb: *Ce garduri*

streșinite cu spini făcea, de mai nici vântul nu putea răsbate printre ele!

Exemplul al cincilea e o rugăciune pe scurt și se înțelege lesne verbul care lipsesce: *cruce de aur să fie cu noi în casă.*

Ultimul exemplu e un proverb. Verbul lipsesce: *Fie care este pentru sine croitor de pâne.*

Din aceste exemple se vede că:

Verbul predicatului se lasă afară în vorbirea noastră: 1) când în două propozițiuni ce se urmază ar fi să se repete același verb, 2) în propozițiunile exclamative și interogative, 3) în proverbe.

De asemenea în convorbiri se lasă adesea verbul afară, înțelegându-se cel din frasa spusă mai nainte:

În povestea Sócrei cu trei nurori:

— Da nu înțelegeți ce vrea mămuca?

— Nu, dîseră ei.

Aci *nu* formază o propozițiune, căci este în loc de: *nu înțelegem.*

În povestea Caprei cu trei eđi.

— Valeu, cumetřă, talpele mele!.. Mă rog, scóte-mă că-mi arde inima în mine!

— Ba nu, cumetre; c'așa mî-a ars și mie inima după eđi-șorii mei.

Aci avem mai întăiú o propozițiune fără verb în frasa exclamativă: **imi ard talpele mele.** Apoi în răs-punsul caprei, *ba nu* formază o propozițiune: *ba nu te scot*, adică se înțelege verbul din vorbele dîse de lup mai nainte.

Propozițiunile în cari lipsesce predicatul se numesc *propozițiuni eliptice*.

28. **Exercițiū oral.** Să se spună ce verb al predicatului lipsesce din fie-care din exemplele următoare și să se explice :

- a) — Acum să ne întrecem din fugă, *șise el.*
 — Măi Michiduță, da cu mine ți-ai găsit că poți tu să te întreci din fugă ?
 — D'apoi cu cine ?
 — Vino încoace să-ți arăt eu cu cine.
- b) — Ba mai pune-ți pofta în cuiū ! Mai bine să ne întrecem din trântă.
 — Din trântă ?
 c) Atunci dracul ia buzduganul de cōdă și, când îl svârle, se sue așa de tare de nu se mai vede...
 — Ia svârle-l și tu acum, *șise dracul, îngâmfat.*
 — L-oiu asvârli eu, nu te îngriji ; dar scōte-l mai întâiu la fața pămîntului, cum a fost și la tine.
 Dracul ascultă și-l scōte.
 — Mai răpede, mai răpede, că n'am timp de așteptat.
- d) Baba avea o găină și moșnegul un cocoș.
 e) Slavă ție, Dōmne ! *șise moșnegul, că pot să duc și babeī mele o mângăere.*
 f) — De ești om bun, aprōpe de chiliōra mea ; iară de ești om rēū, departe de pe locurile aceste, că am o cătea cu dinții de oțel și, de i-oiu da drumul, te face miū și fărime.
 — Om bun, măicuță.
- g) Da ce vânt te-a adus și cum ai putut rēsbate prin aceste locuri ; că pasere măeștră nu vine pe aici, necum om pămîntēn.
 h) Atunci feciorul cel mijlociū își ia diūa bună și merge și merge până ce înopteză bine și când prin dreptul podului, numai iaca și ursul : mor ! mor ! mor ! mor !
 i) La plăcinte înainte și la rēsboiū înapoi.
 j) Dél cu dél se ajunge, dar încă om cu om.
 l) Orī oiū putē isbuti orī nu, dar își fāgăduesc din nainte că, odată pornit din casa d-tale, înapoi nu m'oiū mai întōrce. (*Crēngă*).

X 29. **Exercițiū scris.** Să se pună predicatele cari lipsesc.

1. De acum înainte orī-cu capul de piētră orī cu piētra de cap, tot atāta-ī.
2. Cine pōte, ōse rōde ; cine nu, nici carne mōle.

3. Era frumoasă de mama focului ; la sora te puteai uita, iar la dânsa ba.

4. Acum să vedem care pe care ? Ori el pe draci, ori dracii pe dînsul.

5. Călătorie sprâncenată, dişe boerul ; de rămânea, îmi erai ca un frate ; iar de nu, îmi eşti ca doî. (*Créngă*).

✕ 30. **Exerciţiū scris.** Să se caute în cartea de lectură cinci exemple de propoziţiuni în cari se lipsescă verbul predicatului.

✕ Acordul predicatului cu subiectul

§ 14. Am văzut că subiectul şi predicatul sînt părţile principale ale propoziţiunii. Predicatul ne arată ce face, ce este sau cum este subiectul. De aci urmează că între subiect şi predicat trebuie să fie *acord*.

Eū cred că tot ce e al mămucai e şi al nostru şi ce-î al nostru e şi al ei. (*Créngă*).

Aci verbul predicatului stă în numărul singular, persóna I, pentru că subiectul este pronume singular de persóna I.

Voî lucraţi, că eū mă duc să pregătesc ceva de a mîncării. (*Créngă*).

Aci verbul predicatului este la plural, persóna II, pentru-că subiectul este un pronume de persóna II plurală.

Da ce-î acolo ? **strigă baba** înpăimîntată. (*Créngă*).

Aci verbul este la persóna III, pentru că subiectul este substantiv şi este la singular, pentru-că subiectul e la singular.

Nurorile atunci **sar** arse în picioré. (*Créngă*).

Aci verbul este la plural, pentru că subiectul este la plural.

Din aceste exemple se vede că:

Verbul predicatului se potrivește, adică *se acordă în număr și în persoană cu subiectul*.

Scim încă că, pe lângă predicatul verbal, mai avem și predicatul nominal.

Fuga-î rușinosă, da-î sănătósă. (*Créngă*).

Eraū odată într'un sat doi frați și **amēdoī eraū însurați**.

(*Créngă*).

Cel mai mare era harnic; iar **cel mai mic era sărac**.

(*Créngă*).

Póte-î dice că și **ratele** de pe apă **sînt ale vóstre** și toporul meū din fundul ézului. (*Créngă*).

Când numele predicativ este o vorbă care se póte schimba după gen și număr, atunci ea se potrivește cu subiectul. Adiectivul *rușinosă* este la feminin singular, pentru-că subiectul *fuga* este la feminin singular. Participiul *însurați* este la masculin plural, pentru-că subiectul *amēdoī* este la masculin plural. Adiectivele *harnic* și *sărac* la singular masculin, pentru-că subiectele *cel mai mare* și *cel mai mic* sînt la singular masculin. Pronumele *ale vóstre* este la feminin plural, pentru-că și subiectul *ratele* este la feminin plural.

Așa dar *numele predicativ când e adiectiv se acordă cu subiectul în gen și număr*.

31. **Exercițiū oral.** Să se explice acordurile între predicat și subiect în exemplele următoare :

Taci, ca să-ți fie casa casă și masa masă. (*A. Pann*). — Fă-ți crucea mare, că e dracul bătrân. (*A. Pann*). — Nicī un meșteșug nu e rău, ci ómenii sînt răi. (*A. Pann*). — Procopséla nu e cârpă, să o mototolesci și să o bagī în sîn. (*A. Pann*). — Ce spuī, domnule, strigară bătrânii ! va să dică, fórte rău pusesem în gând. Dar apoi ce ne sfătuesci d-ta să facem cu copiii noștri ? (*C. Negruzzi*). — Oră-

șenul trăește de ađi pe mâne. (*C. Negruzzi*). — Eú tot sînt un bėtrân singur c'un pieior în grópă. (*C. Negruzzi*). — Vedem acum cã bine trãim noi la țarã; de ar trãi și copiii noștri cum am trãit noi! (*C. Negruzzi*). — Ce vrei voi? Noi, bunã pace! (*Eminescu*).

32. **Exercițiu scris.** Sã se îndrepteze greșelile de acord din rãndurile urmãtoare:

Sã ascultãm! Ce se aude? Ce nou glas rėsunã ore? A dumbrãvii cãntãrėtã, gingașa privighetore, prin accente iscusite rediul tot ađi încãntat. Ascultãnd-o, simți cã'n sînu-mi un nou ce s'a deșteptat. Cãt iubesc sã-mi opresci pașii sub umbra de desfėtare unde cad în suspine a ei jalnicã cãntare! Gãnditor și dat cu totul s'aud dulcele ei glas, sub copacul acest mãndru în uimire aú rėmas, nu bag sémã cã de asuprã-mi vijelie se stãrnesc saú cã sórele apuneți, ori cã tunetul vaim și cã a đilei luminare de pe cer acum s'a stins. Simt a ei durere numai, ascult numai al ei plãns. Dar tãcurã, nu mai rėsunãm tãnguioșa-i melodie, eú stãm încã, ascultați încã cuprins de melancolie.

§ 15. De obiceiú în vorbire întrebuiñãm pluralul saú singularul, dupã cum avem sã exprimãm cã e vorba de mai multe persóne saú numai de una.

Eú mē duc sã gãtesc tot pentru purcederea nóstrã cu noul nostru domn. (*C. Negruzzi*).

Voí sã dați sémã înaintea lui Dnmneđeú. (*C. Negruzzi*).

Dacã subiectul este un substantiv, un adiectiv saú un pronume la plural, verbul predicatului se pune la plural. Dacã subiectul se compune din doúe pãrți, doúe cuvinte la singular, verbul predicatului stã la plural:

Dómna și Mitropolitul *eșirã*. La ușa îi *intãmpinarã* Stroici și Spancioc. (*C. Negruzzi*).

Acordul între predicat și subiect se face în exemplele de aci, și dupã formã și dupã înțeles. Dacã subiectul e un cuvînt care sub forma de singular cuprinde un înțeles de pluralitate (*norod, mulțime, cėtã, glótã*, etc.) acordul se face dupã formã:

Norodul pretutindenî îl *întâmpina* cu bucurie și nădejde.

(C. Negruzzi).

Boerii sciau că *norodul* îi *urêsce*. (C. Negruzzi).

Óstea tótă *se va supune*, cum i se va făgădui mai mare simbrie. (C. Negruzzi).

În exemplul următor însă vedem că altfel stă lucrul:

O *gvardie* numerósă de lefegii Albanezi, Sârbi, Unguri, isgoniți pentru relele lor fapte, *iși aflară* scăpare lângă Lăpușnénu, care, plătindu-î bine, i-avea hărăziți. (C. Negruzzi).

Subiectul este vorba *gvardie*, care are forma de singular, dar cuprinde în sine un înțeles de pluralitate. După formă, ar fi trebuit ca verbul să fie *află*, dar aci s'a acordat cu înțelesul, căci cuvîntul este întregit de părți secundare cari fac să ésa la ivélă înțelesul de pluralitate: *de lefegii Albanezi, Sârbi, Unguri*... Asemenea construcții sînt rare în limba românescă; de obicei se pune la singular verbul.

33. **Exercițiū oral.** Să se spună la cari din predicatele subliniate s'a făcut acord după înțeles și unde după formă.

Aci îi eși *înainte o óste* de 7000 Turci, alcătuită de garnisóna cetății și de alți Turci din Bulgaria. (Bălcescu). — În drumu-î, el se întâlnise cu o *cétă* de Poloni ce năvălise în țară și *ține*a a-l zăbovi în cale; dar el, tăind-o și spărgînd-o fôrte rău, își urmă drumul și pătrunse în Ardél. (Bălcescu). — Ba și pe la casele ómenilor *se ospétai* o *multime* de străini. (Créngă). — Îar după acésta, *óstea* românescă *pléca* și *îvinge* horda tătărăscă. (Bolintinénu).

34. **Exercițiū scris.** Să se caute în Cartea de citire două exemple în cari să se afle o vorbă cu formă de singular și un înțeles de pluralitate și să se arate dacá acordul s'a făcut după înțeles sau după formă.

§ 16. Să observăm exemplele următoare:

Citim în «Monitorul Oficial»:

Noi Carol I, Regele României, *am decretat* și *decretăm*...

Aci, după înțeles trebuie să fie verbul la singular,

căci vorbește o singură persoană, dar e un obicei al capetelor încoronate și al autorităților (Miniștri, Primari, Prefecți, Președinți de Tribunal, etc.) să întrebuinteze pluralul.

Se numesce *pluralul maiestății*.

Alex. Odobescu, în prefața scrierilor lui Bălcescu, dice:

Să-l *lăsăm* să-și descrie însuși starea lui fizică și sufletescă și să ne *mărginim* a copia aci o notă pe care *am aflat-o* printre hârtiile lui.

Verbul din urmă poate să fie ori la plural ori la singular; cele-l-alte vedem că sînt la plural. De ce? Ele arată o persoană singură, Odobescu, cel care scrie prefața. Este însă un obicei al scriitorilor să vorbească la plural când vorbesc despre sine.

Acesta se numesce *pluralul scriitorilor*.

II

Atributul

§ 17. Am văzut că o propozițiune se compune din părți principale și din părți secundare cari întregesc pe cele d'întăiu, precum o frază se compune din propozițiuni principale și secundare. Astfel în fraza următoare:

Și acum, pentru a treia oră, feciorul de împărat *ertă* vieța risului, precum *ertase* pe a vulturului, precum *ertase* pe a dihorului; el *strînse* praștia pe mână; iar fiera, *scăpăra* din ochii ei o pîtră de rubin, mare și frumoasă (Al. Odobescu),

avem trei propozițiuni principale și două propozițiuni secundare:

Și acum pentru a — el strânse — iar fiéra scăpărá din
 treia órá feciorul — praștia pe — ochii ei o piétră de
 de împărat ertă — mână — rubin, mare și fru-
 vieța risului

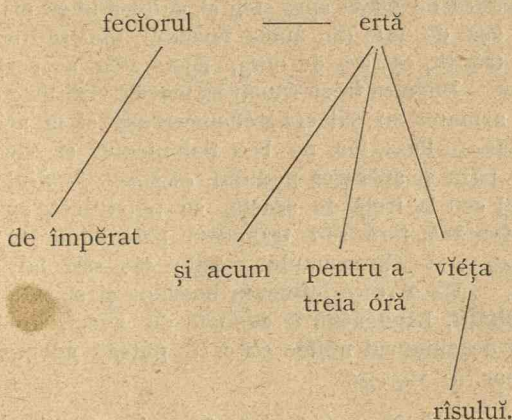
precum ertase precum ertase
 pe a vulturului pe a dihorului

Tot asemenea în orî-care din propozițiunile acestea vom afla părți principale și secundare.

Exemple:

Și acum pentru a treia órá feciorul de împărat ertă vieța risului.

Subiectul: *feciorul*; predicatul: *ertă*. Cele-l-alte cuvinte sînt părți secundare, aflându-se în raport ca și propozițiunile frazei:

Vom lua deosebit pe una din aceste părți secundare: *de împărat*. Cum vedem, se rapoartă la cuvîntul *feciorul*, care este un substantiv. Vorba *risului* e tot

o parte secundară ce se raportă la cuvîntul *vîcîță*, care e tot substantiv 1).

Partea secundară ce întregesc înțelesul unui substantiv, ori-care ar fi rolul lui în propozițiune, se numesc **atribut**. El răspunde la întrebările: care? ce fel de? cât?

35. **Exercițiu oral.** Să se spună cari sînt atributele în diferitele propozițiuni ce se deosebesc în frazele următoare și la ce întrebare răspunde fie-care.

— Unde este timpul cel de vitejie? (*Bolintinenu*). — Când un suflet mare se va arăta, hârburile cupei le va aduna. (*Bolintinenu*). — Istoria, de pe ȱicerea autorilor celor mai vestiți, este adevărata povestire și înfățișare a întâmplărilor nămului omenesc. (*Cogălnicenu*). — Trebuința istoriei patriei ne este neapărată chiar pentru ocrotirea drepturilor noastre în potriva națiilor străine. (*Cogălnicenu*). — Pe cînd în acea învălmășelă, tărăbonte încărcate cu marfă trepădău în tôte părțile, purtate în fuga mare de matrozî, se întâmplă, ca două să se ciocnescă și butoale de zahăr se răsturnară pe jos rostogolindu-se care în cotro apuca. (*Odobescu*). — Atunci sergentul Tóder Hristea se aruncă de odată spre stég și, chibzuind că nici n'o să-l pôtă smulge așa de iute din mîna turcului, nici să-l apuce înaintea lui, s'a trântit, cât era de lung, peste stég, acoperindu-l cu trupul. (*Coșbuc*). — După ce trecu Dunărea, marele vizir dete comanda avant-gardei armatei lui Satârghi-Mehemet-Pașa și la arier-gardă orîndui pe Hasan-Pașa, iar pe beii Salonicului și Nicopolei îi însărcină cu paza și apărarea podului. (*Bălcescu*). — Fiul craiului, boboc în felul seú la trebî de aceste, se potrivește spânului și se bagă în fântână, fără să-i trăsnească prin minte ce i se pôte întâmpla. (*Créngă*). — Gura omului e iad; cât să-i dai, tot ȱice: ad'. (*A. Pam*). — Ca să sece influența boerilor și să stărpescă cuiburile feudalității, Lăpușnenu îi despoia de averi, lipsindu-i cu chipul acesta de singurul mijloc cu care puteau ademeni și corupe pe popor. (*C. Negruzzi*).

36. **Exercițiu scris.** Să se caute două frase în cari să fie atribute răspundend la întrebarea *care?* Două frase în cari să se afle atribute

1) Se va urma analiza mai departe spre a se arăta și cele-l-alte atribute; apoi se va formula definiția.

răspunzând la întrebarea *ce fel de ?* o frază în care să se afle un atribut răspunzând la întrebarea *cât ?*

Observare. Pronumele ține locul substantivelor; prin urmare, un pronume pôte, făcând funcțiune de substantiv, să aibă atribut :

Eū, *sērmanul*, a sörteii jucărie, ajuns, iubit de un inger, apröpe de domnie, iată-mă acum aice din raiful meu cădüt.
(*Alexandri*).

Tu, *cu opt-deci-de-mü de fălci de moșie*, și **el**, *un ghiorlan*, *cu un petec de pămînt*, și uite ce gură face alătura cu mine.
(*Créngă*).

§ 18. Fiind-că atributul e o parte secundară, care întregesce înțelesul unui substantiv, de aceea este prin firea lui *adiectiv*. Ca adiective pot figura și alte părți de cuvînt, de öre-ce îndeplinesc funcțiunea acésta. În exemplul următor:

Unde-î cetatea mai tare, acolo bate dracul rösboiü *mai puternic* (*Créngă*),

avem un adiectiv atribut pe lângă substantivul *rösboiü*; dar în frasa următöre:

Gäsise sat *fără câni* și se preumbla fără beț (*Créngă*),

substantivul însoțit de prepoziție *fără câni* are rol exact de adiectiv, ca și cum s'ar dice: *nepăzüt, părăsüt*.

În unele frase se pôte chïar înlocui substantivul care servă de atribut, prin adiectiv saü chïar vice-versa.

Exemplu:

Numai în două treii sărituri *de pisică*, risul ajunse căpriöra. (*Odobescu*).

S'ar puté prea bine dice: *sărituri pisicesci*. În frasa următöre s'ar puté face contrariul:

În băătura casei *arendășesci* ardea un foc mare. (*Odobescu*), în loc de *arendășesci* s'ar puté dice: *arendașului*, adică s'ar exprima atributul prin substantiv.

Atributul se exprimă deci prin adiective sau prin alte părți de cuvînt cari ăau rol de adiective.

În exemplele următore aflăm diferite părți de cuvînt avënd funcțiunea de atribut:

Pentru babă, fata *moșnegului* era pîetră *de móră* în casă; iar fata *ei*, busuïoc *de pus* la icóne. (*Créngă*).

În băătura casei *arendășesci* ardea un foc *mare*; descălecaî la flăcărilea *trosnitóre a brađilor* și *domnul Sterie, arendașul*, ne eși cu plin înainte. (*A. Odobescu*).

Într'o mână purta o cușcă *cu epurași de casă, plocóne trâmise* de starețul *unuï schit vecin*. (*A. Odobescu*).

Opt voinicî *cu spate late* și *cu măneci suflecate* staü cu puscile *încărcate*. (*Alexandri*).

Pentru a doüa órá, Turciî isbutiră în *statornica lor* dorința *de a preface* țara în pašalic. (*N. Bălcescu*).

Ah! unde măi sînt, stăpána *mea dorită*, căci nu măi sînt *chîar și viscolele de odinióra*. (*Odobescu*).

Numai rîul acuma, *numai* apele când se clătesc rěspund cu vuet la gemetele *mele*. (*Odobescu*).

Fecióru *de împěrat* destrună arcul, *minunat* de *așa* cuvinte. (*Odobescu*).

Cuvintele subliniate sînt attribute, pentru că întregesc înțelesul unuï substantiv. Dacă cercetăm ce părți de cuvînt sînt, putem forma următorele grupe:

Adiective: arendășesci, mare, trosnitóre, vecin, statornică, minunat, late, suflecate, încărcate;

Substantive: moșnegului, de móră, casei, brađilor, domnul, arendașul, cu epurași, de casă, plocóne, unuï schit, de piscică, de împěrat, cu spete, cu măneci;

Pronume : ei, lor, mele, mea;

Numerale : opt;

Participii : trâmise, dorită;

Infinitive și supine : de pus, de a preface;

Adverbi : chiar și, de odinioară, așa, numai.

Tóte aceste părți de cuvînt pot figura în propozițiune cu rol de atribut, adică cu rol de adiectiv. Pentru a le studia mai de aprópe, se împart în patru grupe: atribut adiectival, atribut verbal [(infinitiv și supin) și atribut adverbial.

Deosebim deci patru specii de atribute : *atribut adiectival, substantival, verbal și adverbial.*

37. **Exercițiú oral.** Să se spună la fie-care atribut ce se va întalni în rândurile următóre, de care specie din cele patru este :

— Așa este obiceiul norodului nostru să facă din țanțar armăsar (*C. Negruzzi*). — Românu are șepte vieși în pieptu-í de aramă. (*Alexandri*). — Patria nóstră, prin o sórtă vrednică de tótă jalea, a fost menită din cea mai bătrână vechime să fie teatrul năvălirilor și résbóelor streinilor. (*Cogălnicénu*). — Acolo fu întreată, ca și fata unchiășului, și primită în slujbă. (*P. Ispirescu*). — Banul muncit nu se prăpădesce. (*A. Pann*). — Stégul, asvârlit de puterea obuzului, a sburat departe și a căđut pe cóma șanțului turcesc. (*Coșbuc*). — Pe câmpia verde de lângă Foeșani Mohamet în cortu-í stă încărcat de aní. (*Bolintinénu*). — Din porunca lui Mihaíű, spătarul Udrea luă cetatea Nicopolei și aga Fărcaș se îndrepta spre Vidin. (*Bălcescu*). — I se aduse împotrívă lipsa mijlócelor de a trece Dunărea, căci podul nu putea sluji îndată. (*N. Bălcescu*). — Un popor ce singur vrea a se róbí, nu mai are dreptul liber de a fi. (*Bolintinénu*). — Nicí o armă nu avea alta de cât un mic junghiű cu plăselele de aur ; iar printre bumbii dulămii se zăria o za de sármă (*C. Negruzzi*). — Sunetul înăbușit se apropie și, legate de dînsul, nevăđute, misterióse cete. (*Carmen Sylva*). — Cum s'ar puté ca în acest secol de lumină, Europa civilisată să voéscă a se opune voinței unuí popor care nu cere alt de cât a trăi conform cu drepturile sale ? (*V. Boerescu*). — Papa cu a lui trei coróne, puse una peste alta, fulgerele adunat-aű contra fulgerului care, în turbarea-í fur-

tunosă, a cuprins pământ și mare. (*Eminescu*). — Acest împărat avea trei fete. (*Ispirescu*). — Ion Vodă, marele strănepot al aceluși mare Stefan, se adresa acum către nisece ômenî deprinși a celebra în tôte zilele suvenirul strălucitelor victorii de la Racova, de la Cosmin, de la Baia. (*Hasdeu*). — Fiū de pescar din Creta, purtat în sborul meū prin Spania, Lehia, Germania și Franța, cu a mea soție, spada, cu sora mea speranța, ađi viū și pun piciorul pe acest pământ român. (*Alexandri*).

× 38. **Exercițiū scris.** Să se caute în Cartea de citire două frase în cari să fie câte un atribut adiectival ; două în cari să fie câte un atribut substantival ; una în care să fie un atribut verbal.

× pământ
Atributul adiectival ×

§ 19. Sub numele de *atribut adiectival* se înțelege orice atribut exprimat prin adiectiv, pronume, participiū și numeral, pentru-că aceste părți de cuvînt sînt determinări ale lucrurilor de sine stătătoare.

Acest târg a fost odată **reședința domnescă**. (*C. Negruzzi*).

Natura a lăsat **ômenî meniți** a trece necunoscuți pe calea vîeții. (*C. Negruzzi*).

Icôna acêsta se puse în bisericuța mai sus arătată. (*C. Negruzzi*).

Prevădendu-și sfârșitul, **cucernicul Platon** s'a rugat să nu-l îngrope cu paradă, ci numai un preot să-l întovărășescă la grópă. (*C. Negruzzi*).

Când aū intrat, după **a patra năvală**, vânătorii și dorobanții în Grivița, acel stég era în redută. (*G. Coșbuc*).

Ținteș era dibaciū tunar, căci **tôte** a lui **ghiulele** loviau turcescul furnicar, ducend mórtea cu ele. (*Alexandri*).

Matrozii corăbiei umblau în sus și în jos, scoțend din **magaziile adânci** ale pântecosului vas baloturi și butoe cu marfă. (*Odobescu*).

Mai tare de cât toți ridea **amicul meū** Stancu Poloboc. (*Odobescu*).

Se răsfață 'n haîne lungi ca un ban în **doūe pungi**. (*A. Pann*).

§ 20. Atributul adiectival se acordă cu substantivul în gen, număr și cas.

În frazele precedente:

<i>acest</i> singular masc. nom. acordat cu <i>târg</i>		
<i>domnescă</i> sing. fem. nom.	>	> <i>reședință</i>
<i>meniți</i> plur. masc. acus.	>	> <i>ómeni</i>
<i>acésta</i> sing. fem. nom.	>	> <i>icóna</i>
<i>cucernicul</i> sing. masc. nom.	>	> <i>Platon</i>
<i>a patra</i> sing. fem. acus.	>	> <i>năvală</i>
<i>tóte</i> plur. fem. nom.	>	> <i>ghăulele</i>
<i>adânci</i> plur. fem. acus.	>	> <i>magaziile</i>
<i>meu</i> sing. masc. nom.	>	> <i>amicul</i>
<i>doúă</i> plur. fem. acus.	>	> <i>pungi</i> .

§ 21. În exemplele acestea cuvântul al cărui înțeles îl întregesce atributul este *un singur* substantiv. Se poate întâmpla însă ca atributul adiectival să determine pe mai multe substantive de odată.

Exemplu:

Din afară împărăția era pustiită de *Români, Bulgari, Sèrbi, Unguri, răsculați*, al căror exemplu toate celelalte popore din Turcia stau gata a-l urma. (*Bălcescu*).

Aci atributul adiectival determină pe mai multe substantive. Toate sînt la plural, toate sînt de genul masculin; stă deci și atributul la masculin plural.

Apoi înconjură orașul cu un zid de *pietre* și de *grindii lipite* cu humă și cu pămînt cleios. (*Bălcescu*).

Aci atributul adiectival întregesce înțelesul a două substantive, amîndouă la numărul plural și amîndouă de genul feminin; se pune la feminin plural.

Dacă atributul adiectival întregesce înțelesul a două substantive feminine singulare, se va pune la singular :

Nici *poliția* nici *justiția domnescă* nu îndrăsnia să trecă pragul unui ban sau unui vornic. (*I. Ghica*).

Când substantivele sînt de genuri diferite, și de număr singular, atributul se acordă cu cel mai apropiat:

În aceste încăperi se află *hasnaua saă comóra și patul domnesc*. (*Odobescu*).

Dacă substantivele sunt la plural, se pune și atributul la plural, acordându-se cu cel mai apropiat:

Sucéva se umplea de numeroase glóte de *bărbați, femei, copii, veniți* în peregrinagiū de prin tóte unghiurile țării
(*Hăsděu*).

Preevghenicoșilor boeri și cocóne, dicea el, am avut cinste a înfățișa d-vóstră prohorisirile ucenicilor mei în istorie, citire, scriere, aritmetică. (*C. Negruzzi*).

Dacă obiectul era aședat alt-fel, se dicea: boeri și cucóne *preevghenicóse*.

Când sînt multe substantive de genuri diferite și acordul ar fi greu de făcut, se resumă tóte printr'un singur cuvînt și acordul atributului se face cu acela:

Galbeni, stupi, oi, cai, boi și *alte bagateli de aceste prefăcute* în parale, trebuiau să ducă dascălii plocon catihetului de la fabrica de popi din Folticeni. (*Créngă*).

39. **Exercițiū oral.** — Să se spună ce attribute adiectivale întălnim în frazele următoare și să se indice la fie-care ce parte de cuvînt este.

Tot sub acel coș am învățat să scriū și numerele arabice, cum și să scriū slovele romănesci ca de tipar. (*Heliade-Rădulescu*). — Albert, craiul Leheii, trufaș, semeț, ușor, ademenit, se crede stăpân pe viitor și-aruncă ochi de pradă pe țările vecine. (*Alexandri*). — Dece morți mai bine de cât o viéță lungă și țile cu rușine. (*Alexandri*). — Când se sfârși Dumneđeésca slujbă, Mihnea eși din biserică, îmbracă în tindă caftanul alb cu guler de samur, încinse paloșul și încăleacă pe un armăsar cu zăbale suflate cu aur. (*Odobescu*). — Mai pre sus de armii semiluna sbórá; dece mi de cete aū venit să

móră pentru Padişah. (*Bolintinénu*). — Cele cinci regimente de cavalerie se aruncară asupra aripei drepte a Turcilor. (*Hasdeu*). — Moşnegul, pofcios şi hapsin, se ia după gura babei şi, de ciudă, prinde iute cucoşul şi-i dă o bătae bună. (*Créngă*).

✕ 40. **Exerciţiū scris.** Să se caute patru frase în cari să se afle câte un atribut adiectival : adiectiv, participiū, pronume, numeral.

✕ 41. **Exerciţiū scris.** Să se formeze două frase în cari să se afle atribute ce se raportă la mai multe substantive de odată.

42. **Exerciţiū oral.** Să se spună cum s'a făcut acordul atributelor din exerciţiul 39.

§ 22. Atributul adiectival am vădut că însotescé substantivul. El póte sta înaintea saū în urma substantivului.

Câte spune sînt o *frumósă poveste*, dar *mare minciună*, căci *minciuna boeréscă* trece în *ţara unгурéscă*. (*C. Negruzzi*).

În primele două casurî stă înainte adiectivul; în cele din urmă două stă înainte substantivul. În privinţa acésta nu e nici o regulă, ci atárnă numai de la înţelesul general ce vrem să dăm frasei. De obicei când nu vrem să scótem mai la ivélă pe nici una din cele două părţi, stă înainte substantivul.

43. **Exerciţiū oral.** Să se observe unde stă atributul adiectival înaintea substantivului şi unde în urmă; să se spună ce schimbări de formă s'ar petrece dacă am schimba ordinea.

Flăcăul acela din copilăria lui se trezise prin streini, fără să cunóscă tată şi mamă şi fără nici-o rudă care să-l ocrotéscă şi să-l ajute. (*Créngă*). — Şi lupta, draga luptă nu mai e pentru noi. (*Alexandri*). — Când deschise mica uşă de brad, el zări pe bătrânul Armaş, uscat şi galben, cu fruntea pleşuvă, cu barba albă, zăcënd lungit pe spate în căpëtăiul unui pat ce ţinea deoparte tótă întinderea odăii. (*Odobescu*). — Munţii vechi scutură cóma lor. (*Bolintinénu*). — Mahomet sub cortu-i dulcea pace cată. (*Bolintinénu*). Legislaţiunea nóstră cea veche era basată, în acésta, pe o profundă cunoscînţă a naturii umane. (*Hasdeu*). — Tóte délurile ce împrejură oraşelul sînt încununute de grădinî şi de vii. (*C. Negruzzi*).

— Omul nemulțumit fuge de bine și dă peste măracine. (*A. Pann*).
 — Ast-fel vorbi Mihaiu, neînspăimântatul voevod, și soldații ini-
 mați foarte împotriva Turcilor, învăpăeți și de aceste cuvinte, dar
 geloși încă mai mult de a eclipsa printr'o biruință strălucită toate
 gloriosele biruințe ale vecinilor, răspund învârtind în mâni palo-
 șele și lăncile și, prin strigări mari de o rășboinică veselie, cer
 de la domnul lor ca să-i ducă îndată către dușmani. (*Bălcescu*).

× 44. **Exercițiu scris.** Să se schimbe locul adiectivelor subliniate din
 frazele următoare :

Poporul înnecă *curțile domnesci*. (*Bolintinenu*). — La aceste vorbe
ceta ostășescă strigă cu poporul : Tepeș să trăească ! (*Id.*) — Dom-
 nul stă pe tronu-i cu mândrețe mare ; dar pe frunte-i luce *palida*
întristare. (*Id.*) — Séra răspândește *umbrele-î ușore* și melancolia
 trece *gânditoare*. (*Id.*) — Indată ce prințul sfârși cuvîntul său, *comi-*
sarii împărătesci scóseră scrisorile. (*Bălcescu*). — *Calul bêtrân* nu
 se învață în buestru. (*A. Pann*). — *Copilul nepedepsit* ajunge nepro-
 cospit. (*Id.*).

× 45. **Exercițiu scris.** Să se formeze trei exemple în cari adiectivul
 să fie înaintea substantivului și trei în cari să fie în urmă.

Observare. Pronumele posesiv întrebuințat ca atribut
 se pôte înlocui prin formele scurtate de pronume
 personal de casul dativ.

Exemple :

În *cartea-ți* plină de regule, tu vorbești, amice, cu un dis-
 preț superb despre toate acele petreceri în cari vênătorul n'are
 nevoie să umble pe jos. (*Odobescu*).

Când mî-am deschis eũ ochiî, vai, cerul s'a închis și-acum
 nu vîd în *juru-mi* de cât deșertăciune. (*Alexandri*).

Murim mai bine în luptă cu glorie deplină de cât să fim
 sclavi iarășî în vechiu-*ne pămînt*. (*Mureșianu*).

În tăcerea nopții *armășaru-î* sbórá ca o închipuire albă și
 ușórá. (*Bolintinenu*).

Cartea-ți = cartea ta ; juru-mî = jurul meũ ; vechiu-ne
 pămînt = vechiul nostru pămînt ; armășaru-î = armă-
 șarul lui.

X 46. **Exercițiū scris.** Să se formeze cinci frase în cari să se afe un pronume personal de dativ servind ca atribut.

Atributul substantival

§ 23. Între părțile de cuvînt cari pot înlocui adiectivul și pot avé rol de atribut este și substantivul. Substantivul, ca atribut, pôte să fie în casul genetiv, în casul acusativ cu prepozițiune și în același cas cu substantivul determinat.

Exemple:

Sub biserică sînt catacombele mănăstirii, în cari se pun ósele morților când le desgrópă din umedul lor locaș.

(C. Negruzzi).

Mihaiū chemă lângă sine tóte oștile, chiar pe acelea din orasele de margine. (N. Bălcescu).

Mihaiū schimbă cărmuirea vremelnică din Moldova și drându-i acolo în locul sêu pe Marcu, fiul lui Petru-Vodă Cercel.

(N. Bălcescu).

Observând atributele subliniate, vedem că în prima propozițiune atributele sînt substantive în casul genetiv: «catacombele *mănăstirii*», «ósele *morților*»; în a doăa atributul este substantiv cu prepozițiune: «orasele *de margine*»; iar în a treia este în același cas cu substantivul determinat: «*Marcu fiul* (lui Petru-Vodă Cercel)».

47. **Exercițiū oral.** Să se spună în ce cas se află substantivul întrebunțat ca atribut în exemplele următoare:

Ciocârlia cea voiósă în văzduh se legăna și înturnarea primăverii prin dulci ciripiri serba. (C. Negruzzi). — Calul de dar nu se caută în gură. (C. Negruzzi). — A doăa și Maiorul vênătorilor, cu tustrei vênătorii, aū dus stégul și l-aū aruncat la picîórele Domnitorului. (G. Coșbuc). — Amicul meū, aducēndu-și aminte cu plăcere de timpul tinereții, pe când și el n'avea altă locuință de cât o ast-fel de scoică de lemn, îmi arată folosul și întrebunțarea dife-

ritelor părți ale corăbiei. (*A. Odobescu*). — O pupză își făcea cuib de mulți ani într'un tei foarte bătrân și scorbuos, pe coasta delului, la moș Andrei, fratele tatei cel mai mic. (*Crângă*). — Óspeții caselor noastre, cocostirci și rândunele, părăsit-au a lor cuiburi și-au fugit de zile rele. (*Alexandri*). — Judecata e în capul omului. (*A. Pann*). — Mihai fugi spre Constantinopol, unde-l chemase soacra sãu Vistierul Ion, ce era capichehaie al țării. (*N. Bãlcescu*). — Ridicându-și tabăra de la Buzău, Mihai o aședă Duminică lângă Preșmër, oraș din țara Bãrsei. (*Bãlcescu*). — Ion Vodă din Moldova, Mihai cel Vitez din Țara Românească și Gustav Adolf, regele Suediei, sciau a înfrana pe numeroșii lor ostași numai prin prestigiul elocutenței și prin familiaritate. (*Hasdeu*).

× 48. **Exercițiu scris.** Să se caute în Cartea de citire câte o frază cu exemplu pentru fie-care fel de substantiv întrebuițat ca atribut: cu prepozițiune, în genetiv, în același cas cu substantivul determinat.

× 49. **Exercițiu scris.** Să se construescã două frase în cari să se afle atribute exprimate prin substantiv.

§ 24. Atributul exprimat prin substantiv în același cas cu substantivul determinat pòrtă numele de *aposițiune*.

Exemplu:

Tótã lumea rîdea; dar mai mult și mai tare rîdea *amicul meu*, Stancu Poloboc. (*Odobescu*).

În propozițiunea a doia subiectul e *Stancu Poloboc*, predicatul *rîdea*. Substantivul subiect e determinat printr'un atribut: *amicul meu*, care stă în același cas cu substantivul determinat, este decî o aposițiune.

Tot aposițiune aflăm și în exemplul următor:

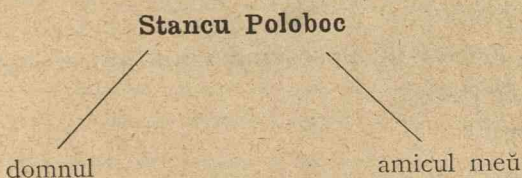
Matrozii, *tovarășii mei*, nu prea aveau încredere în acele locuri necunoscute și abia găsii unul dintr'înșii, carele primi să mă însoțescã în călătoria mea pedestrã. (*Odobescu*).

De multe ori stãm la îndoielã — când avem două substantive în același cas — ca să hotărîm care e substantivul determinat și care e aposițiune.

Exemplu:

Astfel este amicul meu, domnul Stancu Poloboc, cu care mă plimbam mai deunăzi prin portul Galaților. (*Odobescu*).

Din tot șirul de substantive în același cas: *amicul meu domnul Stancu Poloboc*, cel mai important este numele propriu *Stancu Poloboc*. Dintre toate, el trebuie să fie socotit ca subiect și apoi pe el îl determină celelalte două așezări:

Sub numele de *aposițiune* se înțelege deci un fel de atribut exprimat printr'un substantiv care stă în același cas cu substantivul determinat.

50. **Exercițiu oral.** Să spună cari sînt aposițiunile în exemplele următoare:

Așa ne spune 'n graiul său sergentul Mătrăgună și noi ne-am dus cu Dumneșeu, ne-am dus cu voce bună. (*Alexandri*). — Nănașul nostru și prietenul d-tale, cumătrul lup, se și arată în prag. (*Créngă*). — Părintele Paisie are o mică chilie în mănăstirea Răducanu, unde șede singuratic și liniștit cu fratele său, protosinghelul Neofit. (*C. Negruzzi*). — Daniil Sihastrul Domnului a țis. (*Bolintineanu*).

X 51. **Exercițiu scris.** Să se caute în Cartea de citire trei fraze în cari să se afle câte o aposițiune.

§ 25. Substantivul întrebuințat ca atribut poate sta și în cazul genetiv. Acest genetiv poate fi de două feluri.

1. *Orașul Giurgiului*, afară de un zid slab ce-l înconjura, era ocrotit de castelul San-Giorgiu. (*Bălcescu*).

Aci genetivul are înțelesul unei aposisiuni, adică arătarea speciei dintr'un gen mai mare ca și cum am țice: *Orașul Giurgiu*. . . . Orașe sînt multe, dar aci e vorba de unul numit *Giurgiu*. Este un *genetiv apositiv*.

2. **Baniî strîngătorului** în mâna risipitorului. (*A. Pann*).

Aci genetivul arată ideia de posesiune, adică exprimă pe posesorul obiectului arătat prin substantivul determinat. Cine posedă *baniî*? *Strîngătorul*. Este *genetiv posesiv*.

Ideia acêsta de posesiune cuprinde și legătura dintre tot și parte.

Exemplu:

Bieții boișorii mei s'aũ dus pe *gura lupului*. (*Crîngă*);

Aci negreșit că *gura* nu e un obiect ca *baniî*, pe care sã-l posedă *lupul*, dar *gura* e o parte din trupul *lupului* și putem țice, că el o posedă, e stăpân pe ea.

Tot asemenea în exemplele următore:

Focul pușcașilor din pădure pustiesce armata turcêscă.
(*Bălcescu*).

Daliile îmbrăcate în bogatele lor rochiî colorate se legănaũ la **adierea vîntului**. (*C. Negruzzi*).

Cu **formarea principaturilor** se începe istoria de mijloc.
(*Cogălnicénu*).

Aci pușcașul nu *posedă* focul, dar el *dă* foc. E o legătură intimă, ca și ideia de posesiune. Vîntul nu *posedă* adierea, dar o *produce*; iarășî aceiași legătură. Formarea nu e un obiect pe care sã-l *posedă* principaturile; dar ele *s'aũ format*, adică formarea este a lor.

Aşa dar substantivul în genetiv este de două feluri : *apositiv* și *posesiv*.

52. **Exercițiu oral.** Să se spună cari atribute exprimate prin substantive în genetiv sînt apositive și cari posesive.

Gura lumii numai pămîntul o astupă. (*A. Pann*). — Făcînd trei cruci, noi am răspuns : Amin și Dómnine ajută ! apoi la fugă am împuns spre a Turcilor redută. (*Alexandri*). Ca la două ceasuri cale în jos de Ploiești curge apa Cricovului. (*Odobescu*). — Și eu am crescut pe câmpul Bărăganului ! (*Odobescu*). — Prin văile Carpaților trecea capul Avarilor cu órde numeroase. (*Bolintinénu*). Străvestit într'o haină țărănescă, nimic nu era mai lesne de cât a eși pe din dosul armatei, a ocoli lacul Cahulului în direcțiunea Prutului și a fugi de aci în Polonia. (*Hasdeu*). — Ura națională a Românilor în contra tiranilor Unguri se întrupă atunci în ore-cari individualități puternice, cari, fără a simți pôte, se făcură organul ei. (*Bălcescu*).

X 53. **Exercițiu scris.** Să se caute în Cartea de citire trei exemple de genetiv posesiv și trei de genetiv apositiv.

§ 26. În fine substantivul întrebuițat ca atribut pôte să fie în cazul acusativ precedat de prepozițiune.

Exemple :

Odinioră Ungurii obicînuiau la **vreme de secetă** de îngropau câte o babă de vie. (*C. Negruzzi*).

Turcii de pe margini făceau, ca și cei din țară, mereu și fără temere, **năvăliri și jafuri** prin ținuturi. (*Bălcescu*).

Páne cu sare e gata mîncare. (*A. Pann*).

Pe vremile acelea, mai tóte țările erau bántuite de rěsbóe grozave, **drumurile pe ape** și pe uscat erau puțin cunoscute și fórte încurcate și de aceea nu se pútea călători așa de ușor și fără primejdii ca în diúa de astăzi. (*Créngá*).

Într'o di, trăgînd cu vasul la cósta unei **insule** nelocuite **din mările** Africeii, ni se făcu tare dor de a vedé de aprópe și de a pipăi cu picíóarele érba câmpului. (*Odobescu*).

Cum vedem, mai multe sînt prepozițiunile ce pot însoți substantivul atribut. Cea mai des întrebuițată este însă

prepozițiunea *de*. Substantivul cu *de* are în limba românească înțelesuri foarte diferite, arătând *materia* din care e făcut obiectul numit de substantivul determinat:

Apoi spălându-se pe mâni, merse la o ușă lăturalnică, trase zăvorul și *drugul de lemn*, care o închidea și intră în apartamentul Dómniei (C. Negruzzi);

măsura, prețul obiectului numit prin substantivul determinat:

Toți care sciū de dînsul spun multe, dar șoptind și *cale de o zare* îl ocolesc grăbind (Alexandri);

felul obiectului numit prin substantivul determinat:

Pe lângă părete sta (staū) aședate în rând mai multe ulcióre pântecóse pline de *vin de Odobesci* și de *Cotnari*. (C. Negruzzi);

destinația obiectului numit prin substantivul determinat:

Avem *tunuri de câmp*, nu de asalt. (C. Negruzzi).

54. **Exercițiū oral.** Să se spună ce arată atributele exprimate prin substantiv cu *de*, din rândurile următoare :

Pentru aceea, precum ți-am făgăduit, ți-am gătit un léc de frică. (C. Negruzzi). — Vru să ridice mâna și se împedică în nisee mătăni de lână (Id.). — Acest fel fu sfirșitul lui Alexandru Lăpușnénu, care lăsă o pată de sânge în istoria Moldovei. (Id.). — Puiū de om, călugărul ! strigară ascultătorii. (Id.). — Luarăm cu noi o spată grósă de rîmător afumat, o buteleă cu vin de cel mai bun, un urciór cu apă prospătă și, cu aceste merinde ne pornirăm veseli către mal. (Odobescu). — Era atunci Târgoviștea oraș foarte mare, împodobit și poporat și se întindea frumos pe malul drept al Ialomiței, ocolit de mulțime de grădini, vii și liveđi de pomi roditori. (Bălcescu). — Scriitorii contemporani de felurite nații se minunéză de frumusețea acestui oraș, declarîndu-l că e vrednic de a fi capitala unei țări și locuința unui Domn mare. (Id.).

55. **Exercițiū scris.** Să se caute în Cartea de citire trei frase în cari să fie un substantiv cu prepozițiunea *de* ca atribut.

56. **Exercițiū oral.** Să se spună ce atribute exprimate prin substantiv cu prepoziție întâlnim în frazele următoare :

La un semn, un țărnam de altul, legând vas de vas, se lĂgă și în sunet de fanfare trece 6stea lui Ăntregă. (*Eminescu*). — Moldova plătia Turciei un tribut anual de 40000 de galbeni; dar măestra administrațiune a lui Ion Vodă o aduse Ăntri'o stare atăt de Ănflořită, Ăn cĂt P6rta Otomană se cređu acum Ăn drept de a pretinde o dare mult mai mare. (*Hasdeu*). — MihaiĂ aședă tunurile pe un delușor vecin și ast-fel făcu să pl6e un pĂriĂ de foc asupra Turcilor. (*Bălcescu*). IatĂ istoria Tigrului pĂcĂlit pe care mĂ-a istorisit-o amicul meu de la Galați. (*Odobescu*). — Ivan atĂnci mulțumi mai marilor sĂi și apoi luĂndu-și rĂemas bun de la tovarĂșii lui de 6ste, cu care mai trase cĂte o dușcĂ, douĂ de rachiĂ, pornesce la drum Ănainte. (*CrĂngă*). — Alta e fl6rea de grĂdină, și alta e fl6rea de cĂmp. (*CrĂngă*) — Ast-fel fu acea vrednică de o neștersĂ aducere amĂnte ġi de bĂtae de la CĂlugĂreni, Ăn care RomĂniĂ scriserĂ cu sabie și cu sĂnge pagina cea mai strĂlucitĂ din analele lor. (*Bălcescu*). — Peste zobonul ¹⁾ de stofă auritĂ, purta un benișel de felendreș ²⁾ albastru blĂnit cu samur, a cĂruia mĂnice atĂrnaĂ dinapoi; era ĂncinsĂ cu un colan de aur, ce se Ăncheia cu mari pafțale de matostat, Ămprejurite cu petre scumpe; iar pe grumajii ei atĂrna o salbĂ de multe șiruri de mĂrgĂritare. (*C. Negruzzi*).

57. **Exercițiu scris.** SĂ se caute Ăn Cartea de citire 4 frase Ăn care sĂ se gĂsescĂ atribute exprimate prin substantiv cu prepozițiune.

58. **Exercițiu scris.** SĂ se punĂ Ăn locul punctelor cĂte un atribut potrivit, exprimat printr'un substantiv cu prepozițiune.

Cu o lingurĂ ^{cu} mai multe mușce prinđi de cĂt cu o butie de 6șet. — Calul..... cade Ăn prĂpĂstii. — GĂsesce sat..... umblĂ fĂrĂ cĂomag. — Din c6da pisicii sitĂ..... nu se face.

Atributul verbal

§ 27. DouĂ forme de verb se pot Ăntrebuința ca atribut: infinitivul și supinul. Infinitivul are totdeauna Ănainte o prepozițiune, de obiceiĂ *de*; iar supinul prepozițiunea *de* sĂu *pentru*.

Exemple:

PĂrinții noștri aĂ avut meritul *de a introduce* Ăn patria lor

1) O hĂinĂ lungĂ deschisĂ dinainte.

2) Catifea.

un secol nou, un secol de progres și de regenerare. (V. Alexandri).

Pătimașul nu numai că nu găsește îndemănările trebuitoare, dar e nevoit să-și facă și casă *de locuit*. (C. Negruzzi).

Înțelepciunea *fără a cuteza* e ca cutezarea *fără a cugela*.
(Bolintineanu).

59. **Exercițiu oral.** Să se spună ce atribute verbale întâlnim în rândurile următoare, cari sînt supine și cari infinitive.

Boerul său mănăstirea, avînd facultatea de a vinde, de a schimba, de a ipoteca, de a dărui moșiile lor, pentru fie-care din atari transacțiuni trebuia să capete o nouă, specială încuviințare domnescă. (Hasdeu). — Petru cel șchiop scia că Domnul moldovenesc nu avuse timpul de a-și aduna o armată (Hasdeu). — Asuprirea crescu și țara pierdu dreptul de a mai avé Domni pămînteni (C. Negruzzi). — Sigismund Batori începu a se întitula prinț al Țării Românești și al Moldovei, arătînd prin acésta dorința sa de a schimba tratatul de alianță ce făcuse cu Domnii Români într'un tractat de suzeranitate a lui asupra-le (N. Bălcescu). — Vizirul Ferhad se apropia încet de hotarele noastre și Tătarii, ce primiră poruncă de a ajuta operațiile armatei turcesci, năvăliră către începutul lui Iunie asupra Moldovei și Țării Românești. (Idem). — Să vă ștergeți pe pămînt cum se șterg norii la vînt; să n'aveți loc de îngropat (Poporan). — Vara în zilele de sîrbătoare, după cules răchițică de făcut gălbenele, dumbravnic și sulcină de pus printre straie, cine umbla? (Créngă). — Tuțuenii veniți din Ardél sînt vestiți pentru téscurile de făcut uleiū (Idem). — Din cărți culegi multă înțelepciune; și, la dreptul vorbind, nu ești numai așa o vacă de muls pentru fie-care (Idem).

60. **Exercițiu scris.** Să se caute în Cartea de citire 1 exemplu de atribut exprimat prin infinitiv și 1 exprimat prin supin.

Atributul adverbial

§ 28. Am văduț că și adverbiū pot sluji ca atribute. Cele mai multe sînt însoțite de prepozițiuni; puține se întrebuinteză singure lângă substantiv.

Exemple:

Cînd dai cu capul de *pragul de sus*, veđi pe cel de jos.

(A. Pann).

Nu rămăsese **nici măcar un câne** viu. (*Hasdeu*).

61. **Exercițiu oral.** Să se spună ce adverbii se întâlnesc servind ca atribute în rândurile următoare :

Gura lumii numai pământul o astupă (*A. Pann.*) — Puternicul patronagiū acordat poporului de jos contra claselor de sus avea în ideia lui Ion Vodă mai cu deosebire o țintă financiară (*Hasdeu*). — Să fi întârziat o singură clipă lovirea din dos, dușmanii ar fi avut spațiul deschis ca să fugă peste Râmna, unde ar fi putut a se reorganiza (*Hasdeu*). — Cu o sută de ani mai nainte, Bucurescenii vëdură pe strămoșul lui Ion-Vodă, marele Ștefan, care după ce bătuse pe Domnul muntenesc de atunci într'o bătălie generală, merse cu iuțela săgeții drept asupra Capitalei. (*Hasdeu*). — În vechime numai partea sudică a acestei regiuni se numia Basarabia, nordul purtând un singur nume cu restul Moldovei (*Hasdeu*). — Totul este că vécurile eroice și mitologice aū trecut, că astăzi poesia nu se găsește nici măcar în versurile poeților și că numai un Omer a fost în lume. (*Cogălnicénu*).

62. **Exercițiu scris.** Să se caute în Cartea de citire trei frase în cari să se afle câte un atribut adverbial.

63. **Exercițiu scris.** Să se formeze trei frase sau trei propozițiuni în cari să figureze ca atribute adverbiile următoare : *acolo, aici, dincóce*.

Întrebuințarea articolelor

§ 29. Rol de atribut are și *articolul*, care determină pe substantiv. În limba românescă avem patru articole : enclitic, adiectival, posesiv și nehotărît¹⁾.

Articolul enclitic se întrebuințază când vrem să arătăm un lucru hotărît. El se pune de regulă la substantivele comune. La substantivele proprii individuale nu se pune²⁾, afară de cele feminine terminate în *a*.

1) Lecțiuni de gramatică p. clasa II, § 50 și urm.

2) La substantivele masculine nume de bărbați se pune în cazul dativ și genetiv, articolul enclitic înainte : Să ne întórcem privirea înapoi ca să vedem ce s'a petrecut de la venirea lui *Dragoș* până la mórtea lui *Ștefan*. (*C. Negruzzi*).

La numele proprii geografice se pune articolul ca și la numele comune.

Exemple :

După ce trece *Podul-Ilóei*, *călătorul* respiră mai ușor, mergând prin bogate fênațe și mănóse semênături, întovărășit de *melodiósa* cântare a cretóseii ciocârlíi și a frícóseii pre-pelițe, pe care o precurmă din când în când *cristeiu*l cu *răgușitul* glas. (*C. Negruzzi*).

Aprópe de *Târgul-Frumos* sînt încântátóarele domene a *Ruginóseii*. (*Idem*).

Stefan sdrobesc pe Casimir *Polonul*, pe Matiaș *Ungurul*. (*Idem*).

Ast-fel gingașa *Ruxanda* ajunsese a fi parte biruitorului. (*Idem*).

§ 30. Articolul adiectival se pune înaintea adiectivelor precedate de substantive:

Mania sa *cea vătêmátóre*, pe care o câștigase de când fusese la spițerie, era ideea ce-și făcuse că, de nu va lua într'o di medicamente, trebuie să móră. (*C. Negruzzi*).

Nu departe de cetățuea Némțu, Alexandru *cel bun* făcu o bisericuță de lemn în cinstea sfintului Ion Teologul. (*Idem*).

Fóрте adesea însă se pune adiectivul lângă substantiv fără articolul *cel*:

Între țăranií *fruntași*, cari aú luat parte la divanul ad-hoc din Moldova, era și moș Ion Rótă. (*Créngă*.)

Își luă decí din casa *părintéscă* un rând de haíne próste și vechí și pribegi din sat în sat până la curtea unui alt împérat. (*P. Ispirescu*).

Se vede din exemplele acestea că articolul *cel* se întrebuintéază atunci când vrem să facem mai evidentă însușirea arátată prin adiectiv.

§ 31. Când substantivul este urmat de două adiec-

tive, întrebuițarea articolului *cel* hotărăște înțelesul propozițiunii.

Țic călugării să fi făcut și sfeșnicele **cele mari** și **cele mici**. (*Neculce*).

Repetarea articolului înseamnă că din obiectele numite prin substantiv, o parte au însușirea spusă de un adiectiv și o parte pe cea spusă de cel-alt : *unele sfeșnice sînt mari și altele sînt mici*.

Tot asemenea în exemplul următor :

Nobilimea electorală se compunea din toți boerii fără distincțiune: boerii **cei mari**, **cei** de clasa a doua, **cei** de clasa a treia, **cei** în demisiune. (*Hasdeu*).

Și din contra în frasa acésta :

Doftorii **cei desăvîrșiți** și **înțelepți** atunci mai mult măresc lauda meșteșugului lor când cu pipăiri mîngâioase și cu doftorii dulci vor afla lécul bolnavului. (*Antim Ivirénul*).

Aci nu s'a repetat articolul, căci aceiași *doftori* sînt și *desăvîrșiți* și *înțelepți*.

§ 32. Articolul posesiv *al* se întrebuițéază înaintea substantivelor în genitiv și înaintea pronumelor posesive când nu sînt precedate de un substantiv cu articol enclitic.

Restrîngënd cu totul drepturile cele abusive **ale seniorului** asupra căștigului țărănesc, Ion-Vodă ajungea la trei scopuri de o importanță supremă. (*Hasdeu*).

Nu s'ar fi pus articolul dacă era : *drepturile seniorului*.

Tot asemenea :

Moș Nichifor se asvârle pe capră, dă biciu epelor și lasă pe jupânul Ștrul și cu **ai săi** cu lacrimile pe obraz. (*Créngă*).

Nu s'ar fi pus articolul dacă era : *ómenii sěi*.

Observare. Scim că articolul *al* variază după gen și număr. Unii scriitori și mai ales cei din Moldova obișnuiesc să întrebuițeze o singură formă *a* pentru ambele genuri și numere :

Moș Dane, tu cu **a** *tale* și eú cu *ale mele* (*Alexandri*).

Acum orí nici-odată să arătăm în lume că 'n **a** *nóstre* piepuri păstrăm cu fală un nume triumfător în lupte. (*Mureșianu*).

§ 33. Articolul nehotărít se pune înaintea substantivelor comune când voim să le modificăm înțelesul prin ideia de nehotărire.

Cinci sate ard în flacări pe câmp și fumul lor se 'ntinde ca **o apă**, plutesce ca **un nor**. (*Alexandri*).

Când voim să lăsăm cuvântul cu totul nedeterminat, nu punem articolul :

Rușinea-í o rugină pe o armă de vitez, un vierme ce mănâncă albéța din *obraz*. (*Alexandri*).

Înaintea substantivelor proprii se pune rar și atunci însemnéază saú dispreț saú admirație pentru persóna lângă al căreí nume stă :

Pentru **un Ion Vodă** fu de ajuns o ȃi, o nópte, să ía o cetate ca Benderul. (*Hasden*).

Cei ce m'aú cunoscut vor ȃice : A fost **un Despot**, a fost.. ce s'a făcut ? (*Alexandri*).

64. **Exercițiu oral.** Să se arate ce articole se întâlnesc în rândurile următóre ; să se explice articularea la cuvintele subliniate :

Ivan, cuprins de fiorí, pe loc s'a desmețit, a căđut în genunchi dinaintea *luí Dumneđeú*. (*Créngá*). Cum eram îngrijit și mă siliam să fac ce oiú face mai degrabă, íacă mátușa *Mărióra* cu o jordie în mână, la tulpina cireșului. (*Idem*). În spre apus mieză-ȃi vin mânăstirile *Agapia*, *Váraticul* și satele *Filióra*, *Bălțatescú* și

Ceahlăescii, Topolița și Ocea, iar spre Crivăț vine Târgul-Ném-tului. (*Idem*). Humulescenii se hrănesc cu negustoria: vite, cai, porci, oi, brânză, sumane mari, genuchere, ștergare de borangie și alte lucruri ce le duceau *Lunea* în târg de vânzare sau *Joia* pe la mănăstirile de maici. (*Idem*). Descoperirea lui Vasco di Gama și a lui Columb strămutară sceptra mărilor în mâna *Spaniolilor* și a *Portugesilor*. (*Hasdeu*). Inima mi se bate când aud rostind numele lui Alexandru cel Bun, lui Stefan cel Mare, lui Mihai Vi-tézul și nu mă rușinez a dice că acești bărbați sînt pentru mine mai mult de cât Alexandru cel mare, de cât Anibal, de cât Cesar. (*Cogălniceni*). Alanî, Avari, Gepiđi, Gođi, Huni, Bulgari, pe toți aceștia îi vedem trecînd și petrecînd prin țările noastre, sfășiiind una după alta imperia *Cesarilor*. (*Idem*). Legislațiunea noastră cea veche era basată pe o profundă cunoștință a naturii umane; majoritatea, adică instinctul adevărului *cel înăscut și spontan*, aproba sau desaproba minoritatea. (*Hasdeu*). Țată morala ta *cea evangelică*; asta ți-e evlavie *cea atît de lăudată*? (*C. Negruzzi*). Țașii nu devenise încă prada Evreilor și, afară de Beilic, toate celelalte mari artere *ale orașului* erau locuite de boeri, de negustori și de meseriași români. (*Alexandri*). Ómenii cei mari, *Cesarii și Napoleonii*, nu au toți de cât o singură religiune: religiunea gloriei. (*Hasdeu*). Atunci se clătina pe tron cumplitul Lăpușnén, amenințat de către *un Iacob Despota*, sêrb înrudit de pe mueri cu dinastia domnescă. (*Hasdeu*.)

65. **Exercițiu scris.** Să se caute în Cartea de Citire o frașă sau o propoziție în care să fie un nume propriu cu articol enclitic; o frașă în care să fie un adiectiv cu articolul *cel*; o frașă în care să fie articolul *al*; o frașă în care să fie articolul nehotărît.

III

Complementul

§ 34. Afară de părțile principale — subiectul și predicatul — am cercetat una din părțile secundare, atributul. Afară de atribut, mai avem alte părți secundare.

Exemple:

Biserica asta roșie este iar **de Stefan înălțată** în cinstea Mergătorului-Inainte. (*C. Negruzzi*).

Pe lângă părțile principale: *biserica este înălțată*, pe lângă atributele: *asta, roșie*, mai aflăm altă parte secundară: *de Ștefan*, care întregesce înțelesul vorbei *înălțată*, un participiū.

Nu te *îtovărăși* **cu omul** becisnic. (C. Negruzzi).

Aci avem partea secundară *cu omul* care întregesce înțelesul unui verb: *îtovărăși*.

Nu fii *bun de gură*. (C. Negruzzi).

Aci avem partea secundară *de gură* care întregesce înțelesul unui adiectiv: *bun*.

Ungurii acum *pierduse bătaia*. (N. Bălcescu).

Aci partea secundară este *bătaia* care întregesce înțelesul verbului: *pierduse*.

Aceștia *găsiră pe Mihaiū* tăbărit nu departe de Sibiū
(N. Bălcescu).

Partea secundară este *pe Mihaiū*, care întregesce înțelesul unui verb: *găsiră*.

Se vede că **tigrului** i *se urise* cu această gônă rotocolită întocmai ca alergătura cailor când treeră la arie. (Odobescu).

Aci *tigrului* întregesce înțelesul unui verb: *se urise*.

Întrebările la cari răspund părțile secundare pe cari le am însemnat în exemplele de aci sînt: *pe cine?* (pe Mihaiū), *care e lucrul pe care?* (bătaia), *cui?* (tigrului), *de cine?* (de Ștefan), *cu cine?* (cu omul), *de ce?* (de gură).

Partea secundară care întregesce înțelesul unui verb, participiū, adiectiv sau adverbii și răspunde la întrebările cui? care și ce însoțite de preposi-

țiuni (la cine? la ce? de cine? de ce? cu cine? cu ce?) se numesce **complement**.

66. **Exercițiu oral.** Să se spună ce complemente întâlnim în frazele următoare :

Tigrul răcnia cu turbare și se svârcolia amarnic între dógele polobocului, isbind într'insele cu capul, cu labele, cu códa, cu ce putea. (*Odobescu*). — La judecători ce intră pe o ureche ese pe alta. (*C. Negruzzi*). — Nașu meu Păcală era om fórte de duh ; avea rěspuns la ori-ce vorbă. (*C. Negruzzi*). — Aron Voevod, spre a se puté plăti de datornici, isvodi ca de tot omul din țară să se dea câte un boú și orândui, spre a strânge acéastă nouă dajdie, Turci carí sleiră țara de baní și de vite. (*N. Bălcescu*). — Crudul Alexandru Vodă nu întârđiă a se înspăimânta de acél mare nume al banului Mihaiú. (*Id.*). — Norocul a voit ca să întâlnească odată pe un vechiú amic al meú, pe care de mult nu-l vėđusem, și să petrec cu dînsul câte-va ore plăcute. (*Odobescu*).

67. **Exercițiu scris.** Să se formeze trei frase în carí să fie câte un complement.

§ 35. Observând tóte complementele ce am întâl-nit în frazele de mai nainte, vedem că sînt tóte sub-stantive sau vorbe luate ca substantive, în casul dativ ori în casul acusativ fără prepoziție sau cu diferite prepozițiuni :

în acusativ fără prepozițiune :

bătaia;

în acusativ cu prepozițiunea «pe» :

pe Mihaiú;

în dativ :

tigrului;

în acusativ cu diverse prepozițiuni :

de Stefan, cu omul, de gură.

Complementul în acusativ fără prepozițiune sau cu prepozițiunea pe se numesce complement direct. Complementul în dativ și în acusativ cu ori-

ce altă prepozițiune se numesce complement indirect.

68. **Exercițiū oral.** Să se spună cari complemente din cele subliniate sînt directe și cari sînt indirecte.

Pentru ce noi *arme* încă mai purtăm, dacă noi *cu ele* nu ne mai luptăm. (*Bolintînu*). — Sub zidurile Hotinului Sobieski câștigă *reputația* militară care pe urmă îl chemă pe tronul Jagelonilor. (*Cogălnicenu*). — Tatăl meu cu mine, după ce am petrecut *érna* în Ținutul Hotinului, în vara anului 1822 ne-am dus la Chișineu ca să ne întîlnim *cu rude, prietenî, cunoscuți*, refugiți ca și noi. (*C. Negruzzi*). — Era pentru noi corăbierii ca o țî de sêrbătore când puteam să gustăm *un prânz* liniștit, întinși la umbră pe érbă verde. (*Odobescu*). — Sinan, vêdend *acésta*, spre a da *curagiū la ai sêi*, ia ofensiva și trece *podul*. (*Bălcescu*). — Harap Alb, find-că ești așa de bun de țî-a fost milă de *viéta nōstră*, când treceam pe pod, și nu ne ai stricat *veselia*, vréu să-ți fac și eū *un bine*. (*Créngă*). — Călugărenii încă păstréză *pomenirea* vitejilor ce'n valea-î aflară nemurirea, al faptelor de cinste preț vecinic neuitat. (*Gr Alexandrescu*). — Cine va căuta *de nenorocitul* acesta? (*C. Negruzzi*). — *Solului* nu i se tae capul, țise Spancioc. (*C. Negruzzi*). — N'avem tunuri? vom lua-o dar *cu mănile* (*C. Negruzzi*). — Nu te apuca *de multe trebî* odată. (*C. Negruzzi*).

69. **Exercițiū scris.** Să se caute în Cartea de citire patru frase în cari să fie câte un complement; *a)* în acusativ fără propoziție, *b)* în acusativ cu *pe*, *c)* în dativ, *d)* în acusativ cu diverse prepozițiuni.

§ 36. Ca complemente directe și indirecte pot servi substantivele, pronumele și verbele la supin și la infinitiv.

Exemple :

Pune-ți *căciula* din nainte și te judecă singur. (*A. Pann*).

Fie-căruia i se pare că copilul sêu e mai frumos, d'ar fi cât de uricios. (*A. Pann*).

E gróznic de *a vedé* cum aceste jivine se reped la stârvuri și se îmbuibă cu mortăciuni când prin sohaturî pică de bolesne câte o vită din ciređi. (*Odobescu*).

Și eū fug epuresce prin cânepă și ea după mine până în dreptul ocolului pe unde mî-era greū *de sărit*. (*Créngă*).

70. **Exercițiū oral.** Să se spună prin ce parte de cuvînt sint exprimate complementele ce se află în frazele următoare:

Așa țăranul nostru numai cu fierul în mână începui să slutescă pădurea cea bătrână. (*Alexandrescu*). Racul, brósca și o știucă într'o di s'aũ apucat de pe mal în éz s'aducă un sac cu grâu încărcat. (*Donici*). — Cu rîma mică se prinde pescele mare. (*A. Pann*). — Sub cer de plumb întunecos, pe cîmp plin de zăpadă se trágăneză încet pe jos o jalnică grămădă de ómeni trîști și înghețați, cu lanțuri ferecați. (*Alexandri*). — Alelei Dómne, cum sburaũ voinicii toți cu mine! (*Alexandri*). — O frate, ȓice unul, un vînt în mîez de nópte adusu-mi-a din vale lung vaet, triste șópte. (*Alexandri*). — Când sórele se plécă spre apus, când murgul serii începe a se destinde treptat peste pustii, farmecul tainic al singurătății creșce și mai mult în sufletul călătorului. (*Odobescu*). — Sint grei bătrânii de pornit; dar, de-ĩ pornesci, sint grei d'oprit. (*Coșbuc*).

71. **Exercițiū scris.** Să se formeze trei frase în cari să se afle câte un complement exprimat prin substantiv, adiectiv, verb la infinitiv.

Complementul direct.

§ 37. Numai verbele transitive și reflexive cu dativ pot avé complement direct. X

Exemple:

Mihnea **stăpâni** în sine-și *bucuria*, mulțumi cu sînge rece boerilor și îndată porunci să i se gătescă caii de plecare.

(*Odobescu*).

Apoi el **strânge chinga** pe sdravenele-ĩ șale, **ĩși face o cruce**, plécă și se cobórá în vale. (*Alexandri*).

Dragii mamei copilaș, eũ mă duc în pădure ca să mai **aduc ce-va** de ale mîncării. (*Créngă*).

72. **Exercițiū oral.** Să se spună cari verbe aũ complemente directe și cari sint acele complemente :

Cucóne, am mîntuit trebușóra, ȓise Ipate (*Créngă*). — Românul venia singur pe drumul plin de sóre, când iată că aude fanfare sunátore. (*Alexandri*). — Atunci, prin înălțimile văzduhului, sbórá cîntând doine, lungi șiruri de cocori. (*Odobescu*). — O sută de ani după Christos, întălnim pe Decebal, cel mai însemnat Rigă barbar

care a fost vre-o dată. (*Cogălnicenu*). — Ștefan, Domnul țării, pe cei mari unesce la Sucéva veche. (*Bolintinenu*). — Țăranii, voioși, în Țiua de Ignat, după ce înjunghiară porcii și-i pârpaliră în foc de pae și-i spëlară cu cărămidă, se abătură pe la cărciumă. (*Delavrancea*).
 Un nebun mănăncă nouë pite, dar e mai nebun cine-î dă. (*A. Pann*).
 Fie-care își scie păsul sëu. (*A. Pann*). — Vlădica nu-și pïerdu cumpëtul la un ceas așa greü, ci începu slujba ca omul care-și scie tréba. (*C. Negruzzi*).

73. **Exercițiü scris.** Să se caute în Cartea de citire trei frase în cari să fie câte un complement direct.

74. **Exercițiü scris.** Să se formeze trei frase: două în cari să fie un complement direct al unui verb transitiv; una în care să fie un complement direct al unui verb reflexiv.

Observare. Sînt verbe cari pot fi luate și ca transitive și ca intransitive. Acestea vor primi sau nu complement direct după cum le întrebuițăm. Verbele *a visa, a trăi, a adormi* (a dormi) sînt în genere intransitive: Șerban nu *dörme*. (*Bolintinenu*); dar în unele frase pot fi și transitive luând ca complement un substantiv format din aceeași rădăcină cu verbul ori dintr'o rădăcină înrudită sau chiar un alt cuvînt:

Noroc că nu fuse apă, ci un puț nisipos, sec, nicî n'aü fost ghizduri sau lemne de cari să mă lovesc, că *adormiam somnul* tatei să nu mă mai pomenesc. (*A. Pann*).

Ți-ai *trăit traiul* și ți-ai mănecat mălaul. (*Créngă*)

Flămândul *codri viséză*. (*A. Pann*.)

§ 38. Verbele *a învăța, a sfătui, a întreba, a examina, a ruga* se pot construi sau cu două complemente directe (complementul persónei și al obiectului) sau cu un complement direct (al persónei) și cu unul indirect (al obiectului).

Se póte ȃice: învăț, sfătuesc, examinez, *pe cine-va*

ce-va său: *pe cine-va la ce-va*; întreb, rog, *pe cine-va ce-va* său: *pe cine-va de ce-va*.

Exemple :

Împăratul pe miniștrii săi întreabă din ce parte s'aducă vre-un
iscusit ca să-l pótă **învêța carte**. (*A. Pann*).

Una te rog, alta răspunđi (*Laurian*).

Astăđi nu mai mergem la școlă, că nu știu tabla și vreau
să **învêț** pe mână **la gramatică**. (*Créngă*).

Nu-l primise în sat și el **întreba de casa** pârcălabului.

(*A. Pann*).

75. **Exercițiú scris**. Să se formeze patru frase său propozițiuni în
cari 2 din verbele din § 38 să fie odată construite cu două componente
directe și altă dată cu un complement direct și unul indirect.

§ 39. Complementul direct exprimat prin substan-
tive are une-orî înainte prepozițiunea *pe*.

Acéstă prepozițiune însoțesce totdeauna numele
proprii de persóne; dar nu pe cele geografice :

Aici am găsit **pe Vornicul A. Vilara** pe care îl cunosceam
încă din 1828. (*C. Negruzzi*).

Dicénd aceste, luă **pe Ruxanda** de mână și o aduse în
sală. (*C. Negruzzi*).

Un călător polon cutreeră **Moldova** în tóte direcțiunile.

(*Hasdeu*)

Numele comune cari arată persóne ăau prepoziție;
cele cari arată animale și obiecte neînsuflețite nu pri-
mesc prepoziție:

Pe nebun nu-l aduci la cunoscință. (*A. Pann*).

Pisica răsgâietă nu prinde **șóreci** nici-odată. (*Idem*).

Omul sfințesce **locul**, nu locul **pe om**. (*Idem*).

Formele întregi ale prunumelor personale, cum și
celelalte specii de pronume se întrebuițéză cu pre-
pozițiunea *pe* :

Pe mine căutați să nu mă smintiți. (*Créngă*).

Te știu de mult **pe tine**, cunosc al tău renume. (*Alexandri*).

Pe cine nu-l lași să móră nu te lasă să trăesci. (*A. Pann*).

Observare. Se pune une-orî prepozițiunea *pe* și când n'ar trebui după regulele notate aci. Acésta se întâmplă la numele de lucruri și de animale când vrem să le însuflețim sau când e nevoie ca prin *pe* să deosebim subiectul de complement :

Fulgo, prinde-mi **pe murgul** cel țintat. (*Alexandri*).

Cuiu **pe cuiu** scóte. (*A. Pann*).

76. **Exercițiu oral.** Să se arate ce complemente directe aflăm în rândurile următoare și să se observe unde s'a pus prepozițiunea *pe* :

Astă dată îi lovi însuși Ion-Vodă. (*Hosden*). — Ridicarea Românilor, ca un viscol de mânie, purtase fierul și pârjolul peste tótă întinderea de la Dunăre a împărăției turcesci. (*Bălcescu*). — Oșténul în Istorie găsește pildele cele mai drepte și mai adevărate despre strategie. (*Cogălnicénu*). — Împerași pe care lumea nu putea să-î mai încapă aũ venit și 'n țara noastră de aũ cerut pămînt și apă. (*Eminescu*). — Speriași, boerii pe ferestre scapă, iar pe soli îi bate cu piróne în cap. (*Bolintinénu*). — Domnul sfînt să vè ajute a străbate triumfalnic în cetăți și în redute, ca la Plevna, unde astăđi cei d'întăiu ați pus piciorul, înfruntând pe Osman Gaziul. (*Alexandri*). — Se rânduise două regimente ca să isbescă Plevnița. (*Coșbuc*). — Tótă lumea cunoșce lupul, fiéra asta carnivoră și nesățiosă, dușmanul păstorilor și gróza oilor (*C. Negruzzi*). — Pe badița Vasile l-am pierdut; s'a dus unde i-a fost scris. (*Créngă*). — Hei, omule, nu vrei nimic ? (*Delavrancea*). — Dacă istoria în deobște, adică a némului omenesc, este așa de interesantă în rezultatele sale, cu cât mai mult trebuie să fie istoria patriei, a locului unde am vèđut điuã ? (*Cogălnicénu*). — Pe bețiv toți îl arată cu degetul. (*A. Pann*). — Fine, tu vèđ că știu să trăesci ; tu dar voesc și pe mine ca să mă chi-vernîșesci (*A. Pann*). — Nicî lupul pe bălae, nicî balaea pe lup. (*C. Negruzzi*).

X 77. **Exercițiu scris.** Să se copieze frascle următoare, punéndu-se prepozițiunea *pe* unde trebuie.

Dintre țările balcanice am vizitat numai Grecia și Turcia. — Sinan ar fi sdrobit Mihaiu, să fi avut o câmpie întinsă pentru

luptă. — Odobescu într'una din scrierile sale a zugrăvit admirabil Dómna Chiajna. — Trebuie să ne amintim strămoșii noștri și faptele lor. — E de mare interes să cunoșcem istoria națională. — În acest oraș nu mă cunósce nimeni mine. — Cine am iubit l-am pierdut. — Apoi cavalerul și fetița jună fără întârziere Domnul îi cunună.

78. **Exercițiū scris.** Să se formeze trei propozițiuni în cari să fie câte-un complement direct cu *pe* și trei în cari să fie fără *pe*.

Observare. Mai aflăm uneori și prepoziția *la* înaintea complementului direct. Acésta însemnéză o mare cantitate:

Es din casă ca un băét de trebă, mă șupuresc pe unde pot și când colo mă trezesc în cireșul femeii și încep a cărăbani **la cireșe** în sîn, crude, cópte, cum se gășiaū. (*Créngă*).

Și ast-fel ambii óspeți a(î) morții neîmpăcate cosesc **la vieți** în flóre pe straturî sângerate. (*Alexandri*).

79. **Exercițiū scris.** Să se formeze două frase în cari să aflăm un obiect direct cu prepoziția *la*.

Complementul indirect

§ 40. Complementul indirect stă în dativ saū în acusativ cu prepozițiune. El póte întregi înțelesul unui verb tránsitiv, intransitiv și reflexiv; cum și înțelesul unui adiectiv, mai rar al unui adverbiiū.

Exemple:

Prostului nici să-i **faci**, nici să-ți facă. (*C. Negruzzi*).

Bétrâna vorbía și eū **rídeam de pisică**. (*Delavrancea*).

Căđut cu rană de mórte, el **striga** unui căprar. (*Coșbuc*).

Feresce-te de proști și de nebuni. (*C. Negruzzi*).

Noi **ne-am dus cu Dumneđeū**. (*Alexandri*).

Așa de a vieții veselă schimbare cum și **de mândrie** bou **stăpânit**, se credea că este de cât toți mai mare, că cu dînsul nimeni nu e potrivit. (*Alexandrescu*).

În zori găsit-am pe amândoi **tăiați de ȧatagane, alătura**
cu un moviloii de leșuri musulmane. (*Alexandri*).

80. **Exercițiu oral.** Să se spună ce fel sunt verbele cari au comple-
 ment indirect.

De acum vor fi și ei bogați, n'or cere la străini. (*Coșbuc*). — Cum
 ași scăpa eū de ea și să rămân cu turmele? (*Delavrancea*). — Și omului
 îi plac tóte, dar să le ródă nu póte. (*A. Pann*). — Istoria Românilor
 se împarte în mai multe perióde, cari óte încep cu vre-o epocă
 însemnată. (*Cogălnicenu*). — Cerul și pămîntul par'că se lovesc, par'că
 se cufundă și se nimicesc și unde se revarsă pe văile adânci alți
 munți se forméză din copaci și stânci. (*Bolintinenu*). — Flămândilă
 a început a striga în gura mare că móre de fóme și a svârli cu
 ciolane în ómenii împêrâtesci cari erau acolo de fața. (*Créngă*). —
 Nu te hrăni cu nădejdea și cu făgăduințele. (*C. Negruzzi*). — Boerul
 socru, biet, trage să-și dea sufletul și mereū cere de d-ta. (*Odobescu*).
 Tot în acea lună Ianuarie, o cétă de Români aflară prin spioni că
 Sinan se întorcea de la Belgrad la Constantinopole cu multe bo-
 gății. (*Bălcescu*). — Când venia vorba de un Omer, toți Elenii se
 grăbiau a striga cu mândrie: al nostru. (*Hasdeu*). — În mijlocul
 bisericii sta un mort învêlit cu giulgiu. (*C. Negruzzi*). — Provin-
 cialul umblă încotoșmănat într'o grozavă șubă de urs; pórtă arnăut
 în códa droșcii înarmat cu un ciubuc. (*Idem*). — Toți au rîs și-a
 rîs poporul și-a rîs însuși sfintul Rumi de minuni iscoditorul.
 (*Coșbuc*) — Pârcălabul Ieremia combătea cu o deosebită bravură
 alătura cu Ion-Vodă, adică acolo unde lupta era mai crâncenă.
 (*Hasdeu*). — De frunze și de cântec goi plâng codrii toți fără de
 voi. (*Coșbuc*). — Erau bieții vecini robiți și puși în fiere de repó-
 satul Armaș, cari zăceau aruncați în fundul pivnițelor cetățuiei sale
 și acum își scuturau durerósele lor lanțuri. (*Odobescu*). — Aprópe
 de flacări pe pajiște staū bărbații sălbaticii și chiote daū. (*Coșbuc*).

81. **Exercițiu scris.** Să se caute patru frase în cari să fie câte un
 complement indirect pus pe lângă un verb: transitiv, intransitiv, reflexiv;
 pe lângă un adiectiv.

82. **Exercițiu scris.** Să se formeze trei propozițiuni în cari să fie
 câte un complement indirect.

§ 41. Complementul indirect se exprimă prin sub-
 stantive, pronume și verbe la infinitiv.

Substantiv:

Spânul ڏise *împăratului*. (*Créngă*).

Adiectiv devenit substantiv:

Nelegiuitului îi vine de hac necredinciosul. (*A. Pann*).

Pronume:

Iată că-l apare o feciőră jună, ale cărei plete strălucesc la lună. (*Bolintinému*).

Verb:

Ion Vodă reușise a pune mâna pe două scrisori turcesci din partea vizirului. (*Hasdeu*).

83. **Exercițiu oral.** Să se spună ce complemente indirecte aflăm în frazele următoare și prin ce este exprimat fie-care.

Nóptea împrumută ڏilei vël de dor; negură și pâclă pe pămînt cobor. (*Bolintinému*). — Intinđându-ți prea mult fruntea armatei ca să încingî pe vrăjmași, răresci peste mësura șirurile și le expui a fi rupte. (*Hasdeu*). — Din focul luptei oțeliți când v'ęți întóree la cămin, tot poporul cu pâni și sare vor eși vouë înainte. (*Alexandri*). — O singură armă, o ghiógă de fier țintuită, mare și grea, buzduganul însușit slujbei de armaș mare, sta aședată pe velință de a drépta bolnavului. (*Odobescu*). — Poruncă domnăscă eșise ca toți Turcii ce s'aflău în Bucuresci să se adune la casa vistierului Dan spre a li se căuta și răfui datoriile (*Bălcescu*) In urmă se culcă odihnă cătând; le frémătă brađii s'adórmă curând. (*Coșbuc*). — De-oiu mai scăpa și din asta cu viéță, apoi tot mai am ڏile de trăit; (*Créngă*). Tóte sînt adevărate căte de mine s'aũ spus. (*A. Pann*). — Istoria Prințului Vasilie înfătoșeză nisce episóde atât de tragice, în cât imi pare reu că nu mē ertă cuprinsul acestei scrisori de a le descrie. (*C. Negruzzi*).

84. **Exercițiu scris.** Să se formeze trei frase în cari să se afle căte un complement indirect, exprimat prin substantiv, pronume, infinitiv.

§ 42. In unele frase se întrebuinteză un complement în dativ exprimat prin pronume cu forma scur-tată, fără să fie nevoie de el pentru înțelesul frasei, ci arătând numai persóna care ia parte morală la acțiune.

Când ȃicem:

La focul lunei Ștefan c nd **mi** se deșteptă, vede a lui oștire care îl așteptă (*Bolintineu*),

vedem că pronumele *mi* nu este de loc necesar pentru înțelesul propozițiunii, ci arată pe poet, care  a — prin povestirea lui — parte morală la acțiunea ce se desfășor .

Se întrebuintează și persóna I și persóna II:

Taiu cusutura încetișor și țin c t **ȃi**-  smocul de chibrituri aprinse la c lc iul v ru-meu, unde era pielea mai grósă, p n  ce-l r sbesce focul. (*Cr ng *).

Acest dativ se chemă **dativ etic** și se  nt lnesce cu deosebire în vorbirea poporului, mai rar în scriitorii cărturari.

85. **Exercițiu oral.** Să se spună cari din pronumele subliniate sînt exemple de dativ etic și cari simple complemente indirecte.

Mă uitam pe furiș la ușa m ntuirii și tot sc p ram din picior  aștept nd cu neast mp r să vie un școlar de afară, căci era poruncă să nu eșim c te doi de o dată ; și-**m** crăpa măseaua în gură c nd vedeam că nu mai vine. (*Cr ng *). — Ce **mi**-te  chin , m  omule ? (*Delavrancea*). — Să nu  ndr snesci să vorbești de loc ca să nu **ȃi** se audă glasul. (*Coșbuc*). — Dacă poți face mai mult de c t mine, arată-**ȃi** puterea, te rog f -**m** un bine. (*A. Pann*). — Căprarul vechiu   ese în prag. «Ce-**m** face Radu ?» el întrebă. (*Coșbuc*). — Nu-**m** trebuie a ta milă, nu vrea  a tale daruri. (*Alexandri*). — Toma încet **mi** se scula, peste c mpuri se uita. (*Poporan*). — Ș-așa bine **mi**-l chit  că pe Toma **mi**-l tăia. (*Poporan*). — Bucatele tale-**m** plac și de  speș îmi e drag. (*Poporan*).

86. **Exercițiu scris.** Să se caute în Cartea de citire două exemple de dativ etic.

Observare.  n limba română genitivul substantivelor are aceeași formă cu dativul. De aceea uneori p te nasce nedumerire pentru înțelesul unei frase. C nd ȃicem:

«dă cartea **lui Ion**» nu se înțelege dacă e vorba despre *o carte a lui Ion* sau dacă e vorba *să se dea lui Ion o carte*. Substantivul *lui Ion* nu scim dacă e în dativ ori în genetiv, dacă e atribut sau complement. Ca să se înlătore asemenea neînțelegeri, se aședă înainte complementul direct și apoi cel indirect.

Exemplu:

Sunt bucuros că-ți răsplătesce norodul pentru slujba ce mi-ai făcut, **vîndendu-mi óstea lui Anton Sechele**. (C. Negruzzi).

Aceste vorbe le spune Lăpușnénu către Moțoc. Din frasa acésta nu scim dacă Moțoc a vîndut óstea **lui Lăpușnénu** sau dacă a vîndut óstea **lui Sechele**.

Ca să se înlătore confusiunea, trebuia să se ȃică: *vîndênd lui Anton Sechele óstea mea*.

Construcția pleonastică a pronumelor.

§ 43. Fórté des pronumele personal se întălnesce ca obiect indirect în dativ sau ca obiect direct. Aceste complemente aũ în limba românéscă o construcțiune particulară: dacă se întrebuițézá forma scurtată, ea stă singură fără să i se adaoge nimic; dacă se întrebuițézá forma întregă a pronumelui trebuie să figureze și cea scurtată, de-și înțelesul nu cere acésta:

Spune-**mi** cu cine te adunî ca să-**ți** spuiú cine ești. (A. Pann).

Aci este numai forma scurtată.

Nu-mi vine să-mi daú paraua, nici **mie** un prânz să-**mi** fac.
(A. Pann).

Aci vedem că pentru înțeles ar fi fost destul să se

dice: «nici *mie* un prânz să fac». Celălat pronume *mî* este de prisos. O vorbă ce este de prisos într'o fraasă se chêmă *pleonasm*.

În limba română pronumele aũ **construcțiune pleonastică**.

Când avem ca complement direct saũ indirect în dativ un substantiv, dacã acesta stă *în urma* verbului nu se pune pronume scurtat; dacã însă substantivul este *înaintea verbului*, atunci se face construcțiune pleonastică:

Acéstă veste *ingrijă* tare **pe Mihaiũ** și numai de cât se învêrteji îndărăt cu tóte oștile. (*Bălcescu*).

Bêtrânul Vizir jură că va supune pe revoltanții români; iar **pe Mihaiũ-Vodă** *îl va prinde* și-**l** va aduce viũ. (*Bălcescu*).

Mirésa *poruncise* **bucătarilor** ce bucate să gătéscă.

(*Ispirescu*).

Bețivului și dracu **îi ese** cu ocaua înainte. (*C. Negruzzi*).

Doi solî veniră de la împêrăție și **aduc lui Țepeș** ștréng și mazilie. (*Bolintineu*).

În unele casuri construcțiunea pleonastică se face chiar când complementul e în urma verbului:

In sfârșit, ce-**î veni** lui **Neghiniță**, vru să riďă și de împêrat. (*Delavrancea*).

87. **Exercițiu oral**. Să se arate ce construcțiuni pleonastice de pronume se întălnesc în rândurile următore :

Deschideți voi porțile, căci vi se vor deschide vouë porțile cerului. (*Delavrancea*). — Nu cer să-mî jurați mie, sună Ion Vodă, ci jurați unul altuia. (*Hasdeu*). — Și-î veni rîndul și lui Neghiniță, gîndul lumii. (*Delavrancea*). — Și pe Sentino l-aũ dus pe brațe în magazia de scînduri de lângă Bancă. (*Delavrancea*). — Oarba nepăsare rêmâne mută când pe Despot de pe tronu-î îl vede ađi căđend. (*Alexandri*). — S'o faci cât mai frumósă la vedere, dar să bagî

într'însa o fire rea, pentru ca să-mi răsbun de câte rele mi-aş făcut mie ómenii. (*Odobescu*). — Când la cârma ţării te-am chemat pe tine, nu luaseşi ţara cu paloşul tău (*Bolintínenu*). — Capul plecat nu-l tae sabia. (*C. Negruzzi*). — Capul ce se plécă paloşul nu-l tae. (*Bolintínenu*). — Lui Elios i se făcu milă de multa ei durere. (*Odobescu*).

IV

Circumstanţialul

§ 44. Am văduţ că într'o propoziţiune, afară de părţile principale, mai putem avé atribute şi complemente directe şi indirecte :

Un poloboc cu vin mergea în car pe drum încet şi fórte lin. (*Donici*).

Propoziţiunea însă, afară de părţile principale şi de cele secundare cunoscute : *un poloboc cu vin mergea în car*, mai are şi alte părţi secundare. Astfel sînt vorbele : *pe drum*. Acestea se raportă la verbul *mergea* şi arată *locul*. Celelalte vorbe : *încet şi fórte lin* se raportă tot la verbul *mergea*, şi arată *modul*.

În exemplul următor :

În vremea cîumei învêtasem multă carte (*Hel ade*),

pe lângă subiect şi predicat (*eũ — învêtasem*), pe lângă complementul direct (*carte*) şi atribut (*multă*), este încă o parte secundară *în vremea cîumei*, care stă în raport cu verbul *învêtasem* şi arată *timpul*.

În frasa următoare :

Eũ trăseĩ, de bucurie, un danţ românesc (*Odobescu*),

afară de subiect şi predicat (*eũ — trăseĩ*), afară de complement direct (*un danţ*) şi de atribut (*românesc*),

mai este încă o parte secundară *de bucurie*, care stă în legătură cu verbul și arată *pricina* (causa) acțiunii exprimate printr'însul.

Din toate acestea rezultă că într'o propoziție putem avea și părți secundare care arată *locul*, *timpul*, *modul*, și *causa* (pricina).

Partea secundară care determină pe un verb ori pe un adiectiv, arătând *locul*, *timpul*, *modul* *causa*, se numește **circumstanțial**.

88. **Exercițiu oral.** Să se spună ce circumstanțiale se găsesc în exemplele următoare:

Ungurii și Polonii au hotărît aici cea mai mare parte a războierilor lor cu Turcii. (*Cogălnicenu*). În cetatea Baia regele Corvin trece noaptea, bând din cupe vin. (*D. Bolintinenu*) Rămânând orfan în fragedă vîrstă, Scavinschi se duse în Galiția. (*C. Negruzzi*). Norocul ne mai ajută și în rîndul acesta. (*Odobescu*). Scîlă-te de diminătă și te culcă mai tîrziu. (*A. Pann*). Înaintea zorilor încă Mihaiu-Vodă trămise o sîmă de pedestrii cu puscă de se aședă la intrarea pădurii și își puse tunurile într'o bună poziție pe o înălțime. (*Bălcescu*). Apoi începe a purta caii încolo și înapoi și slăbătura cea de cal iar se repede și apucă o gură de jăratie. (*Créngă*). O namilă de om mîncea brazdele de pe urma a 24 de pluguri și tot striga în gura mare că crapă de fîme. (*Créngă*). Ochii-mi sînt plini de scînteii și mult cumplit mă dore când mă gîndesc la frații mei cu toți pieriți în flóre. (*Alexandri*).

× 89. **Exercițiu scris.** Să se formeze patru frase în care să fie câte un circumstanțial.

§ 45. După însăși definiția circumstanțialului se poate vedea că avem patru specii de circumstanțial: *de loc*, *de timp*, *de mod*, *de cauză*.

Circumstanțialul poate fi format dintr'un cuvînt sau din mai multe. De obicei adverbiile servesc ca să exprime circumstanțialul, dar se găsesc și alte părți

de cuvînt, mai ales substantive, adiective, cari devin prin chiar acest fapt adverbiale, cum și verbe la gerundiū.

Exemple:

De vrei să trăești *bine* și să ai tihnă, să te silești *totdeauna* a fi *la mijloc de masă* și *la colț de țară*. (C. Negruzzi).

Diua ninge, *nóptea* ninge, *diminēta* ninge iară. (Alexandri).

Sobieski mergea *încet* și *gânditor*. (C. Negruzzi).

La vreme de rășboiū aici Domniū Moldovei obicînuesc a-și trimite comorile lor. (C. Negruzzi).

Auđind acēsta, Lēhul s'a făcut foc *de mánie*. (Idem).

90. **Exercițiū oral.** Să se spună ce circumstanțiale aflăm în rîndurile următore și să se arate specia fie-căruia.

Astăđi plăcintele au pierdut valórea lor și plăcintarul, poesia lui. (C. Negruzzi). Ajungēnd acasă obidită de ostenēlă și flămândă, fata n'avu răbdare, ci chemă pe mumă-sa la o parte și-i ăise să facă pe unchiēs și pe fie-sa să ėsă afară. (P. Ispirescu). Stefane, Măria-Ta, tu la Putna nu mai sta. (Eminescu). Romānul a sciut totdeauna ce este mândria și cinstea. (Coșbuc). Tigru se opri în loc și, cuge-tānd un minut, se repeđi să sară drept deasupra butóului, ca să ne ajungă îndată pe partea cealaltă. (Odobescu). În țara orbilor cel cu un ochiū este împērat. (A. Pann). La mēzul noptiū începură tunurile a bubui și pușcāriră cetatea până puțin după mēzul ăilei. (Bălcescu). Vēđēnd eū că mī-am aprins paie în cap, am șterpelit-o de-acasă numai cu beșica cea de porc, nu cum-va să-mi ăa tata ciubotele și să rēmān de rușine înaintea tovarășilor. (Créngă). Și din spaīma aceea am fugit mai jumătate de sat înapoi. (Créngă).— Lasă-mē în pace, că nu-mi vēd lumea înaintea ochilor de necaz. (Créngă).— Când l-a vēđut, cu vuet s'a isbit un pas de spaīmă în lături și a rēmas fără de glas. (Coșbuc).

× 91. **Exercițiū scris.** Să se caute în Cartea de citire 2 exemple pentru fie-care specie de circumstanțial.

§ 46. Circumstanțialele se deosebesc prin ideia ce exprimă și prin întrebări.

Circumstanțialul *de loc* răspunde la întrebările: *unde ? de unde ? încotro ?*

Circumstanțialul *de timp*, la întrebările : *când ? de când ? până când ? cât timp ?*

Circumstanțialul *de mod*, la întrebarea : *cum ?*

Circumstanțialul *de cauză*, la întrebarea : *din ce pricină ?*

NB. Se vor aplica aceste întrebări la frazele din § 45 și din Ex. 88.

§ 47. Fôrte des se întâlnesc propozițiuni în cari este greu a deosebi circumstanțialul — mai ales cel de mod — de complementul indirect, pentru-că și unele și celălalt se exprimă fôrte des prin substantive precedate de prepozițiune. Ca să fim siguri de a le distinge, trebuie să ținem socotélă că complementul arată un *obiect* care completéză înțelesul verbului său adiectivului determinat, iar circumstanțialul arată numai o *împrejurare* în care se petrece acțiunea exprimată prin verb orî se află însușirea exprimată de adiectiv.

Exemple :

E un poloboc! strigaiū eū *cu bucurie*, vorbind moldovenește pare că așî fi fost în portul Galaților. (*Odobeseu*).

Aci se vede că e vorba de o *împrejurare* și nu putem întreba : *cu ce ?* (s'ar fi putut dice : *cu gura, cu cornul* etc.). Este decî un circumstanțial de mod, pe care-l aflăm întrebând : *cum ?*

Așa ne duceam băeții și fetele unii la alții *cu lucrul* ca să ne luăm de urît, ceea-ce la țară se chêmă ședătore. (*Créngă*).

Aci din contra nu ni se arată *împrejurare*, ci *obiectul* cu care se duceau, pe care-l aveau în mână. Nu putem întreba *cum ?* căci nu vedem modul cum s'aū dus ei (s'aū putut duce *încet, žite, cu plăcere, cu sila,*

etc. și în acest cas am avé circumstanțiale); ci trebuie să întrebăm *cu ce?* Este un complement indirect.

92. **Exercițiu oral.** Să spună cari din părțile secundare subliniate sînt circumstanțiale și cari complemente.

Așa, cumnată dragă, țise mătușa Măriuca, strîngînd *cu nedumerire* din umere, cînd se punea la masă; vîdută-ai d-ta? (*Créngă*). După asta, vin acasă, leg pupăza de picior *cu o ață* și o îndosese de mama vre-o două țile în pod prin cele puținî hîrbuite (*Id.*). Dómne, par'că l-am învîțat eú, țicea mama *cu părere de bine*; am să-l cinstesc cînd l-oiú întálni. (*Id.*). Gándit-ai vre-odată că ai să ajungî sórele *cu picíórele* și luna *cu mâna*? (*Id.*). Așa am ameiț și eú, stăpáne, cînd mi-ai dat *cu fráu*l în cap, să mă prăpádesci, și cu asta am voit să-mi rěstore cele trei loviturí. (*Id.*). Un nobil popol pîere *cu mândrie* și căt viețuesce liber va să fie. (*Bolintínemu*). Mě ascultă *cu o nerăbdare* ce se vedea în neastămpěrul sěú. (*C. Negruzzi*). *Cu mahnire* tóte băétul le vede, însă socotesce că unchiul a orbit. (*Gr. Alexandrescu*). *Prin puterea* ce-mí este dată, sciú din nainte ceea-ce aú de gánd să isvodéscă puternicî pámîntuluí și adeseorí ríd *cu hohot* de nepriceperea și slábiciúnea lor. (*Créngă*). *Cu stégul* în mání căpitanul, sprintenel, se sue o scară 'naltă. (*Alexandri*). Cu mare ce scăpând *din labele lui*, am găsit cu cale să mă întore acasă de căt să fiú prada fiérelor sělbatice. (*Créngă*). Veđi plácinta asta? *Din pán-tecele* eí o să éśă vornicia mea. (*C. Negruzzi*).

✕ 93. **Exercițiu scris.** Să se caute în Cartea de citire trei exemple de substantive cu prepoziție cari să fie circumstanțiale și trei cari să fie complemente.

✕ 94. **Exercițiu scris.** Să se formeze patru propozițiuni în cari să se găśescă două substantive cu prepozițiune odată luate ca circumstanțiale, odată ca complemente.

Observare. Un substantiv cu prepoziție póte să fie saú atribut, saú complement, saú circumstanțial. Vom deosebi ce este, după cuvîntul pe care-l determină și după ideea pe care o exprimă.

95. **Exercițiu oral.** Să se spună ce părți de propozițiune sînt cuvintele subliniate.

După spargerea eteriștilor, Pașa *din Iași*, vėdënd că nu póte scóte pe Enicerí din țară, ceru ajutor. (*C. Negruzzi*). România era

creștină încă *din vécul III.* (C. Negruzzi). Să judecăm *din acésta* óre câți săraci am puté face fericiți cu cheltuéla unui ospéț ce ne îmbuibă pântecele și ne strică sănătatea. (C. Negruzzi). Nu e om *fără cusur.* (A. Pann). Nu lua în grabă pe nimic arvună să-ți pierđi surda vremea și să vii acasă *fără parale.* (A. Pann). Pe când Ferhat-Pașa se ocupa *cu construcția* podului, vrăjmașii săi din Constantinopol nu sta în nelucrare. (Bălcescu). Sinan eșind *cu ceremonie* mare din Constantinopol, tăbărî la Daut-Pașa. (Bălcescu). Humulescii nu erau un sat de ómenî fără căpétâiú, ci sat vechiú, *cu gospodari* tot unul și unul, *cu flăcăi* voinicî și fete mândre. (Créngă). Carne *de vită* nu mânca în viéță. (Idem). De ómenî rēi să fugî ca dracul de tāmăe. (A. Pann). Ce o fi đis Irinuca în urma nóstră nu sciu, dar sciu că eram cu ghéța în spate *de frică.* (Créngă).

96. **Exercițiú scris.** Să se formeze două sau trei frase în cari două sau trei substantive cu aceeași prepoziție să fie unul atribut, altul complement, altul circumstanțial.

Construcția infinitivului

§ 48. Infinitivul póte avé diferite roluri în propozițiune. El póte fi *subiect* sau *nume predicativ* :

A *ne uni* asupra principiului unirii este *a ne uni* și asupra persónei ce represintă acest principiú. (V. Boerescu).

Póte fi *atribut* :

Neputința *de a scăpa* peste Dunăre ar fi topit într'o clipă tótă armata prin fierul Românilor și prin undele fluviului.

(Hasdeú).

Póte fi *complement direct* :

Mihaiú incepu *a se chibzui* cu căpitanii săi despre ceea-ce trebuia să facă în împrejurările de față. (Bălcescu).

Fiind-că lumea din țară era fugită la munți și nu se putea *aduna* un mare număr de ómenî, Turcii fură siliți a trimite să li se aducă lucrători din Bulgaria. (Bălcescu).

Póte fi *complement indirect* :

Nóptea ajută Turcilor *a se desmetici* de gróza ce-î cuprinsese. (Bălcescu).

Póte fi *circumstanțial* :

Eū orb, dorind lumina, eū mic, rāvning mārimea, *fār' a vedē* abisul, vēđūi numai nālțimea. (*Alexandri*).

În regulă generală infinitivul se întrebuițeză cu prepoziția *a*; fórtē rar se întrebuițeză fără acēstă prepozițiune în unele construcțiuni cu verbul *a sci*, *a putē*, (*nu pot veni, nu sciū scrie*). Une-orī infinitivul primesce prepozițiunea *de* înaintea formei cu *a*. Pune-rea acestei prepozițiuni este obligatorie când infinitivul este atribut. Când e complement direct, nu se pune. Când este complement indirect, póte fi întrebuițat și cu *de* și fără. Exemple:

O armată de 100.000 de Turci, Tătari și Munteni erau *gata a nāvāli* în Galiția. (*Hasdeū*).

Cu atari oști era *lesne de a sfārāma* pe cei trei miī de poloni. (*Hasdeū*).

Domnul Moldovei nu avea nici un *zor de a-și atrage* ura unui puternic regat învecinat. (*Hasdeū*).

Dumbravă primise *ordinul de a* cruța pe dușmanī. (*Hasdeu*).

97. **Exercițiū oral.** Să se spună ce rol în propoziție au infinitivele subliniate. Să se spună unde s'a pus *de* fără a fi nevoe.

Ah! țicea tiranul de fiori cuprins, acest om nu póte a mai fi învins. (*Bolintinēnu*). — Gerilă, vēđēnd că toți îi staū în potrivă, se mārnie atunci și unde nu trāntesce o brumă pe pāreți de aū început *a clāntāni* și cei-l-alți de frig. (*Créngă*). — *A împinge* milióne de frați pentru secolī în abisul sclaviei este un atentat contra a douēdecī de popóre ce se nasc unul după altul și se numesc generațiuni. (*Hasdeū*). — Dacă frații noștri Moldoveni sīnt gata *a avē* aceiași cugetare, fie siguri că și Muntenii sīnt animați de aceleași sentimente. (*V. Boerescu*). — Decebal își dá singur mórtea și scapă *de a figura* în triumful lui Traian (*Cogālnicēnu*).

98. **Exercițiū scris.** Să se caute în cartea de citire patru exmple de infinitive cu diferite roluri sintactice și să se pună în parentesă acest rol.

ANALISA PROPOZIȚIUNII

§ 49. După ce am studiat în deosebi fie-care parte a propozițiunii, putem face *analisa* ei. A face analiză sau a analiza înseamnă a despărți părțile și a arată felul lor.

Dacă arătăm ce părți de cuvânt sînt vorbele propoziției, facem *analiză gramaticală*; dacă arătăm ce rol sintactic au vorbele în propoziție, facem *analiză logică*.

Analisa gramaticală a format obiectul studiului din clasa II; anul acesta ne vom ocupa cu analiza logică.

Ca să analizăm o propozițiune, trebuie să căutăm verbul la mod personal ori să vedem dacă nu e cumva o construcție eliptică. După ce am aflat verbul, care este une-ori predicatul întreg (predicat verbal), alte ori o parte din predicat (predicat nominal), întrebăm cu predicatul ca să aflăm subiectul. Apoi procedăm la aflarea celor-l-alte părți.

Iată un model de analiză logică :

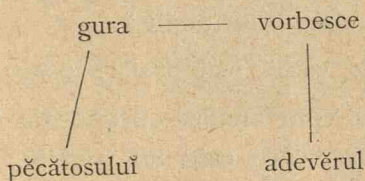
Gura păcătosului adevărul vorbește. (A. Pann).

Predicatul: *vorbește*,

Subiectul: *gura*,

păcătosului : atribut,
adevărul : obiect direct.

Nu este destul însă să arătăm felul fie-cărei părți, trebuie să vedem și raportul dintre ele. Acest lucru se arată ast-fel : se pune subiectul și predicatul într'o linie, apoi dedesubt diferitele părți după raportul dintre ele.

Dacă lipsesce unul din elementele principale, se pune în parentesă cuvântul ce se subînțelege.

Propozițiune fără subiect:

Fă tot lucrul la vremea lui (C. Negruzzi).

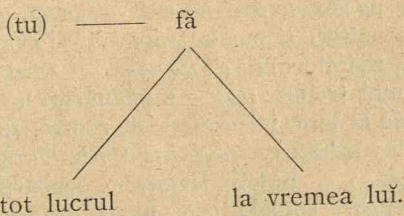
Predicatul: *fă*

Subiectul: *(tu)*

tot lucrul : complement direct

la vremea lui : circumstanțial de timp.

Raportul dintre părți:

Prepozițiune fără subiect și fără predicat:

La porții (C. Negruzzi).

predicatul: *(mergeți)*

subiectul: *(voi)*

la porți, circumstanțial de loc

(voi) — (mergeți)

la porți.

§ 50. Vocativul nu are nici un rol în propozițiune. De aceea îl lăsăm afară din analiză.

Îar cauți sămînță de vorbă, măi Buzilă? (*Créngă*).

În acest exemplu vom analiza propoziția lăsând la o parte «măi Buzilă», care este un vocativ.

Notă. La verbele reflexive pronumele se scrie împreună cu verbul, el nu formeză o deosebită parte de propozițiune. Negațiunea nu deosemena se scrie împreună cu verbul.

99. **Exercițiu oral.** Să se facă analiza logică și să se arate raportul părților propozițiunilor următoare:

Rugăciunea omului bét Dumneșeu nu o ascultă. (*A. Pann*). — Trei eđi cucueți, mumei ușa descueți. (*Créngă*). — Stefan, după mórte, lăsă moștenire arcul seú și cupa la astă mânăstire. (*Bolintinénu*). — Cotoiul cel smerit e omul ipocrit. (*Alexandrescu*). — Bêtrânul Dan trăesece, ca șoimul singuratic, în pesceră de stâncă, pe un munte păduratic. (*Alexandri*). — Trecură numai două luni de la explosiunea rêsboiului. (*Hasdeú*). — O descuragiare generală cuprinse pe Moldoveni. (*Hasdeú*). — Turcî găsiră Târgoviștea părăsită de locuitori și pustie. (*Bălcescu*). — Baniî strângătorului întră în mâna risipitorului. (*C. Negruzzi*). — Chelbosului tichie de măr-găritar nu-î trebuie. (*Id.*). — Lumânărică nu mai este. (*Id.*). — Sfintă muncă de la țară, isvor sacru de rodire, tu legi omul cu pămîntul în o dulce înfrățire. (*Alexandri*). De la Turcî am smuls multe sté-guri. (*Coșbuc*). — Butoiul singur ne despărția de dînsa. (*Odobescu*). — După repaos, colinda prin pustii reîncepe cu aceeași plăcere. (*Odobescu*). — Popa Tóder, din scripturi, dá lui Mitru învățaturi. (*G. Coșbuc*). — O bêtrân cu minte! bine ai grăit. (*Bolintinénu*). — Inainte de a pleca la Dunăre, el jură lui Ion Vodă pe sfinta cruce și pe sfîntul evangeliú de a fi credincios până la mórte. (*Hasdeú*). — In lac tremura rêsturnat palatul de marmură cu grădinile salé.

(*Delavrancea*). — În țara orbilor cel cu un ochi e împărat. (*C. Negruzzi*).
 Sărăcia-î rîde urechile. (*A Pann*). — Nu mai vine lupul, moș Nichifor?
 (*Créngă*). — Țara luă o organizare ostășească și o centralizație pu-
 ternică. (*Bălcescu*). — Sfîntă muncă de la țară, isvor sacru de rodire,
 tu legi omul cu pămîntul într'o dulce înfrățire. (*Alexandri*).

100. **Exercițiū scris.** Să se facă în scris analiza logică a propozițiunii-
 lor următoare și apoi să se arate raportul dintre părți.

Măreț se naltă'n vînt drapelul României. (*Alexandri*). — Indată
 toți alergară pe ziduri. (*C. Negruzzi*). — Cu acest Domn se închee
 această epocă. (*Bălcescu*). — Lăpușnénu însuși ți-a dat astă solie
 (*Alexandri*). — De acum în turbineă aș să-ți putrețescă ciolanele.
 (*Créngă*). — O certy mare se scornise între Zevs și ómeni. (*Odobescu*).
 — Toți recunoscără pe a țării Dómnă. (*Bolintinénu*). — În prag îi eși
 muerea. (*Delavrancea*).

PROPOZIȚIUNEA CONTRASĂ

§ 51. Noi ne exprimăm gândirile prin propozițiunii său prin frase ¹⁾. Sînt însă unele vorbirî carî nu sînt frase, pentru-că nu aũ mai multe verbe la mod personal, nici nu sînt eliptice; dar cuprind în sine mai mult de cãt o propozițiune.

Cãnd ñicem :

Stroicî și Spancioc sosirã (*C. Negruzzi*),

aci nu avem o frasã, pentru-cã avem un singur verb la mod personal, dar e mai mult de cãt o propozițiune, pentru-cã sînt douẽ subiecte. O analizãm ast-fel :

subiectul: *Stroicî și Spancioc*

predicatul: *sosirã*.

Cele douẽ subiecte ar putẽ sã formeze fie-care altã propoziție :

Stroicî sosi,

Spancioc sosi.

Orî-care din pãrțile propozițiunii pôte sã fie ñmulțitã, afarã de verbul predicatului, cãci atunci avem douẽ verbe la mod personal, decî douẽ propozițiunii.

1) Se va citi un pasagiũ din Cartea de citire ca sã se vadã acẽsta.

Exemple :

Acela are în mână *pânea și cuțitul*. (*Créngă*).

Aci avem două obiecte (*acela are pânea — acela are cuțitul*).

Avea nisce buzóe *gróse și dăbălázate*. (*Créngă*).

Aci avem două atribute, am puté avé două pro-
poșițiuni :

Avea nisce buzóe *gróse*

Avea nisce buzóe *dăbălázate*.

Propoșițiunea care are vre una din părțile ei exprimată prin mai multe cuvinte se numesce *propoșițiune contrasă*.

101. **Exercițiu oral.** Să se spună ce propoșițiuni contrase aflăm în frazele următoare și să se explice:

Sălățile din grădina ursului, pielea și capul cerbului le-a dus la stăpănu-séu cu tótă inima ; dar pe fata împératului Roșu, mai nu-î venea s'o ducă. (*Créngă*). — Numai răbdarea și bunătatea lui Dumneđeú cea fără de margini póte să precovârșéscă fără-de-legile și îndărătnicia ta. (*Id.*). Prin rugăciuni și postire Dumneđeú l-a ascultat și după a lui dorire cu un prunc l-a mângâiat. (*A. Pann*). — Acolo eroul, óspeții beaú vin ; pentru a lor țară ei pe rând închină. (*Bolintinéu*). — Tată-séu și mumă-șa se uitaú la dînsul ca la un sóre. (*Ispirescu*). — Vêđénd Bathori și cei-l-alți descurágiarea oștilor de atâtea silințe zadarnice ce făcuse, se duseră de îndemnară pe Secuí a da dovadă că-și aduc aminte de libertatea cea de curând dobândită, a nu se descurágiá de anevoințe și de primejdii și a se arăta că sînt bărbați cu inimă și vrednicí de libertate. (*N. Bălcescu*). — Lăpușnéu ese neliniștit, căci nu putuse pune mâna pe Stroici și pe Spancioc, cari ședeau la Kamenită, așteptând și pândind vreme. (*C. Negruzzi*). — Pe câmpia șesă vêđurám un ce negru și rotund despre care nu ne prea puteam da sémă. (*Odobescu*). — Prin foc, prin spângi, prin glonți, prin fum, prin mií de baíonete, urcám, luptám, íată-ne acum sus, sus la parapete. (*Alexandri*).

102. **Exercițiū scris.** Să se caute în Cartea de citire cinci exemple de propozițiuni contrase; să se formeze trei exemple.

Observare. Sînt propozițiuni contrase cari nu se pot desface. De exemplu, o propozițiune cu un subiect compus — cînd raportul predicatului există numai cînd subiectele sînt legate:

Viața și robia nu pot sta împreună. (*Bolintineu*).

Aci nu putem țice :

Viața nu pôte sta împreună...?

Robia nu pôte sta împreună...?

căci n'aũ nici un înțeles luate separat.

John O'Neil

Metamorphosis

FRASA

I

Coordinare și subordonare

§ 52. Am studiat întocmirea propozițiunii și modul cum se face analiza ei. Am văzut că vorbirea noastră se compune din propozițiuni și din frase și că alcătuirea frasei este întocmai ca a propozițiunii.

Într'o propozițiune avem părți principale și secundare; într'o frasă avem propozițiuni principale și secundare.

O propozițiune poate sta numai din părți principale; o frasă poate sta numai din propozițiuni principale.

*Propozițiunile principale dintr'o frasă, acelea cari duc gândirea mai departe, sînt între ele **coordonate**; frasa care are numai propozițiuni principale se dice că e formată **prin coordinare**.*

Frasa următoare:

S'a dus zăpada albă de pe întinsul țării, s'a dus dîlele babei și nopțile vegherii (*Alexandri*),

este formată prin coordinare, pentru-că are două propozițiuni principale:

S'a dus zăpada albă de pe întinsul țării,
s'a'ă dus ȃpilele babei și noptile vegherii.

Aceste două propozițiuni sînt între ele coordonate.

§ 53. Dacă frasa are și propozițiuni secundare, acestea trebuie să fie *subordonate* la cele principale, pentru că ele nu staă în propoziție de căt spre a întregi înțelesul principalelor.

O frasă care are și propozițiuni subordonate se ȃdice că e formată prin subordonare.

Frasa următore:

Unde nu-ți fierbe óla, nu-ți băga lingura (*A. Pann*),

este formată prin subordonare, pentru-că are, pe lăngă principală, o propozițiune subordonată:

nu-ți băga lingura — principală

unde nu-ți fierbe óla — secundară subordonată.

§ 54. O frasă póte să aibă două sau mai multe propozițiuni principale, cari la rāndul lor pot avé mai multe subordonate. Afară de subordonatele cari întregesc pe cele principale, sînt subordonate cari întregesc înțelesul unei propozițiuni tot subordonate.

Propozițiunea subordonată care are lăngă dinsa o alta care-i întregesce înțelesul, se chéamă supraordinată față de acésta.

Ori-ce principală care are o subordonată este și dinsa, față de acésta, *supraordinată*.

Frasa următoare:

A. Înăuntrul curții buriana *crescuse* naltă...

B... și abia se mai *zăria*, în fund, o grăpă adâncă și mare astupată p'alocurea cu surpături de zid...

C... printre cari *răsărise* boziile și bălăriile;

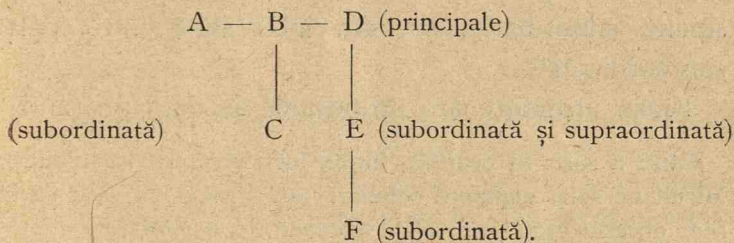
D... atât numai *rămăsese* din falnicele case ale vornicului
Socol...

E... pe care Mircea Vodă poruncise...

F... să le dobóre la pământ (*Odobescu*),

are trei propozițiuni principale (A. B. D.). Propozițiunea d'întâiu (A.) n'are subordonată. Propozițiunea a doua (B.) are o subordonată (C.). Față de acesta este supraordinată. A treia propozițiune principală (D.) are o subordonată (E.). Acastă subordonată are și ea o subordonată (F.), față de care este supraordinată.

Raportul lor se pôte figura ast-fel:

103. **Exercițiu oral.** Să se spună cari din frazele următoare sînt compuse prin coordinare și cari prin subordonare; să se figureze raportul dintre propozițiuni.

Bietul dascălul Alexe murise și pe atunci, se dusesse vestea unui dascăl călugăr la Sf. Nicolae, părintele Naum. (*Heliade Rădulescu*). — O țintă de lumină prin umbră viū înótă; ea crește, se înalță pe zăre ca o rôtă și umple de văpae cerescile abisuri. (*Alexandri*). — Aceea era singura clădire de zid rămasă în curte; era un turn înalt și îngust cu ferestre mici și nepotrivite, avënd jos o portiță boltită căreia îi slujia de prag o piétră de móră crestată în două. (*Odobescu*). — Iacob Eraclid, poreclit Despotul, pierise ucis de buz-

duganul lui Ștefan Tomșa, care acum cârmuia țara ; dar Alexandru Lăpușnénu, după înfrângerea sa în două rânduri de oștile Despotului, fugind la Constantinopol, isbutise a lua oști turcesci și se înturna acum să isgonéscă pe răpitorul Tomșa și să-și ia scaunul, pe care nu l-ar fi pierdut de n'ar fi fost vîndut de boeri. (*C. Negruzzi*). Cuprinderea Transilvaniei de Austriaci și tractatul lui Mihaiu cu dânșii supéarară fórté mult pe Turci și-î hotărîră a nu suferi acésta și a se oști din nou asupra Transilvaniei și Țării-Românesci până ele se aflău încă în améțéla acelor prefaceri de stăpânire. (*Bălcescu*). Nu poți cu buretele să bați piron în părete. (*A. Pann*). — Măi, nu cum-va să vè împingă Mititelul să intrați înaintea mea unde ne-a duce omul șapului celui roșu, că nu măi ajungeți să vedeți diua de mâne. (*Créngă*). — După un potop de sânge din ambe părțile, Turcii fură goniți cu atâta învîerșunare, în cât garnisóna otomană de la Isaccia, véđénd neregulata lor mișcare îndărăt, cređu bătălia de tot pierdută și rupse la fugă. (*Hasdeu*).

X104. **Exercițiu scris.** Să se caute în Cartea de citire 2 frase formate prin coordinare și 2 formate prin subordonare.

§ 55. Proposițiunile în frasă une ori sînt aședate pe rând una după alta; alte ori sînt rupte, și o propozițiune subordonată se află intercalată între părțile supraordinate.

Frasa următoare are propozițiile aședate pe rând:

Când a sosit în capitală, întâia lui trebă este să se ducă la Miculi ca să-și cumpere ochelari sau lornetă cu care se uită séra obrăsnicesce prin lojele teatrului. (*C. Negruzzi*);

adică:

Când *a sosit* în capitală,
 întâia lui trebă *este*
să se ducă la Miculi
 ca *să-și cumpere* ochelari sau lornetă
 cu care *se uită* séra obrăsnicesce prin lojele teatrului.

Frasa céstălaltă are o construcție deosebită:

Omul care e harnic totdeauna are praznic. (*A. Pann*).

Nu mai putem scrie una sub alta propozițiunile acestei fraze, căci nu se urmăzeă pe rând. Iată cum le despărțim:

Omul... totdeauna are praznic
care e harnic.

Adică propozițiunea subordonată este așezată la mijlocul supraordinatei, tăind-o în două.

Tot asemenea în frasa următoare:

Turcilor cari *remăsese* pe malul românesc, închiși între jumătatea podului sfărîmat și ai noștri, li *se tăiase* tot mijlocul de scăpare (N. Bălcescu),

sînt două propozițiuni, însă principala e ruptă în două prin intercalarea subordonatei:

Turcilor... li se tăiase tot mijlocul de scăpare.
cari remăsese pe malul românesc închiși între jumătatea podului sfărîmat și ai noștri.

Un alt exemplu:

Sta să apună sórele după orizon, când vestea că ajutorul așteptat a sosit vèrsă sperarea isbândeii și un curagiù nou în inima acelei mîni de voïnici români, cari ca nisce smeii se luptau, trăgèndu-se în fața nenumèratelor glóte ale unui dușman învingător. (N. Bălcescu).

Iată cum despărțim propozițiunile:

- A. Sta să apună ¹⁾ sórele după orizon
- B. când vestea... vèrsă sperarea isbândeii și un curagiù nou în inima acelei mîni de voïnici români
- C. că ajutorul așteptat a sosit

1) Aci nu avem două verbe cari să formeze două propozițiuni, ci o *expresiune verbală*. E deci o singură propozițiune.

D. cari ca nisce smei se luptau, trăgându-se în fața nenumăratelor glóte ale unui dușman învingător.

O propozițiune care stă intercalată între părțile altei propozițiuni se numesce incidentă.

× § 56. Propozițiunile coordinate se légă între ele prin conjuncțiunii saú se alătură fără nici o conjuncțiune:

Cărturarii își deteră ghes pe sub masă | **și** | plecară ochii
în jos (*Delavrancea*).

Lupta 'ncepe crudă; | buciúmele *sună*; | caii lor *necheză*, |
văile *răsună*. (*Bolintineu*).

Conjuncțiunile cari unesc propozițiunile coordinate se numesc conjuncțiunii coordinátore.

§ 57. Conjuncțiunile coordinátore sînt de mai multe feluri.

În frasa acésta:

Fatma, plângend, se duce la tată-séu **și**-i spune (*G. Coșbuc*), conjuncțiunea *și* arată legătura de *continuitate* între propozițiunea primă și cea de a doua; este o conjuncțiune *copulativă*.

În frasa urmátore:

Mulți vrășmași aú Domniú, **însă** cel mai rău este chiar mânia sufletului séu (*Bolintineu*),

conjuncțiunea *însă* arată *oposițiunea* dintre cele două propozițiuni; este o conjuncțiune *adversativă*.

În frasa:

Pielea rea și răpănosă **orî** o bate **orî** o lasă (*Créngă*), conjuncțiunea *orî* arată că din cele două lucrări arătate de cele 2 verbe dacă se face una, nu se face cealaltă; este o conjuncțiune *disjunctivă*.

Frasa acésta:

Noi ne mulțumim cu această nădejde ; **de aceea** hotărîrăm să mergem înainte (*Bălcescu*),

are conjuncțiunea *de aceea* care arată că propoziția a doua este o *concluziune* a celei din nainte ; este o *conjuncțiune conclusivă*.

Deosebim deci patru feluri de conjuncțiuni coordinatoare : **copulative, adversative, disjunctive și conclusive**.

§ 58. Iată lista celor patru feluri de conjuncțiuni coordinatoare :

copulative : *și, nici* ;

adversative : *dar, iar, ci, însă, totuși* ;

disjunctive : *saă, ori* ;

conclusive : *decî, dar, așa dar, prin urmare, de aceea*.

Observare. Unele din aceste conjuncțiuni pot servi și cu alt înțeles de cît cel obicînit al lor. Așa *iar* pôte avé înțeles de *și* :

Intre ómenî *iar* sînt unîi cu colți de lup înzestrați. (*A. Donici*).

Aci *iar* = *și*, în loc de : *și între ómenî sînt unîi*.

Conjuncțiunea *dar* o vedem în două categorii. Înțelesul ei variază după locul ce are în propoziție : dacă stă la început, este adversativă ; dacă stă după un cuvînt saă mai multe, este conclusivă :

Tătarul scóte o secure mică și, lovind pe Preda, pavéza îi strică ; **dar** el cu măciuca astfel îl lovi, încât de odată cădu și muri. (*Bolintineu*).

Sîntem în orașul turcesc ; caută **dar** să ne veđi astăđi (*Bălcescu*).

Notă. Conjuncțiunea *dar* se găsește, în vorbirea populară, sub forma *da* : Mî-e rușine să cer, **da** n'am ce face, că nu mai sînt bun de nimic.

(*Delavrancea*).

105. **Exercițiū oral.** Să se spună câte propozițiuni aū frasele următoare ; cari sînt formate prin coordinare și cari prin subordonare ; să se arate de ce fel sînt conjuncțiunile coordinatoare.

Alături ardea o făclie de cēră galbenă și un biet călugăr bogonișia pe slovenesce și cu glas slab rugile agoniei ; în părete o mică candelă lumina o veche troiță de lemn și mai încolo pe ziduri staū rînduite, peste un zăblău vĕrgat, arme de tot felul, coifuri, zale de fier, tuiuri, iatagane trunchiate și despueri luate de pe la dușmanii învinși. (*Odobescu*). — S'a stins viēta falnicei Veneții, n'auđi cāntări, nu veđi luminī de baluri ; pe scări de marmură, prin vechi portaluri pătrunde luna înălbind păreții. (*Eminescu*). — Treptat cāmpul se umbresce sub a brazdelor desime ; el rĕsună în mare sgomot de voioșa argățime, iar pe lanul ce în sōre se svintĕză fumegānd, cocostircii cu largi pasuri calcă rar și meditānd. (*Alexandri*). — Ruși sînt de o lege cu noi, dar sînt de altă fire. (*Coșbuc*). — Nicī să te bolnăvescī nicī să ai trebuință de doctor. (*A. Pann*). — Ștefan cel mare strivise în mai multe rānduri pe Munteni ; dar el ilustrase prin eroismul sĕu numele tuturor Romānilor și Munteniī, uītānd tōte cāte aū fost suferit din parte-ī, nu numai cāntaū cāntece în onōrea-ī, ci încă portretul sĕu il gāsi însuși Ion-Vodă în palatul domnesc din Bucuresci. (*Hasdeu*). — Tată, eū n'oiū putē merge, cā am tare multe trebī pe capul meū ; nevastă-mea însă pōte să mĕrgă. (*Crĕngă*). — Rāsvan Vodă hotāri a se duce în tabĕra lui Bathori, în contra lui Sinan ; de aceea, luāndu-și soția și încārcāndu-și avuțiile în care, luă calea Transilvaniei. (*Bălcescu*). — Tōte biruințele Rusiei asupra Turciei se cāștigă în principaturi ; nimeni dar nu pōte tĕgădui interesul universal al unei istorii care înfățișĕză nisce întāmplări așa de importante. (*Cogălnicĕnu*). — Amnistia acordată de Bem era dată din propria sa inițiativă ; de aceea nicī nu oprise pe Unguri de a comite cruđimī. (*I. Ghica*). — Cānd glōtele s'aū mișcat atāt de tare, este anevoe a le supune fără a le mulțumi ; de aceea împĕratul va fi silit a le acorda mult și prea mult. (*Bălcescu*). — Miniștrii de aci m'aū primit bine ; dar am întĕles cā pentru ochi ; nu pot figura ca pentru Principate ; așa dar m'aū desbrăcat de caracterul de agent cu care am fost la Francfort. (*I. Maiorescu*). — Uriaș e al Daciei sau e Mircea cel bĕtrân ? (*Alexandrescu*). Orī bucatele nu-ī plac, orī de noi nu-ī este drag ? (*Poporan*). Moldovo, în mine cunōsce al tĕu stāpān ; decī pune-ți mari pōdōbe, frumoșa mea mirĕsă. (*Alexandri*).

+ 106. **Exercițiū scris.** Să se caute în Cartea de citire două frase formate prin coordinare și două formate prin subordonare.

†107. **Exercițiu scris.** Să se compună două frase formate prin coordonare: una cu conjuncțiune copulativă, alta cu conjuncțiune adversativă.

§ 59. Câte odată, afară de conjuncțiunea ce aflăm între cele două coordonate, mai găsim, alta la începutul celei d'întăiu:

Nici să veđ vre odată drac **nici** cruce de el să-mi fac.

(A. Pann).

Acéstă a doăa conjuncțiune póte fi aceeași care stă la începutul propoziției din urmă, ca în exemplul de aci. Póte fi însă și alta deosebită:

Stăpânirea Goșilor **nu numai că** nu turbura pe acești locuitorii pacifici, **dar** încă îi **și** apăra în contra tuturor incurselor. (Laurian).

*Doăe conjuncțiuni cari stău la începutul a doăe propozițiuni cu legătură de coordinare sau de subordonare între dinsele se numesc **corelative**.*

Cele mai obicinuite conjuncțiuni corelative coordonătoare sînt:

<i>nici . . . nici</i>	<i>nu numai . . . dar și</i>	<i>fie-că . . . fie-că</i>
<i>sau . . . sau</i>	<i>nu numai . . . ci și</i>	<i>nu ci</i>
<i>ori . . . ori</i>	<i>când când.</i>	

§ 60. Propozițiunile secundare ale unei frase corespund părților secundare ale unei propozițiuni. Într'o propoziție avem: *atribut, complement, circumstanțial*; într'o frasă vom avé: propozițiune *atributivă, completivă, circumstanțială*. La acestea se adaugă alte două specii de propozițiuni corespunđend părților principale: *subiectivă* care servă de subiect al unei alte propozițiuni; *predicativă* care servă de predicat al unei alte propozițiuni.

Deosebim cinci feluri de propozițiuni secundare: subiective, predicative, completive și circumstanțiale.

§ 61. Cunoștem felul propozițiunilor secundare, după cum cunoștem și felul părților secundare dintr'o propozițiune; adică după cuvântul la care se raportă și după întrebările la cari răspund.

Orî-ce propozițiune secundară care determină înțelesul unui substantiv din altă propozițiune este atributivă.

O propozițiune care întregesce înțelesul unui adiectiv, verb sau adverbiiu pôte fi completivă sau circumstanțială după întrebările la cari răspunde.

O propozițiune care servă ca subiect al alteia este subiectivă; care servă ca nume predicativ este predicativă.

§ 62. Propozițiunile secundare se lęgă cu supraordinatele lor prin conjunțiuni sau prin pronume.

Cine are vecinî rēi se laudă singur. (A. Pann).

Ce e frumos la toți place. (A. Pann).

Nu te bucura la câștiguri mici, **pentru-că** cu un rac tot sărac. (C. Negruzzi).

Nu fii dușmănos, **căci** cine face face-i-se. (C. Negruzzi).

Multe adverbii servesc drept conjunțiuni:

Când era în lipsă țara sub a mea isprăvnicie, am ținut-o eū cu grâne, precum fie-cine scie. (Gr. Alexandrescu).

Unde nu este pisică, șoreciū vataf ardică. (A. Pann).

Conjunțiunile cari lęgă o propozițiune subordi-

nată de una supraordinată se numesc conjuncțiunii subordinătoare.

Și conjuncțiunile subordinătoare pot avea corelative în propozițiunile supraordinate:

Cum îți vei așterne, **așa** vei dormi. (*A. Pann*).

Cât ți-e pătura, **atât** te întinde. (*A. Pann*).

II

Propozițiunea subiectivă, predicativă și completivă

Propozițiunea subiectivă

§ 63. Propozițiunea subiectivă servă ca subiect al altei propozițiuni.

Exemple:

Ce e frumos, *pórtă* ponos (*A. Pann*).

Vinul, țuica cui îi place, *n'are* cu ce să se îmbrace (*Idem*).

Pe cine nu-l lași să móră, *nu te lasă* să trăesci (*Idem*).

Dar ce nevoie mare *este să înțelegi tu, mojicule*. (*Créngă*).

Se cunósce că nu fără intenție Negruzzi colora atât de viu tabloul său. (*Alexandri*).

Propozițiunile tipărite cu litere mai negre sînt subiective, pentru-că au rol de subiect, ca și cum s'ar dice:

omul acela *pórtă* ponos, — *bețivul* *n'are* cu ce să se îmbrace, — *omul acela* *nu te lasă* să trăesci, — *acésta* este de nevoie? — se cunósce *acésta*.

Ele întregesc înțelesul unui verb unipersonal și atunci se legă prin conjuncțiunea *că*, sau înțelesul unui alt verb și atunci au un pronume relativ care servă și de legătură. Rar este în propozițiunea subiectivă un conjunctiv cu sau fără conjuncțiunea *ca*.

Relativul stă în diferite cazuri, potrivit-se după raportul ce este între el și verbul din propoziția subiectivă. În exemplul d'întâiu propozițiunea subiectivă are ca subiect *ce*, deci relativul este în nominativ. În propozițiunea a două și a treia relativul este obiect indirect și direct (subiectul fiind *vinul*, *țuica*, — și *tu*), deci *cui* în dativ și *pe cine* în acusativ.

Propozițiunea subiectivă se lăgă de supraordinată prin conjuncțiunea *că* sau *ca* sau prin *relative*.

108. **Exercițiu oral.** Să se spună ce propozițiuni subiective se întâlnesc în frazele următoare, — se va arăta prin ce s'aũ legat ele de supraordinate.

Câte le ȃice omul sînt vorbe. (*A. Pann*). — Cine a mințit odată, nu se mai crede cînd spune și adevărul. (*Idem*). — Cine pörtă ploșca cu minciunile, nu o duce mult. (*Id.*) — Cine fură aȃi un ou, mîne fură și un bou. (*Id.*) — Cine se apucă să învețe pe nerod, nu se deosebesce de nebun. (*Idem*). — Cine întrebă, nu greșesce. (*Id.*) — Cine plėcă de diminėță, departe ajunge. (*Id.*) — Cine cheltuesce peste ce cástigă, n'are în casă mămăligă. (*Id.*) — Cine trăesce nădėduindu-se, móre jinduindu-se. (*Id.*) — Cine dumiică, scie; cine mănăncă, nu scie. (*Id.*) — Cine nu se mulțumescce de puțin, pierde și cel mult. (*Idem*). — Cine se face óe, îl mănăncă lupii. (*Idem*). — Cine de cuvînt nu înțelege, nici de ciomege. (*Idem*). — Cine caută prietenii fără cusur, fără prietenii rėmâne. (*Idem*). — Cine e mușcat de șerpe, se păzesce și de șopărlă. (*Id.*) — Cine alėrgă după doi epurii, nici unul nu prinde. (*Id.*) — Cine se laudă singur, se ocăresce pe sine. (*Id.*) — Cei ce se potrivesc, lesne se împrietenesc. (*Id.*) — Cine sapă grópa altuia, cade singur într'insa. (*Id.*) — Cine móre, grópa lui și-o astupă. (*Id.*) — Cine se culcă nemăncat, se scólă fără vreme. (*Id.*) — Cine întrebă, munți sare. (*Id.*) — Se ȃice cum că însuși principele ar fi ucis vre-o cățiva cu propria sa mână. (*Hasdeu*). — E sigur că, prin retragerea capitalei, Sucėva pierduse 90 la sută. (*Hasdeu*). — E evident că, îmbunătățind sórta țeranilor, Ion-Vodă avea dreptul de a le cere nu numai o recunoscincță morală. ci încă pe acea materială. (*Idem*). — Se scia încă de cu tómnă că Rușii vor porni rėsboiũ asupra Turcilor. (*Coșbuc*). — Eũ ȃic că relei sórte e drept să ne supunem cînd alt-fel nu putem. (*Alexandri*).

Furnicile s'au mistuit de nu se scie ce s'au mai făcut. (*Créngă*). — Se dicea că la anul 1453, când s'a luat Constantinopolul de Mahomet II, se ivise o proorocie care spunea că acest oraş va intra iarăşi în stăpânirea creştinilor. (*Bălcescu*). S'a đis cumcă scularea Românilor Ardeleni n'avu nimic naţional, că ei n'avură nici măcar ca Sêrbii şi Croaţii, un stég naţional, ci se luptară mereu sub stégul austriac, că scularea lor fu ca a unor robi ce se ridică din porunca şi de temerea stăpânului, iar nu ca a unor ómeni liberi ce se luptă pentru libertatea lor. (*Bălcescu*).

109. **Exerciţiu scris.** Să se caute în Cartea de citire 2 frase în cari să fie o propoziţiune subiectivă.

Propoziţiunea predicativă

§ 64. Propoziţiunile predicative sînt rare. Ele se întrebuintează ca nume predicative pe lângă verbul auxiliar alcătuiind cu acesta predicatul unei alte propoziţiuni:

Bărbatul meu **e cum e pânea cea bună.**

subiectul : *bărbatul meu*

predicatul : **e bun** (cum e pânea cea bună).

Îată o fraşă curiosă în care o propoziţiune are şi ca subiect şi ca predicat câte o propoziţiune întregă.

Românii vedură că *ce le mai rămâne de făcut este să caute înşişi a se mântui.* (*N. Bălcescu*).

Propoziţiunea principală (*Românii vedură*) este întregită printr'o secundară care are acest înţeles: **că acesta este de făcut.** În loc de subiectul simplu *acesta* avem o propoziţiune întregă (*să caute însăşi a se mântui*) care e subiectivă ; în loc de simplul nume predicativ *de făcut*, avem o propoziţiune întregă (*ce le mai rămâne de făcut*) care e predicativă.

Propoziţiunea predicativă se légă de supraor-

dinată prin adverbiile servind drept conjuncțiuni sau se alătură fără nici-o legătură.

110. **Exercițiul oral.** Să se afle și să se explice propozițiunile predicative din frazele următoare :

Până aci toate au fost cum au fost ; dar de aci am prins eu la minte. (*Créngă*). — Totă grija lui fu să-și răsbune de rușinea ce-i făcuse creștinii. (*Bălcescu*). — Băutura e unde e ; mâncarea e fudulie. (*A. Pann*). — Nu-i cum vrem noi, ci-i cum vrea cel de sus. (*Créngă*).—

111. **Exercițiul scris.** Să se formeze două fraze în cari să fie câte o propozițiune predicativă.

Propozițiunea completivă

§ 65. Propozițiunea completivă corespunde complementului direct sau indirect. Ea este întocmită ca și propozițiunea subiectivă.

Am auzit de băntuirile țării și am venit s'o mântuiu ; **sciū că țara mă așteptă cu bucurie.** (*C. Negruzzi*).

Este ca și cum s'ar spune : « sciū *acésta* » și în loc de simplul complement drept (*acésta*) s'a pus o propozițiune întregă (*că țara mă așteptă cu bucurie*).

Propozițiunea completivă se légă de supraordinată prin conjuncțiunea *că* sau *ca* sau se alătură fără conjuncțiune.

§. 66. Nu deosebim două feluri de complete, cum am deosebit două feluri de complemente, fiind-că foarte adesea o completivă poate să corespundă și unui complement direct și unui complement indirect.

Sînt bucuros că-ți răsplătesce norodul pentru slujba ce mi-ai făcut. (*C. Negruzzi*).

El nu scie **ce e lae**, ce e bălae. (*A. Pann*).

Trebue să vă spun **că boerul avea o păreche de case** în care se țice că locuia necuratul. (*Créngă*).

Observare. Sint completeive cari încep și cu alte conjuncțiuni, cari de regulă aparțin altor categorii de propozițiuni subordonate.

De a 'ntreba **unde sint eũ**, tu să-ı spuı că eũ m'am dus pe malul apeı în sus. (*Poporan*).

Infanteria scie **cât de avută era nequıtorésca Brăilă**.
(*Hasdeu*).

112. **Exercițiũ oral.** Să spună ce propozițiuni completeive se întâlneșe în frașele următoare :

Adă-ți aminte că ești pămintén ; adă-ți aminte de șa scripturıı și értă greșișilor tēı (*C. Negruzzi*). — Pe semne, gândescı că eũ nu sciũ șa cıătoarea moldovenésca : lupul pērul schimbă, dar năravul ba ! (*Idem*). — Spun că în minutul acela el era galben la față și că racla sfintuluı ar fi tresărit. (*C. Negruzzi*). — Să mă credeți, domnilor meı, că și istoria nóstră are întâmplări, are portreturı cari nici de cum n'ar rămâne mai preșos decât eroiı celor vechı. (*Cogălnicenu*). — Revolușia Ardelenilor fu gróznică, nemilósă, mânjită de multe excesurı vrednice de osândit ; dar putem spune, spre apērarea eı, că acele excesurı fură o urmare fatală a unei suferinșe și a unei urı înăbușite și înășprite de șee vécurı într'o tăcere silită și sub o cumplită tiranie. (*Bălcescu*). — Ce e scris omuluı, trebue să o pătimeșcă. — (*A. Pann*). — Bathori putea acum fi sigur că nu va fi supērat prin alte năvălırı în operașile sale împotriva luı Sinan. (*Bălcescu*). — Apoi dă, măı Chirică, sciũ eũ ce să fac ? (*Créngă*). — Fii bine încredinșată că n'are să ne scie nici pămintul. (*Idem*). — Când se măı potoli furtuna, feciorul de împērat cătă a se urni din scorburea unde stătuse pitulat ; dar el nu măı scia încotro s'apuce, așa de tare era în codru și frunza dēsă și calea piētrósă. (*Odobescu*). — În ajun d'a-ı trece pe din nainte șirul băeșilor de împērat, domnișă, care nu se măı mișcase din pat, pofti să se scóle și să se plimbe singură singurică prin grădina împērășiei. (*Delavrancea*). — Domnilor, când așı fi așa de norocit să desvoltez în inima d-vóștră interesul pentru istoria patriei, m'așı făli că am sporit în d-vóștră și iubirea către patrie și că am contribuit la păștrarea nașionalitășii. (*Cogălnicenu*). — La vecinıı noștri prăđi noi nu cătăm ; însă, când ne calcă, scim să ne apērăm. (*Bolintineștu*). — Acum începuse să vie cărușele cari aduceau în căldări acoperite ciorbă pentru soldași. (*Coșbuș*). — Era timp ca

Ion să-și aducă aminte cum că și el este fiu de Domn. (*Hasden*). — Răsbóele franceze în Algeria probéază până astăzi cât de greu este a ataca o înălțime chiar lipsită de fortificațiuni. (*Hasden*).

113. **Exercițiū scris.** Să formeze trei frase în cari să fie câte o propozițiune completivă.

~~X X~~
Vorbirea directă și indirectă.

§ 67. Când voim să reproducem vorbele altuia, le arătăm întocmai cum s'aũ rostit *ca din partea lui*, ori le spunem *ca din partea noastră* (a celui ce povesteste).

Créngă în «Punguța cu doi bani» ne înfățișează un moșnég care se supăraseră că baba mânca ouă de la găina ei și lui nu-i da. Intr'o ȃi îi ȃice :

Măi babă, mănânci ca în târgul lui Cremene. Ia dă-mi și mie nisce ouă ca să-mi prind pofta măcar.

Aci se reproduc vorbele din partea moșnégului întocmai cum s'aũ rostit.

Acésta este *vorbire directă*.

Dacă am voi să spunem același lucru ca din partea celui ce povesteste, am ȃice :

Moșnégul ȃise babei că mănâncă ouă ca în satul lui Cremene. Ceru să-i dea și lui nisce ouă ca să-și prindă pofta măcar.

Acésta este *vorbire indirectă*.

Când reproducem vorbele altuia ca din partea aceluia, avem vorbire directă ; când le reproducem ca din partea noastră, avem vorbire indirectă.

§ 68. Observând aceste două vorbirî, vedem că în

vorbirea directă întrebuițăm persóna I sau a II, pe când în cea indirectă întrebuițăm persóna III. Proposițiunea principală din vorbirea directă devine în vorbirea indirectă proposițiune completivă la verbul *șise*, care se introduce, sau la alt verb. Contrariul se întâmplă când transformăm vorbirea indirectă în directă.

În «Povestea porcului» a lui Créngă șise baba :

Vorbire directă

Măine diminéță, cum s'a amiji de diuă, *să te scoli* și *să apuci* în cotro *ei vedé* cu ochii și ce *l-a eși* înainte întâi și întâi, dar om a fi, da șérpe, dar în sfirșit orice altă jivină a fi, *pune-o* în traistă și-o adă acasă : *vom cresce-o* și *noi* cum *om puté* și acela să fie copilul *nostru*.

(Créngă).

Vorbire indirectă

Baba *șise moșnegului că a două di* diminéță, cum s'a amiji de diuă, *să se scóle* și *să apuce* în cotro *a vedé* cu ochii și ce *l-a eși* înainte întâi și întâi, dar om a fi, da șérpe, dar în sfirșit orice altă jivină ar fi, *să o pună* în traistă și *să o aducă* acasă : *or cresce-o* și *ei* cum *or puté* și acela să fie copilul *lor*.

C. Negruzzi în «Alexandru Lăpușnénu» ne povestește ce a șis Domnitorul către Mitropolit și Episcopi:

Vorbire indirectă

Chemând pe Mitropolitul Teofan, pe Episcopi și pe boeri, și *spuindu-le că se simte* sosit la sfirșitul vieții, *iși ceru ertare* de la toți *umilindu-se* ; *pe urmă îi rugă să le fie milă* de fiul său Bogdan, pe care *il lasă*

Vorbire directă

Chemând pe Mitropolitul Teofan, pe Episcopi și pe boeri, *le șise* :

Mă simt sosit la sfirșitul vieții. *Vă cer ertare cu umilință* la toți. *Vă rog să vă fie milă* de fiul meu Bogdan, pe care *il las* moș-

moştén Scaunului și *să-l ajute*, căci fiind în fragedă vârstă, înconjurat de puternici vrășmași, nu se va puté apëra nicî pe sine nicî țara, de nu va fi unire între boeri și de nu *vor avé* dragoste și supunere către Domn.

(C. Negruzzî).

tén Scaunului și *să-l ajutați*, căci fiind în fragedă vârstă, înconjurat de puternici vrășmași, nu se va puté apëra nicî pe sine nicî țara, de nu va fi unire între boeri și de nu *veți avé* dragoste și supunere către Domn.

Observare. Transformarea vorbirii directe în vorbire indirectă sau viceversa, nu se póte aplica de cât acolo unde se reproduc vorbele altuía, nu în frazele de povestire sau de descriere.

În pasagiul următor :

După ce s'a sfârșit nunta, feciorii s'aú dus în tréba lor; iar nora rămase cu sócra. Chiar în acea ți, către séră, baba începu să pue la cale vieța nurori-sa. Pentru babă, sita nouă nu mai avea loc în cuiú. *De ce mă-am făcut clește? Ca să nu mă ard, dicea ea.* Apoi se sue íute în pod și scobórá de acolo un ștubeiú cu pene rămase tocmai de la răposata sócra-sa, nisce chite de cânepă și vre-o două dimerlii de pâsat (Créngă),

numai asupra cuvintelor subliniate se póte aplica regula vorbirii directe și indirecte, căci restul e povestire, decî în afară de chestiune. Cuvintele subliniate sînt în vorbire directă. În vorbire indirectă ar fi: *De ce și-a făcut clește? Ca să nu se ardă, dicea ea.*

Observare. Când transformăm vorbirea directă în indirectă, vocativele și interjecțiunile se lasă afară.

Chirică era și el pe acolo și, cum se lasă Ipate din joc, îi dice :

— *Ei, stăpâne*, cum ved eu nici de asta nu te ai da în lături. (*Créngă*).

Când transformăm, avem:

Chirică îi dice că vede că nici de aceea nu s'ar da în lături.

114. **Exercițiū oral.** Să se transforme vorbirile directe în vorbiri indirecte și vice-versa, explicându-se schimbările ce se produc.

Lăpușneanu se înturnă către boeri și țise : Boeri dumnévostă ! De la venirea mea cu a doua domnie și până astăzi, am arătat asprime către mulți ; m'am arătat cumplit, rău, versând sângele multora. Unul Dumneșeu scie de nu mi-a părut rău și de nu mă căesc de acésta ; dar d-vostă sciți că m'a silit numai dorința de a vedé contenind gâlcevurile și vîndările unora și altora, cari țintiaū la risipa țării și la pieirea mea. (*C. Negruzzi*). — Nora cea mai mică chémă și pe cele-l-alte douē în bordeiū și se pun la masă cu tótele. — Hai fetelor ! mâncați bine și pe Domnul lăudați, că eu mă reped în cramă s'aduc și un cofăel de vin ca să mérgă plăcintele acestea mai bine pe gât. (*Créngă*). — Un împérat avénd un singur fecior, l-a crescut în răsătare și în răsghăeli. Ca să învețe și carte un dascăl i s'a adus, poruncindu-i să-l învețe cu mângâeri și cu joc, să-i vorbescă cu blândețe, să nu-l supere de loc, să nu-l siléscă vre o-dată ori să-l certe în vre un fel ori să 'ndrăsnescă să-l bată, c'apoi va fi vai de el ! (*A. Pann*). — Mihaiū îndreptându-se către soldați, le țise să-și aducă aminte de vechia lor vitejie, căci ocazia de acum e frumoasă și, de o vor pierde, anevoe o vor mai căpeta. El le țise încă să-și aducă aminte de cruțimea vrășmașului care nu értă nici o-dată pe cei biruiți, cu atât mai mult pe cei ce s'aū revoltat ; că nu este destul că a scuturat jugul robiei, că a înoit vechile legături cu împératul, dacă printr'o faptă strălucită ei nu vor căuta a întemeia acéstă vrednică hotărîre. (*Bălcescu*). — Ștefan pe cei mari unescé și ast-fel le vorbesce : Mórtea mă culege dintr'ai mei iubiți. Dorul pentru vieță nu m'atristă fórté ; dar m'atristă fórté norul furtunos ce pe cerul țării trece neguros. (*D. Bolintinénu*).

115. **Exercițiū scris.** Să se transforme vorbirile directe în vorbiri indirecte.

Bétrânul Dan dice cu mândrie, nălțând privirea 'n sus : O Dómne ! Dómne sfinte ! Mai dă-mi țile de traiū pân' ce-oiū strivi toți lupii, toți șerpii de pe plaiū. Fă tu să-mi pară numai atunci paloșul greū când inima înceta-va să bată în pieptul mieū și-atunci

inima numai de a bate să încete când voiă călea sub țărână a dușmanilor cete. (*Alexandri*). — Istoria ne-a conservat propriile cuvinte ale lui Ion-Vodă: Dragii mei boeri și voi, iubitele mele slugi! Lăcomia Turcilor cere un haraciū îndoit. De-l vom da, ea nu va zăbovi a ne stôrce și mai mult până ce ne va stinge cu totul. Supunându-ne orbesc vărășmașului nostru, vom pieri de sigur și vom pieri ca mișei; sculându-ne asupra-î, chiar de nu vom isbuti, tot încă vom avé mângâerea de a pieri bărbătesce. (*Hasdeu*).

116. **Exercițiu scris.** Să se transforme vorbirile indirecte în vorbiri directe.

Némțul se apêra că el n'a tras de fel cu pușca, că pușca s'a tras singură și că, din aceea calul speriându-se, a sărit și l-a trântit jos, unde l-a și lăsat, fără rușine nici păcat. (*Odobescu*). — Emin Efendi îmi dișe că voind să aibă cu dînsul pe cine-va care să cunoscă limba țării, i se recomandase un tîner care pretindea că scie vorbi românesce și mă ruga să intru în vorbă cu dînsul ca să-î spun dacă îi pôte servi ca dragoman. (*I. Ghica*).

§ 69. Când vorbirea directă este sub forma interogativă, forma acésta se suprimă și se forméză o propozițiune subordinată legată cu *dacă*, *cum* sau alte cuvinte de acest fel, punându-se înainte verbul *a întreba* sau alt verb cu înțeles apropiat.

Pasagiul următor cu vorbire directă:

Giaba-Efendi sfârșia poveștile dând din cap :

— Efendi, Efendi, dacă Allah mî-ar dișe : *vrei tu să mă veđi încă odată ce ai veđut odinióră?* Mă jur pe cartea sfântă că n'ași schimba întunerecul meu fericit pe lumina sórelui care luminéză bălțile de sânge din câmpiile de bătălie
(*Delavrancea*),

are doué vorbiri directe: vorbirea lui Giaba-Efendi spusă de autor și vorbirea lui Allah spusă de Giaba-Efendi. Acésta din urmă este interogativă. În vorbire indirectă se va schimba astfel:

Efendi, Efendi, dacă Allah **m'ar întreba dacă vreaū să mă veđ încă odată ce am veđut odinióră**, mă jur... etc.

În povestea lui Ispirescu «Sarea în bucate», după ce fata mai mică răspunde tatălui ei că-l iubesc ca sarea în bucate,

tatăl lor se încruntă și plin de supărare țise :

— N'auziși tu pe surorile tale cele mai mari cu ce fel de dragoste mă iubesc ele? Cum de nu te-ai luat după dînsele ca să-mi spuți câtă dragoste ai și tu către tatăl tău?

Transformând în vorbire indirectă, vom țice:

Tatăl lor se încruntă și plin de supărare **o întrebă dacă** n'a auțit pe surorile ei cele mai mari cu ce fel de dragoste îl iubesc ele. Cum de nu s'a luat după dînsele ca să-ı spună cîtă dragoste are și ea către tatăl ei?

Prima frasă nu are semn de interogațune, fiind-că conține ca verb principal verbul *a întreba*. Cea d'auoă însă, fiind-că nu mai are verbul acesta în cuprinsul ei, primesce la urmă semn de interogațune ca și în vorbirea directă.

117. **Exercițiu oral.** Să se transforme vorbirile directe în vorbiri indirecte.

Abia ajung ei la porțile palatului împăratec, și străjerii, cum îi ved, încep a se uita unul la altul și a pufni de rîs.

— Da ce-ı acêsta, moșule? țise unul din ei. (*Créngă*).

Atunci împăratul vedënd așa mare obrăsnicie, se turbură grozav și țise :

— Da bine, moșnege, unde te visezi de umbli cu porcî după tine! Și cine te-a pus la cale să mă ieı tocmai pe mine în bătea de joc?

— Ferescă Dumnețeu, înălțate împărate, acestu mi-ı flăcăul despre care v'am spus mai deunăđi.

— Și el are să-mı facă podul?

— D'apoı, așa nădējduim. (*Créngă*).

Mumă-sa mănile-și frânge, spusele lui ascultând, merge la împăratul, plânge, bocindu-se și strigând: Vaı de mine, împărate,

alt dascăl n'ăi mai găsit, de l-ăi dat să 'nvețe carte la un nebun și lipsit? (A. Pann).

Intr'o ăi, ducându-mă să-l vĂd, l-am găsit înfășat peste tot într'un pleaster. — Scii, i-am ăis, cĂ ai întrecut pe bolnavul lui Molière? Ce este de capul tĂu? Nu veăi cĂ te omori singur?

(C. Negruzi).

p. a. X

III

Propozițiunea atributivă.

§ 70. Ca și atributul, propozițiunea atributivă întregesce înțelesul unui substantiv (sau al unui cuvânt luat ca substantiv), ori-care ar fi rolul lui în propozițiunea supraordinată:

Tipsiile pe cari aduceau bucatele, talgerele și paharele erau de argint. (C. Negruzi).

Aci propozițiunea atributivă determină pe un substantiv care este *subiect*.

Iacob Eraclid poreclit Despotul pierise ucis de buzduganul lui Ștefan Tomșa, **care acum cărmuia țara**. (C. Negruzi).

Propozițiunea atributivă determină pe un substantiv care este *atribut*.

Puțini cari scăpară cu vieță, apucând a sări peste ziduri, dase larmă pe la casele boerilor. (C. Negruzi).

Aci propozițiunea atributivă întregesce înțelesul unui numeral luat ca substantiv.

118. **Exercițiu oral**. Să se spună ce propozițiuni atributive se găsesse în frazele următoare:

Simpatiile lui Ion-Vodă erau câștigate anume pentru acela de care mai cu deosebire se temeau Otomanii ca nu cum-va să apuce coróna Poloniei: țarul moscovit, faimosul Ion cel Grósnic. (Hasdeu). — De atunci încóce, Basarabia pierdu aprópe cu totul primitiva-ă poporațiune română, umplându-se de Osmanlii și mai cu sémă de

Tătari, năvăliți cu mii de peste Nistru și cari îi deteră până și un nume în limba lor : Bugiac, adică unghiū. (*Hasdeu*). — Și luni trecut-ău după luni și-a fost de veste lumea plină că stégul Turcului se 'nehină. (*Coșbuc*) — Acel care-l crescu, iubindu-l, cine-î : eū orî tu ? (*Coșbuc*). — O copii ! de voi sînt mândru, simt acea mândrie mare, care crește cu mărirea unui nēm în deșteptare. (*Alexandri*). — O Dómne, iată un flutur ce prin văzduh se pierde. (*Alexandri*). — De sus, de pe ghindar unde era urcată, pisica socoti că pôte a-l îngrozi. (*Alexandrescu*). — Sergentul care purta stégul batalionului în mână cade cu capul crépat drept în douē de un iatagan. (*Coșbuc*). — După multe suceli și învêrteli ale tigrului de desubtul polobocului, cōda lui cea lungă și stu fōsă scăpă deodată pe gaura cepului ce era dat la fund și eși ca un pămătuf la ivelă. (*Odobescu*). — Nu cătați mulțimea celor cesosesși ascund în umbră sórele ceresc. (*Bolintinénu*). — Istoria se pôte numi glasul semințiilor ce aū fost și icōna vremiî trecute. (*Cogălnicēnu*). — Morarul, cum vēđu că tōte apele aū înghețat, afară de apa de la móra lui, care nici nu prinsese, pe loc se gândi că asta este o minune a lui Moș-Crăciun. (*Delavrancea*). — Pôte ai primit poruncă să jupesci piētra moriî și s'o duci la împērăție ? (*Créngă*). — Găina care clocescē nici odată nu e grasă. (*A. Pann*). — Piētra care se rostogolesce din loc în loc, nu prinde mușchiū. (*A. Pann*).

✕ 119. **Exercițiū scris.** Să se formeze trei frase cari să aibă câte o propozițiune atributivă.

§ 71. Propozițiunea atributivă se légă cu supraordinata de obiceiū prin pronumele cu care începe :

Îmi place a privi sumeția lui, **pe care nu se silesce a o tăinui.** (*C. Negruzzi*).

Ea se pôte lega însă și prin diverse conjunțiuni și adverbii luate ca conjunțiuni. Ca să deosebim propozițiunea atributivă nu trebuie să ne luăm nici după pronumele cu care începe, nici după conjunțiune, căci într'acēsta ea pôte să semene cu alte feluri de propozițiuni, ci numai să observăm ce cuvînt din supraordinată determină.

Domnitorul, în fuga calului, scoborî în *văile* Griviței, **unde se aflău rămășițele bataliōnelor românesci.** (*G. Coșbuc*).

În starea asta i-a găsit, pe la nouă ceasuri noaptea, **vestea că Românii cuceriră Grivița.** (G. Coșbuc).

Dacă s'ar fi ținut :

Domnitorul **scoborî unde se aflau rămășițele batalionelor românesce,**

În starea asta, pe la nouă ceasuri noaptea, **aflară că Românii cuceriră Grivița,**

propozițiunile ar fi rămas aceleași, dar ar fi încetat de a fi atributive, căci n'ar mai fi întregit înțelesul unui substantiv, ci al unui verb; prima ar fi fost circumstanțială de loc, a doua, completivă.

120. **Exercițiu oral.** Să se spună cari dintre propozițiunile subliniate sînt atributive și cari sînt de altfel.

Batalioanele au plecat repede din locul lor, au înaintat până în vâlceua Boclovecului de *unde se vedea reduta.* (Coșbuc). — Mănevei veni cu mine la Socola, *unde este examen.* (C. Negruzzi). — Are să-ți stee capul *unde-ți stai talpele.* (Créngă). — Tu, ciocârlane, nu cum-va scii *unde se află mănăstirea de Tămăe?* (Créngă). — Nenorocirea lui Carol aduse și căderea regelui Stanislav, pe care el îl suise pe tronul Poloniei, *de unde coborîse pe August electorul de Saxonia.* (C. Negruzzi). — Țiganul, *când a ajuns la mal,* atunci s'a înecat. (A. Pann). — Sosise césul *când ne aducea din timp în timp mîncare.* (Coșbuc). — Și atunci el își aduce aminte de luptele Romanilor cu Dacii, și de duelul eroic ce au fost între marele Impărat al Romei, Traian și marele Rege al Daciei, Decebal care s'a otrăvit în ziua *când a fost învins.* (Alexandri).

Atributive determinative și explicative.

§ 72. După felul de raport între substantiv și propozițiunea atributivă subordinată, deosebim două feluri de atributive: *determinative* și *explicative.*

Găina *care clocesce* nici odată nu e grasă. (A. Pann).

Acești munți, adevărate tării în privirea strategică, sînt

acoperiți cu păduri frumoase, *în cari se găsesc copaci de cartaguri cât de înalte.* (Alexandri).

Propozițiunea atributivă din prima frază ne arată o *determinare* a substantivului «găină» și n'ar fi posibil înțelesul principal dacă am înlătura atributiva. Ce înțeles ar avea: *găina nici odată nu e grasă?* Ar însemna că găina ca specie de animal nu poate avea însușirea de *grasă*, ceea-ce nu este adevărat. Avem deci o *propozițiune atributivă determinativă*.

Propozițiunea atributivă din frasa a doua ne arată o *explicare* a substantivului «păduri» și, dacă am lăsa-o la o parte, înțelesul principalei nu numai că ar fi posibil, dar n'ar suferi nici o schimbare: *Acești munți, adevărate țării în privirea strategică, sînt acoperiți cu păduri frumoase.*

121. **Exercițiu oral.** Să se spună cari dintre propozițiunile atributive subliniate sînt determinative și cari explicative.

Ōmenii din epoca de bronz se înfrînseră în timpî mai apropiată de noi, d'înaintea semințiilor mai aspre cari aduceau cu sine ȋnerul. (Odobescu). — Un nou glas de armonie completează imnul sfînt ce se înalță către ceruri de pe veselul pămînt. (Alexandri). — Libertatea din afară este neatârnaarea țării în care nascem și de la care avem dreptul de om, de sub biruirea ori-cărei alte țări și împărății. (A. Russo). — Unde mai sînt acele pôle de icône grele, acele perdele de uși de stofă ce nu mai există, acele epitafe, la cari lucrau ani întregi tot gineceul unei curți, acele cruci săpate în lemn, acele odóre grele și vase istorice cu inscripțiuni? (C. Bolliac). — Sînt nisece trăsnete înfiorătoare, teribile, ce nu te lasă nici să auzi, nici să surdesei. (Bolintineu). — Multe soiuri de peisagiuri am vedut prin deosebite țări, dar rare ori am întalnit acea frumusețe mărêță și sălbatică, prin care se deosebesc munții Moldovei. (Alexandri). — Acum pășim Molnița, pârîu ce slujesc de hotar între Bucovina și Moldova, și iată-ne în sfîrșit pe acest colț de pămînt atît de necunoscut, în cît mulți diplomați și mulți vestiți învêțați l-au confundat când cu pămîntul Turciei, când cu pă-

mîntul Rosiei. (*Alexandri*). — Pîetra care se rostogolește din loc în loc nu prinde mușchiu. (*A. Pann*). — Spun că un sultan odată, care des tiptil umbla, eșind pe marginea mării spre a se mai preumbla, a văzut aci pe unul ședînd și pesce undind. (*A. Pann*). — Singura prerogativă ce le mai rămăsese, consista întru a presenta Domnului la anul nou o pâne mare și sare. (*Alexandri*).

122. **Exercițiu scris.** Să se formeze trei frase în cari să fie câte o atributivă: două explicative, una determinativă.

IV

Propozițiunile circumstanțiale.

§ 73. Propozițiunile circumstanțiale din frașă corespund circumstanțialelor din propozițiune, se supun la aceleași regule, răspund la aceleași întrebări. Sînt însă mai multe propozițiunile circumstanțiale de cît simplele circumstanțiale, pentru că unele împrejurări se pot exprima în românesce mai bine prin propozițiuni întregi. Pe lângă propozițiunile circumstanțiale *de loc*, *de timp*, *de mod* și *de cauză* se adaugă și cele *finale*, *condiționale* și *concesive*.

Ele se lîgă de supraordinatele lor prin conjunțiuni sau prin adverbiu cari capătă rol de conjunțiuni. Uneori conjunțiunile din subordonate au corespondente corelative în supraordinate.

Propozițiunea de loc.

§ 74. Propozițiunea circumstanțială de loc are drept conjunțiuni adverbiile de loc: *unde*, *pe unde*, *de unde*, *încotro*. Corelativele acestora sînt: *acolo*, *pe acolo*, *de acolo*:

Unde e odată marfă, și pagubă o să fie. (*A. Pann*).

Pe unde căta urma umblată, urma era ștersă. (*Odobescu*).

De unde nu gîndesci, d'acolo sare epurele. (*A. Pann*).

123. **Exercițiu oral.** Să se spună ce prop. circ. de loc se găsesc în frazele următoare :

O slugă flecară pe unde slujise toți tot îl bătuse și tot îl gonise. (*A. Pann*). — Unde nu e pisică, șórecii stég ardică. (*A. Pann*). — Ori-unde vei merge cu mine, nu cum-va să bleștești din gură către cine-va despre ceea-ce a urmat între noi. (*Créngă*). — Intr'acéstă lume ori-ce de unde vine se întórcé (*A. Pann*). — Hogeá, cum o vėđu, îndată șeđu chiar unde era, turnă galbenii în pólă și 'ncepu a-í numėra. (*A. Pann*). — Sergentul ridicând stėgul și strigând : «După drapel, copii !» se repeđi unde era învălmășagul măi mare. (*Coșbuc*). — Nu băga mânia unde nu-ți fierbe óla. (*C. Negruzzi*). — Hó-tărându-se ast-fel, a đis : Dómne ajută ! și a pornit în cotro a vėđut cu ochii. (*Créngă*). — Pe unde avea să mérgă, sta în loc și-l întreba : Scii tu astă piėță largă cum se numesce óri ba ? (*A. Pann*). — Rė sare unde nu-l semení. (*A. Pann*). — Lupul pe unde a mńcat mńgarul tot dá ocol cńte odată. (*A. Pann*). — Pńnă acum ó mulțime de fecióri de crai și de împėrați cine măi scie de pe unde aũ venit și nici unul din ei n'a făcut nici ó ispravă. (*Créngă*).

124. **Exercițiu scris.** Să se formeze douė frase în cari să fie cńte ó prop. circ. de loc. ; într'ó frasă să fie conjuncțiunii corelative.

Proposițiunea de timp.

§ 75. Împrejurarea de timp se arată fórté des prin proposițiunii întregi. Drept conjuncțiunii servesc adverbiile : *cńnd, de cńnd, pńnă cńnd, pe cńnd, cńt (timp)*, avėnd, în unele frase, corelative : *atuncĩ, de atuncĩ, pńnă atuncĩ, pe atuncĩ, pe atát (timp)*.

Cńnd sosi Alexandru Vodă, sfinta slujbă începuse și boerii toți erau adunați. (*C. Negruzzi*).

Pńnă cńnd măi puteți, voi cei ce ați cńlcat dreptatea, íntrați în calea Domnului. (*Bălcescu*).

125. **Exercițiu oral.** Să se spună ce prop. circ. de timp se întâlnesc în frazele următoare :

Fără de a pierde curagiul în aceste sterpe lupte, tocmai când vedu de toate părțile aventurile generoase ale poporului român înfrânte sub juguri streine și asupritore, Bălcescu se întorse în Franța și se consacră mai cu totul la lucrarea capitală a vieții sale (*A. Odobescu*). — Aron Vodă îndată ce se declară în contra Porții, începu a-și găti oștile și vru să atace cetățile moldovenesci din Basarabia ocupate de Turci (*N. Bălcescu*). — Cum a primit curierul de pârcălabul trimes, Ștefan din totă a sa oște a treia parte a ales și mergând cu un pas grabnic totă noptea până în Ți, a doua Ți pe ameză în șes la Siret sosi. (*C. Negruzzi*). — Când vede omul nevoia, vorbește ce nu-î e voia. (*A. Pann*). — Găina, când se vede în grămadă, răcâe cu picioarele. (*A. Pann*). — Când ajunse la uncheshul babei și i se sui pe nas ca să-l vadă mai bine, uncheshul se bucură, iar Neghinia se întristă. (*Delavrancea*). — Cât cerescul sôre va purta un nume, nimeni nu va spune că a călcat străinul ăst pământ iubit și a găsit în țară cugete înjosite. (*Bolintineanu*). — Când sînt Țile și noroc, treci prin apă și prin foc. (*Créngă*). — Pe când noi gustam așa dulci și liniștite plăceri, o mare primejdie ni se pregătia. (*A. Odobescu*). — De cum aș intrat Rușii în țară și până ce aș trecut Dunărea, noi le-am dat de toate și i-am ajutat în toate chipurile (*Coșbuc*). — Ah! ochii-mi sînt plini de scantei și mult cumplit mă dore, când mă gândesc la frații mei cu toți pieriți în flóre. (*Alexandri*). — Spuneți celui ce v'a trimis că ne vom vedé până a nu muri. (*C. Negruzzi*). — Țara dormia 'n pace pe timpii cei mai răi cât Dan veghia 'n picioare la căpétaiul ei. (*Alexandri*). — Și ast-fel el tot pasă pe cale ne'ntreruptă pân' ce sosesce 'n sară la casa lui Ursan. (*Alexandri*). — Când s'a deschis ușa și m'am coborît în acest asil a morții, un sfint fior m'a cuprins. (*C. Negruzzi*). — Și merge el cât merge, până ce ajunge a casă la moșneg. (*Créngă*). — Inima Bulgarilor putea ea ôre a nu fi tresărit în profundul său, când frémetul fluviului rege le aducea resunetul miraculôselor fapte ale lui Ión-vodă ? (*Hasdeu*). — Capitulațiunea de la Roșcani amintesce o alta, încheiată tot cu Turcii, nu mai departe de cât cu vr'o trei ani mai 'nainte, pe când însu-și Ión-vodă petrecea încă în Constantinopole. (*Hasdeu*). — Când gigantul fu cădut sub perfidul pumnar al Neapolitanului Cigala, enicerii, îmbărbătați prin inițiativă, se asvârliră asupra victimei, tăiară majestosul cap ce-î speria mai de-ună-Ți până și 'n taia visurilor, și-l înălțară pe o sulită. (*Hasdeu*).

126. **Exercițiu scris.** Să se formeze trei frase în cari să se afe câte

o prop. circumstanțială de timp. Intr'una din frase să fie conjuncțiuni corelative.

Proposițiunea de mod.

§ 76. Modul se arată și prin propozițiuni întregi ca și prin simple părți de propozițiune. Obicînuita conjuncțiune care lîgă subordinata de mod, este adverbialul *cum*. Corelativul este *așa*. Alte propozițiuni de mod se lîgă prin: *precum, după cum, ca și cum, cât, cu cât, în cât*, etc.

Nu e nevoie să le cunoscem în șir pe tóte, căci caracterul propozițiunii îl vom hotărî după ideea ce exprimă.

Cum se revarsă apa de pretutindenți într'o corabie isbită de stîncă, prin tóte crepăturile, umplînd golul corăbiei și înecînd pe cei din ea, așa se revîrsașu acum flăcării noștri peste Turci. (*Coșbuc*).

Ticăitul boer rîcniă **cât putea**. (*C. Negruzzi*).

Pre cât ei sint vrednici de privit în călătoriile lor, cu atît și popasurile lor sînt curioase. (*Alexandri*).

127. **Exercițiū oral.** Să se spună ce propozițiuni de mod se află în frazele următoare :

Aceste isbîndi ale Romînilor, pustiirea orașelor de pe lîngă Dunăre înspăimîntase atît pe Turcii din partea locului, în cît fugise mai toți în munții Balcani. (*Bălcescu*). — Cum e Turcul, și pistolul. (*A. Pann*). — Popa cu arma în mîni móre, cum muriră cei trei mii Români. (*Bolintineu*). — Chirică, cum îi tréba băeților, se acătăra pe cele garduri și se hlizia cu cei-lalți băeți. (*Créngă*). — M'oiu duce și eu cum oiū puté. (*Créngă*). — Harap Alb face cum îi dicé sfinta Duminecă. (*Créngă*). — Noi apêsam de-asupra cît ne sta prin putință, gîndindu-ne acum că ne-a ajuns altă nevoie; căci în adevăr ceea-ce căștigasem era numai o schimbare de osîndă. (*Odobescu*). — Țarul dete porunci să se adune alte oști în Rusia și să alerge cît se póte de iute în țara turcésă. (*Coșbuc*). — Prăpastia era plină de cadavre de cai, de boi, de ómeni, frînturi amestecate

împreună, cât nu se mai cunoscea forma. (*Bolintinenu*). — Moşnégul îşi ia traista în bêt şi face cum i-a đis baba. (*Créngă*). — Să nu cum-va să te împingă păcatul să-î faci vre-un neajuns ca să nu păşeşti vre-o nenorocire, căci, după cum vèd eũ, omul acesta are mare putere. (*Créngă*). — Popa se sculă de jos şi o şterse spre sat, sprintenel şi vesel, ca şi cum ar fi întinerit. (*Delavrancea*). — In urma lui se băteau crivètul cu austrul şi zăpada se pornise de n'o pătrundeai cu ochii. (*Delavrancea*). — Vèdènd că-ţi pui silinţă mai curând a isbuti, pe cât îmi va fi putinţa şi eũ îţi voiũ rèsplăti. (*A. Pann*). — Mult mai lesne se învaţă un dobitoc simţitor, de cât să ia povaţă un neînţelegètor. (*A. Pann*). — De cât să-ţi éså nume rèu, mai bine ochii din cap. (*A. Pann*). — Mai bine o învoelă strâmbă de cât o judecată dréptă. (*A. Pann*). -- Tótă diminéţa s'au tot învălmăşit acolo pe dél, încât erau mai mulţi morţi în vie de cât araci. (*Coşbuc*). — Setilă dând fundurile afară dă câte o bute hop ! şi-o sugea dintr'o singură sorbitură şi răpede mi şi le-a supt pe tóte dearîndul de n'a mai rèmas nici măcar picătură de vin pe dóge. (*Créngă*). — Mărăcinènu vedea pe aceşti de aici cum se svîrcolesc sub focul năpraznic al nizamilor, precum vedeaũ şi aceştia pe Mărăcinènu de cealaltă parte perind sub ređută cu bataliónele sale. (*Coşbuc*). — Guvernul, aflând că trupele rusesçi nu numai că nu intrase în ţară, dar că părăsise chiar şi Moldova trecènd pe malul stâng al Prutului, se întorc în Bucuresçi şi iaũ în mână frânele guvernului fără cea mai mică împotrivire ; atât era de mare iubirea şi devotamentul poporului pentru constituţie, în cât tóte erau ertate ómenilor de la Islaz. (*I. Ghica*). — Cu cât partidele extreme în Francia îşi accentuaũ mai îndrăsneţ ideele şi pretenţiunile exagerate, cu atât acţiunea guvernului republicei în afară devenia mai slabă şi mai rezervată, în cât ambasadorul seũ nu mai îndrăsnia a-şi accentua cuvintele şi a împinge pe guvernul Porţii la o împotrivire curagiósă cererilor Rusiei. (*I. Ghica*).

128. **Exerciţiũ scris.** Să se formeze trei frase cu câte o subordonată de mod.

Proposiţiunea de causă.

§ 77. Causa se arată mai rar prin părţi de propoziţiune; de regulă se exprimă prin propoziţiuni întregi subordonate. Obcînuitele conjuncţiuni sînt: *căci, pentru-că, fiind-că, de óre-ce, de vreme-ce*. Corelativul este: *de aceea*.

Pentru mine bătălia de la Răsboeni are mai mare interes de cât lupta de la Termopile și isbândile de la Racova și de la Călugăreni îmi par mai strălucite de cât acele de la Maraton și Salamina, **pentru-că sînt câștigate de către Români.**

(Cogălnicenu).

Te voiu cruța, **căci** îmi ești trebuitor ca să mă mai ușurezi de blestemurile norodului. (C. Negruzzi).

Notă. În vorbirea poporului conjuncția *căci* se înlocuesce cu *că*: Unde-î vedē șese cai murgî treerând grăul copt, acolo să te opresci, **că** dai peste unchēșul babei. (Delavrancea).

129. **Exercițiū oral.** Să se spună ce propozițiuni circumstanțiale de cauză se întălnesc în frazele următore :

Bathori, care sta în acea érnă în nelucrare, ocrotit de isbândile Românilor, nu se prileji a răspunde cererii și dorinței Domnilor români, **căci** ocupația viitórei sale nunți umpluse cu totul mintea sa atăt de ușuratică. (Bălcescu). — Precum în tôte revoluțiile, asemenea și în acēsta (1821) s'au făcut mai multe excesuri, **căci** totdeauna printre patrioți se vără ómeni de acei cari caută a se folosi de ori-ce tulburare. (C. Negruzzi). — Ia mai dați-vē și pe jos, **căci** calul nu-î ca dobitocul să pótă vorbi. (Créngă). — Tôte acestea se făceaū cu o iuțelă, cu o aprindere, cu un sgomot care mă asurđia și mă ameția; dar totuși îmi plăcea fórte a mă uita, **căci** toți erau veseli, sprinteni și lucraū cu inimă și cu mulțumire. (Odobescu). — O plóe de plumbi a început să șuere peste redută, tôte puterile Plevniței se ridicară acum să bată în Grivița, dar era de geaba, **căci** pe parapetul ei căpitanul Pruncu înălțase stégul românesc al dorobanților din Roman. (Coșbuc). — Din nenorocire, poporul nostru din Moldova, confundă fórte adesea numele de Ardelén cu cel de Ungurén, **căci** el nu a ajuns a cunósce cât e de întins pămîntul locuit de Români. (Alexandri). — De vreme ce ați venit hoșesce să ne luați moșia strămoșescă, trage brasda peste copilul meū pentru ca să nu rămăe pe lume pieritor de fóme la ușile streinilor. (Alexandri). — Póte ni-ți da și ce-va udělă, Măria Ta, đise Setilă, că ne sfărîe gătlejul de sete (Créngă). — Ia lăsați-mē, đise Ochilă, clipocind mereū din gene, că Luminarea-Sa scie ce ne trebuie. (Créngă).

130. **Exercițiū scris.** Să se formeze trei frase cu câte o subordinată de cauză.

Proposițiunea finală.

§ 78. Scopul unei acțiuni se arată printr'o specie de propozițiune circumstanțială numită *finală*. Ea de obicei se lăgă de supraordinată prin conjunțiunea *ca să* sau *pentru ca să*. Rar are corelative; corelativul este: *de aceea*.

În Franța, țăranul, séra, la colțul focului, **ca să se odihnescă de trudele zilei**, citește mărețele reforme ale Constituantei și strălucitele biruințe ale lui Napoleon. (*Cogălnicénu*).

131. **Exercițiú oral.** Să se spună ce propozițiuni finale se întâlnesc în rândurile următoare :

Lăpušnenu, ales de boerii pribegî, întămpinând pe Joldea, îl birui și prinđându-l, îi tăie nasul și-l dete la călugărie; și ca să tragă inimile norodului, în care via încă pomenirea lui Rareș, se însură și luă el pe fiica lui. (*C. Negruzzi*). — Amu, ci-că împăratul acela, aprópe de bătrănețe, căđend în zăcere, a scris carte frățeneșú craiului să-i trimită grabnic pe cel mai vrednic dintre nepoți ca să-l lase împărat în locul seú după mórtea sa. (*Créngă*). — Măi deunăđi eram la Galați și, pentru ca să-mi trecă de urît și să mă aflu și câte ce-va, am eșit să mă primblu la port. (*Odobescu*). — Grozea, îndată după cucerirea Griviței, a fost trimis în tabără ca să aducă oștire próspectă și să înlocuască în Grivița pe flăcăi carî intrase în ređută, căci aceștia erau obosiți de luptele de peste đii. (*Coșbuc*). — Luați-l de-l dați norodului. (*C. Negruzzi*).

132. **Exercițiú scris.** Să se formeze trei frase cu câte o propozițiune finală.

Proposițiunea condițională.

§ 79. Când voim să arătăm că o acțiune se póte îndeplini cu o condițiune óre-care, ne servim de o propozițiune subordinată *condițională*. Conjunțiunea obicinuită este *dacă* sau *de*. Rar aflăm corelativul *atunci* în supraordinată. Verbele acelor propozițiuni

(supraordinată și subordinată) stau ori în modul condițional amândouă ori în indicativ amândouă.

Dacă voi nu mă vreți, eu vă vreau. (C. Negruzzi).

M'ași întinde prea departe de subiectul meu, **dacă** m'ași pune să vă arăt pilde pentru acesta. (Cogălniceanu).

§ 80. Condițiunea se poate exprima și fără vre-o conjuncțiune specială. Când subordinata are verbul în modul conjunctiv, atunci supraordinata are verbul în modul condițional sau în indicativ :

Cât sînt de necăjit, **să dau cu cuțitul în mine**, sânge nu ese. (A. Pann).

Adică: *Dacă ași da cu cuțitul, sânge n'ar eși.*

Lac să fie, brósce multe. (A. Pann).

Adică: *Dacă ar fi lac, ar fi brósce.*

133. **Exercițiu oral.** Să se spună ce propozițiuni condiționale se află în frazele următoare :

De nu va muri îndată omul acesta, vieța Măriei-Tale și a copilului acestuia este în primejdie. (C. Negruzzi). — Dacă prin răsbóe Domnul este tare, numai prin dreptate va ajunge mare. (Bolintineanu). — Dacă nu ți-e frică și ai credința în tine, o Tătare! vino să te lupți cu mine. (Bolintineanu). — De ar avé codrul ista gură să spue câte a vădút, cumplită pătăranie ne-ar mai auđi urechile. (Créngă). — De ași fi putut atunci s'o retez de la curmătura ei, negreșit că ași fi păstrat-o până acum. (Odobescu). — Dacă nu putem să facem ce-va, mai bine să stăm pe loc. (Coșbuc). — In tótă vieța s'o porți în spinare și odată să o lași jos, ea se vaeta că a ostenit. (A. Pann). — Să fii tréz nemâncat, dacă ți-o dicé lumea că ești bét du-te de te culcă. (A. Pann). — Dacă din nenorocire ai prieten nerod, fii tu înțelept. (A. Pann). — Dacă prietenul tēu este miere, tu nu umbra să-l mănânci tot. (A. Pann). — De n'ai trébă, fă-te martor; de ai bani mulți, fă-te chezaș. (A. Pann). — Auđisem eú din ómeni că dacă vrei să nu te musce câinii și să te lase în pace, cum îi veđi că sar la tine, să te tupilezi jos la pămînt și să-i lași să te latre cât le place. (Créngă). — Dacă te-ai băgat în joc, trebuie să joci

(Créngă). — Dacă drepturile și autonomia noastră sînt garantate de Europa, cum ar pute să nu recunoască un act, care este consecința acestor tratate și acestei autonomii. (Boerescu). — Să se fi mișcat el singur pe uscat asupra Akermanului, ariditatea nisiposului sol, lipsa de apă n'ar fi întărziat a aduce fomete, sete și bóle. (Hasdeu). — Dacă vre-unul apuca vre-o sabie, își vindea scump viața. (C. Negruzzi). — Oiță bârsană, de ești nădrăvană și de a fi să mor, să le spuî curat că m'am însurat cu o mândră crăeasă, a lumii mirésă. (Poporan).

134. **Exercițiū scris.** Să se formeze trei frase în cari să fie câte o propozițiune condițională.

Propozițiunea concesivă.

§ 81. Ideea de concesiune se exprimă printr'o propozițiune subordinată, începënd cu conjunțiunile *de și*, *măcar că*, *cu tóte că*. Corelativele acestora sînt: *totuși*, *cu tóte acestea*, *însă*.

Și ast-fel, încet încet, adevărul ese la lumină și acel adevăr arată că există în lume o Românie, **de și ea nu figurază pe hărțile de geografie.** (Alexandri).

Chihăiam pe mama ca să se pue pe lângă tata ca doar m'a da și pe mine la catihet, **măcar că eram un ghibirdic și jumătate.** (Créngă).

Calul, **de e cu patru picîore**, și tot se poticnesce. (A. Pann).

135. **Exercițiū oral.** Să se spună ce propozițiuni concesive întălnim în frazele următore:

Acest obicei de și nu-l avem scris tot în vre-o condică, dar îl găsim în hrisóve, aplicat la casuri deosebite. (Bălcescu). — De și erau necontente jalobele obștiei pentru jăfuirile lui Moțoc, Lăpușnénu său nu răspundea și nu le asculta. (C. Negruzzi). — De și eū țineam pe guvern în bună sciință de tot ce se pregătia la Constantinopol, Locotenența noastră, rezemându-se pe asigurările lui Soleiman-Pașa, dicea că scrisorile mele erau dictate de scopuri ascunse și că nu trebuiaū cređute. (I. Ghica). — Șgomotul valurilor întrecea cu tária pe al lopeților; așa că Turciî, cu tóte că erau cu ochii în patru, nu simțiră pe Ruși. (Coșbuc). — Turciî își îndrep-

tară pușcile și tunurile pe deasupra rîului și trăgeau într'una și cu tóte că nu vedeau plutele și trăgeau numai într'o părere, au isbit pe multe și le-au înecat (*Coșbuc*). — Și așa s'a făcut că la Nicopole, când ne-au trimes poruncă ruséscă să pornim numai de cât să le cărăbănim robii și bagajele după eî, noi cu tóte că î-am vëđut strimtorați, nu le-am făcut pe voe. (*Coșbuc*).

136. **Exercițiu scris.** Să se formeze două frase în cari să fie câte o propozițiune concesivă.

V

Exprimarea subordonatelor prin substituțiuni.

§ 82. Nu totdeauna exprimăm ideile cuprinse în propozițiunile subordonate prin propozițiuni întregi. Uneori *substituim* în locul acestora, expresiuni cari sînt părți secundare ale unei propozițiuni.

Obicînuitele substituțiuni sînt : infinitiv, participiū, gerundiū, aposisiē.

In loc de a đice :

Maî întâiū veni Mitropolitul Maxim *ca să-î sărute mîna*
(*Odobescu*),
putem đice :

Maî întâiū veni Mitropolitul Maxim *spre a-î săruta mîna*.

Avem o substituire exprimată **prin infinitiv**.

Tot asemenea în exemplele următoare :

In loc de :

avem substituiri :

Ciubere dragă, eū am cugetul drept și mult se bate a mea inimă în pîept *când sciū* că tronul țării e dréptă moștenire a lui Ciubēr. (*Alexandri*).

Ciubere dragă, eū am cugetul drept și mult se bate a mea inimă în pîept, *sciind* că tronul țării e dréptă moștenire a lui Ciubēr.... (*substituire prin gerundiū*).

Sinan-paşa, *care se numise totdeodată seraschier şi mare vizir*, fără a pierde vreme, începu a se găti spre a se porni la óste. (*Bălcescu*).

Doar la Iaşi să fi fost aşa ce-va şi la Mănăstirea Ném-ţului pe vremea lui Mitropolitul Iacob, *care era o lecă cimotoie* (rudă) *cu noi de pe Ciubuc clopotarul*. (*Créngă*).

Sinan-paşa, *numit totdeodată seraschier şi mare vizir*, fără a pierde vreme, începu a se găti spre a porni la óste.... (*substituire prin participiū*).

Doar la Iaşi să fi fost aşa ce-va şi la Mănăstirea Ném-ţului pe vremea lui Mitropolitul Iacob, *o lecă cimotoie cu noi de pe Ciubuc clopotarul*.... (*substituire prin aposiţiune*).

§ 83. Cele mai întrebuiţate substituiri sînt : cea gerundială şi cea infinitivală. Putem dice că mai tóte *felurile* de propoziţiuni se pot înlocui cu asemenea substituiri; nu însă *orî-ce* propoziţiune subordonată se póte exprima prin substituire.

Astfel în frazele următoare n'avem putinţa să exprimăm prin vre-o formă de substituire ideea din propoziţiile subliniate:

Cine se învaţă mincînos, când spune adevărul, se bolnăvesce. (*A. Pann*).

În Polonia o susţinea (candidatura lui Enric de Valois) mai cu deosebire faimosul Laski, *care ajutase odată lui Despot*, dar acum se dumeri de a se face mai bine Domn el singur de cât să facă pe alţii şi cerea coróna Moldovei. (*Hasdeū*).

§ 84. Infinitivul se întrebuiţeză la subordonatele următoare : completivă, atributivă, de timp, de mod, finală.

(cu propozițiune întregă)

(cu substituire)

atributivă:

Imi arătaî mahnirea mea
că nu pot găsi nici un odor
ctitoricesc, nici chiar po-
melnicul ctitorilor și mani-
 festaî dorința să plec (Bolliac).

completivă:

Aflând că N. Golescu a
 sosit la Paris, ȳ-am scris o
 epistolă în care îl sfătuïam
să se ducă îndată să găsească
 la Viena pe fostul Domn A.
 Ghica și să-ȳ propue *să se*
declare capul emigrațiunii.

(I. Ghica).

de mod:

Pierderile vor fi puține,
 dacă flăcăii vor alerga ȳute
 spre reductă *fără să stea pe*
loc și fără să tragă cu pușca

(Coșbuc).

de timp:

La asta se pricepe Rusul
până ce te bagă în traistă

(Coșbuc).

finală:

Hasan Pașa cu Mihnea
 Vodă, alergaų prin pădure
să-ȳ lovască pe la spate

(Pălcescu).

Imi arătaî mahnirea mea
de a nu puté găsi nici un
odor ctitoricesc, nici chiar
pomelnicul ctitorilor și ma-
 nifestaî dorința **de a pleca.**

Aflând că N. Golescu a
 sosit la Paris, ȳ-am scris o
 epistolă în care îl sfătuïam
a se duce îndată să găsească
 la Viena pe fostul Domn A.
 Ghica și să-ȳ propue **a se**
declara capul emigrațiunii.

Pierderile vor fi puține,
 dacă flăcăii vor alerga ȳute
 spre reductă, *fără a sta pe*
loc și fără a trage cu pușca.

La asta se pricepe Rusul
până a te băga în traistă.

Hasan Pașa cu Mihnea
 Vodă, alergaų prin pădure
spre a-ȳ lovi pe la spate.

§ 85. Gerundiul se pôte pune în locul subordina-

telor următoare: atributivă, de timp, de mod, de cauză, de condițiune, de concesiune.

(cu propozițiune întrégă)

(cu substituire)

de condițiune:

Țiua numelui Majestății Tale cred s'o încheem măcar cu atâta câștig, *dacă n'o putem încheia cu o biruință.*
(Coșbuc).

Țiua numelui Majestății Tale cred s'o încheem măcar cu atâta câștig **neputând-o încheia cu o biruință.**

de timp:

Generalul rus s'a mirat și și-a făcut cruce *când a vădud pe Mehedințeni* cu ce îndrăsnelă s'asvârliău spre Turci. (Coșbuc).

Generalul rus s'a mirat și și-a făcut cruce, **vădënd pe Mehedințeni** cu ce îndrăsnelă s'asvârliău spre Turci.

concesivă:

Băetul, *de și pricepu întrețarea*, se înfricoșă. (Corbu).

Băetul, *de și pricepënd întrețarea*, se înfricoșă.

de cauză:

Oficerii aveau corturi, dormiaău însă fără foc, *căci lipsiaău pretutindenț lemnele.*
(Coșbuc).

Oficerii aveau corturi, dormiaău însă fără foc, **lipsind pretutindenț lemnele.**

atributivă:

Cealaltă parte de oșțire, *care ducea pe robiții Turci la Măgurele*, a suferit și ea de asprimile erni. (Coșbuc).

Cealaltă parte de oșțire **ducënd pe robiții Turci la Măgurele**, a suferit și ea de asprimile erni.

Observare. Gerundiul întrebuințat în loc de propozițiunii de mod nu se pôte exprima și prin propozițiune,

adică transformare din substituie în subordinată nu se poate face :

Călărașii aceștia cutreerară câmpiile **speriând** pe Bașibuzucii și pe pușinteii pedestrași turci aflători pe ici pe colo ca garnisonă prin sate. (*Coșbuc*).

§ 86. Construcția apositivă se pune în locul unei atributive, al unei propozițiuni circumstanțiale de cauză, de condițiune, de concesiune. Expresiile în cari o aflăm cer ca să se întrebuițeze substituiea mai bine de cât propozițiunea întregă.

(*cu propozițiune*)

Când ne uităm înapoi la istoria națiunii noastre din astă patrie dulce, *care e întâiul lăgăn al vieții române*, mai că nu aflăm în șirul atâtor mari secolii de cât numai ădile de lacrimi, de dureri și de suferință. (*Cipariu*).

(*cu substituie*)

Când ne uităm înapoi la istoria națiunii noastre din astă patrie dulce, *întâiul lăgăn al vieții române*, mai că nu aflăm în șirul atâtor mari secolii de cât numai ădile de lacrimi, de dureri și de suferință.

În frazele următoare avem substituiți cari înlocuesc propozițiuni întregi subordonate :

(*cu substituie*)

causală:

Obosiți de crâncena luptă, Turcii se opriră (*Hasdeu*),

(*cu propozițiune întregă*)

Fiind-că erau obosiți de crâncena luptă, Turcii se opriră.

concesivă :

De și puțin, ostașii creștini erau însă plini de foc și de dorința de a se măsura cu dușmanul. (*Bălcescu*).

De și erau puțin, ostașii creștini erau însă plini de foc și de dorința de a se măsura cu dușmanul.

§ 87. Construcția cu participiū se pune în locul unei propozițiuni atributive.

(cu propozițiune întregă)

Acésta este Niobe *care s'a prefăcut în stană de piétră*, după ce Apolon i-a ucis toți copiii (Odobescu).

(cu substituire)

Acésta e Niobe, **prefăcută în stană de piétră**, după ce Apolon i-a ucis toți copiii.

137. **Exercițiū oral.** Să se spună cari propozițiuni din cele subliniate se pot înlocui prin substituirii și cu ce anume substituirii se pot înlocui.

Avusese o lungă vorbă cu Moțoc, *care intrase iar în favor*, și care eșia după ce îi înfătoșase planul unei noi contribuții. (C. Negruzzi). — În fuga asta silnică am trecut prin mai multe uliți, unde n'am întâlnit nici o suflare, *de și era ziua mare*. (C. Negruzzi). — Hogeia, *cu una cu alta, după ce câștigă banii*, își trimise pe fecior în străinătate câți-va ani. (A. Pann.) — Când ajunserăm pe muchia plaiului *ce desparte văile despre Buzău de cele despre Râmnic*, privesc, din veselă și plăcută ce era, se făcu de odată mărêță. (Odobescu). — Și atunci din tron s'a ridicat un împărat după împărat și regii în purpur s'a încins și Dómnenele grăbit au prins *să se gătescă din adins ca nici odată*. (Coșbuc). — Șahul Persiei îi trimisese în dar un elefant; țarul îl tăia în bucăți, fiind-că bietul animal nu vru *să stea în genuchi din naintea majestății moscovite*. (Hasdeu). — Cu ce entusiasm frenetic fusei aclamat și bine-cuvîntat de toți acei țărani, când le spusei că am venit *să le aduc urări de noroc și isbândă din partea fraților lor din țară, minunați de vitejia lor*. (Bălcescu). — În toate părțile unde vor alerga ochii, ei vor vedé adevărul scris cu litere de sânge și acest adevăr este că țările românescei au fost, atât în vechime cât și în vécurile de mijloc, pragul templului civilizației și că *poporul român s'a ținut totdeauna cu tărie în poziția sa de sentinelă a templului acestuia*. (Alexandri). — Prietenii se arată triști, simțitori la durerile mele, ei născocesc felurimi de petreceri *ca să mă smulgă din absorbirea vinovatelor gânduri*. (Bolintineu). — Óstea tótă se va supune, *cum i se va făgădui o mai mare simbrie*. (C. Negruzzi). — Era Mahomet-Satârghi, arnăut *ce fusese pașă de Caramania*. (Bălcescu). — Când *sosiră la înfurcătura Bâscei*, acolo unde se așterne o poeniță verde, umbrită de plop, de stejari și de fagi, feciorul de împărat de odată își opri armăsarul în loc. (Odobescu).

138. **Exercițiū oral.** Să se explice substituirile subliniate și să se spună cari din ele s'ar puté înlocui cu propozițiunii întregi.

Ceea-ce voim este să te vedem *până a nu muri*, cum ți-am făgăduit. (C. Negruzzi). — El, *de și Moldoven de vită*, fusese născut la Fanar. (C. Negruzzi). — Magnații, *cuseri ai lui Bogdan*, isprăviră ce-va mai mult de cât regele. (Hasdeu). — *Ridicând ochii către cer*, mărinimosul Domn chemă în ajutoru-i protecția mântuitoare a Țeului armatelor. (Bălcescu). — *Revoluția din Ardél* fu asemănată cu furia sălbatică a răsbunărilor, *stând peste mormînt de ruine și de morți*. (Bălcescu). — Unii, *de și răniți*, se înceștau cu furie de gâtul ucigașilor. (C. Negruzzi). — *De și cuprins de lanțuri*, măreț intră Românul. (Alexandri). — Nu trecu nici o lună de zile și, *cu totă amicia vizirului*, politica Porții Otomane ceru depărtarea lui Ion. (Hasdeu). — Acastă strîmtore, pe care locuitorii o numesc Vadul Călugărenilor, fu alésă de Mihaiu spre a servi de *Termopile Românilor*. (Bălcescu). — De la începutul tragediei acesteia, Dómna Ruxanda, *nesciind nimic* de cele ce se petreceau, era îngrijată. (C. Negruzzi). — *Pentru a se feri* de dușmani casnici, Ion-vodă îi puse pe toți sub sabie. (Hasdeu). — Ambasadorul *trimis la Constantinopole* însciință Pórta Otomană cum că destronatul Bogdan-Vodă adună în Polonia o numerosă óste pentru a năvăli din nou asupra Moldovei. (Hasdeu). — Am spus că intrigile boerilor isbutiseră a da Turcilor dreptul a *numi* de la sine Domni pe cine voia; așa dar trista Moldavie se vėdu ocărmuită când de un Sėrb, când de un Arman, când de un Sacson cari se întreceau în nelegiuri. (C. Negruzzi). — *Întâmpinând* mai multe necaze și primejdii în calea lor, în sfirșit ajunseră la hotarele Turciei, de unde baronul Sparre se înturnă în Pomerania, iar Leșcinski intră în Moldavia, unde domnia atunci Nicolai Mavrocordat. (C. Negruzzi). — Domnul Moldovei făcu cunoscut lui Mihaiu-Vodă că Hanul are deplină putere de la Sultanul *de a încheia pace între Români și Turci*, puind condiție ca Mihaiu să gonescă trupele străine luate în lėfă de dînsul, cari, Țicea Hanul, nu numai că pustiesc țara turcescă, dar încă sînt o sarcină pentru cea romănescă. (Bălcescu).

139. **Exercițiū scris.** Să se formeze câte două exemple de substituțiunii prin gerundiū, prin infinitiv, prin aposițiune; un exemplu de substitufre prin participiū.

§ 88. Propozițiunile cari încep cu *cât* și *cum*, arătând ideia de comparație, de regulă se scurtéză.

În loc de a *ține*:

Dreptatea ese de asupra apei, *cum ese untdelemnul*, se scurtéază propozițiunea, înlocuindu-se conjuncțiunea *cum* prin *ca*, iar verbul se lasă afară:

Dreptatea ese de asupra apei, *ca untdelemnul* (*A. Pann*).

Tot asemenea,

în loc de:

se ține:

Imbrăcați în străie scurte de pânză, cu barbă *cum ai ămenii sêlbatici*, pahonții își mânau în tăcere boii.

Imbrăcați în străe scurte de pânză, cu barbă *ca de ămeni sêlbatici*, pahonții își mânau în tăcere boii (*Coșbuc*).

140. **Exercițiu oral.** Să se explice prescurtările subliniate.

Sub genele-î umbróse doi ochi luced *ca mura* și pèrul sèu de aur în crețuri lungi se lasă *ca pe strujanul verde un caer de mă-tase*. (*Alexandri*). — Fulga svârle lațul de gât, îl arănesce și repede *ca gândul* s'aruncă ușurel. (*Alexandri*). — Sub mână-î buzduganul, uneltă de pîeire, *ca un balaur* face în juru-î o rotire. (*Alexandri*). — Acéstă nouă stăpânire, care începea prin un așa de sângeros ospet de frați, fu primită de Osmanlii *ca o tristă presimțire*. (*Bălcescu*). — Mè băgam în ochii moșnégului și făceam un tărăboi de se strânsese lumea *ca la comedie* împrejurul nostru. (*Créngă*).

Analisa frazei

§ 89. La analiza unei fraze, avem în primul rând în vedere să stabilim numărul propozițiilor din cari se compune. Sînt, în orî-ce frasă, atâtea propozițiuni câte verbe sînt la mod personal, dar mai pot fi pe lângă acestea și propozițiuni eliptice.

În frasa următoare :

Nu *trece* mult și viind o slujnică *să ia* apă, cum *vede* o femeie necunoscută și furca cea minunată torcënd singură fire

de aur de miș de ori mai subțiri de cât părul din cap, *fuga la stăpână-sa* și-î dă de veste (*Crângă*),

avem patru propozițiuni întregi plus una eliptică: *fuga la stăpână-sa*, adică: **dă fuga**.

Raportul dintre propozițiuni e greu să se figureze scriindu-se propozițiunile întregi; de aceea se însemneză fie-care cu o literă mare.

Iată cum facem analiza frazei de mai sus.

Scriem separat propozițiunile, însemnând felul lor, punând mai spre stânga pe cele principale și mai spre dreapta pe cele subordonate :

A. Nu trece mult...

B... și o slujnică viind... fuga la stăpână-sa...

C... să ia apă.,

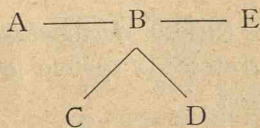
D... cum vede o femeie necunoscută și furca cea minunată torcând singură fire de aur de miș de ori mai subțiri de cât părul din cap...

E... și-î dă de veste.

Insemnăm felul lor:

A. principală. B. principală C. finală. D. de timp. E. principală.

Raportul între ele se figurează astfel:

§ 90. La stabilirea diferitelor predicate, trebuie să observăm că sînt, pe lângă verbe, și așa numite *ex-*

presiuni verbale sau *expresiuni predicative*: a da drumul, a lua în arendă, a da prilej, etc.

Exemplu :

Spre a se despăgubi de banii lor, unii din Turci *luară în arendă* dăjdiile publice, alții *țineau* drumurile și *prădau* pe negustori (N. Bălcescu).

Analisa :

- A. Spre a se despăgubi de banii lor, unii din Turci *luară în arendă* dăjdiile publice...
- B... alții *țineau* drumurile...
- C... și *prădau* pe negustori.

Felul propozițiilor :

A. B. C. principale.

§ 91. Sînt unele interjecțiuni cari primesc une-ori complemente, pentru că au în ele putere verbală: *iacă*, *vai*, etc. Acelea se consideră că formeză o propozițiune.

Iacă, jupâneșică, ce raiu al lui Dumnezeu e aici (Créngă).

Țicem că avem două propozițiuni:

A. *Iacă* (= veți) jupâneșică...

B. ce raiu al lui Dumnezeu e aici.

În frasa următoare însă interjecția nu are putere verbală:

Intr'o diminéță Moș Nichifor *declocălase* căruța și o *uncea*, când numai *iaca se trezesce* la spatele lui cu jupân Ștrul din Târgul Némțului (Créngă).

O analizăm astfel :

A. Intr'o diminéță Moș Nichifor *declocălase* căruța...

B... și o *uncea*...

C... când numai iacă se trezesce la spatele lui cu jupân Ștrul din Târgul Némțului.

§ 92. Analisa completă constă din desfacerea propozițiilor din frasă și din desfacerea părților din fie-care propozițiune.

Iată un model de analiză completă:

Eū n'am uītat nicī pe rēposatul Caraīman, veselul și priceputul staroste al vânătorilor, carele putea să înghiță în largele sale pânțece atâtea vedre cât și o butie de la Délul mare; nicī pe iscusitul Moș-Vlad, în căruța căruia ai adormit tu adesea, pe când el, cu ochii de vulpe, zăria creștetul delicat al dropiei mișcând printre fulgii colilieī; nicī pe bīetul Gheorghe Gīantă, cel care cu o rugină de pușcă pe care orī-ce vânător ar fi asvārlit-o în gunoiū, nemerīa mai bine de cât altul cu o carabină ghintuită, și care pe mine nemernicul m'a adus de multe orī cu vēnat la conacul de nópte. (*Odobescu*).

Despărțim propozițiunile:

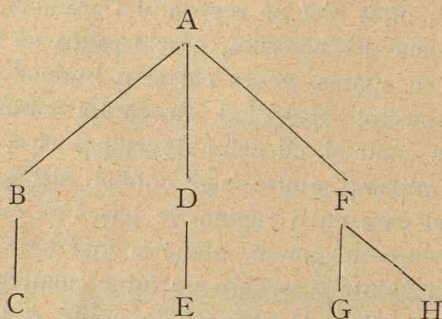
- A. Eū n'am uītat nicī pe rēposatul Caraīman, veselul și priceputul staroste al vânătorilor... nicī pe iscusitul moș Vlad... nicī pe bīetul Gheorghe Gīantă....
- B... carele putea...
- C... să înghiță în largele sale pânțece atâtea vedre cât și o butie de la Délul mare...
- D... în căruța căruia ai adormit tu adesea...
- E... pe când el, cu ochii de vulpe, zăria creștetul delicat al dropiei mișcând printre fulgii colilieī...
- F... cel care cu o rugină de pușcă... nemerīa mai bine de cât altul cu o carabină ghintuită...
- G... pe care orī-ce vânător ar fi asvārlit-o în gunoiū...

H... și care pe mine, nemernicul, m'a adus de multe ori cu vênat la conacul de nópte.

Felul propozițiilor :

A... principală, B... atributivă, C... completivă, D... atributivă, E... de timp, F... atributivă, G... atributivă, H... atributivă.

Raportul dintre propozițiuni se figurează astfel :

După ce am terminat analiza logică a frazei, luăm pe rând propozițiunile și le analizăm.

Eü n'am uítat nici pe rëposatul Caraïman, veselul și priceputul staroste al vênătorilor, nici pe iscusitul moș Vlad, nici pe bïetul Gheorghe Gïantă.

Predicatul : *n'am uítat*

subïectul : *eü*

pe Caraïman : complement drept

rëposatul : atribut

staroste : atribut

veselul și priceputul : atribut

al vênătorilor : atribut

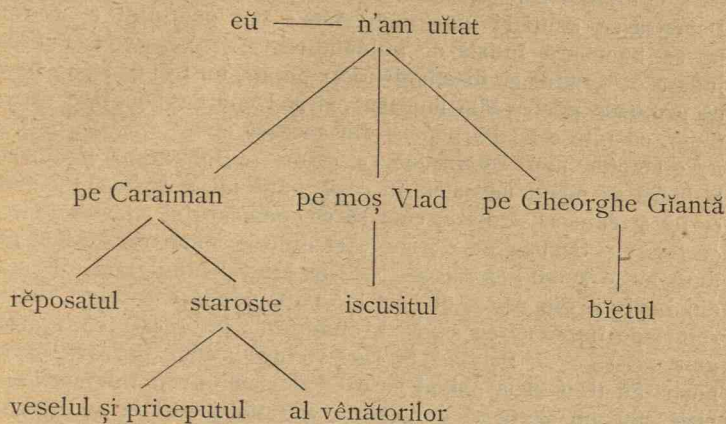
pe moș Vlad : complement direct

iscusitul : atribut

pe Gheorghe Gïantă : complement direct

bïetul : atribut.

Raportul dintre părți se figurează astfel:

Și așa urmăm și cu celelalte propozițiuni.

141. **Exercițiu oral.** Să se facă analiza și să se figureze raportul dintre propozițiunile câtor-va din frazele următoare :

Și cum sta ea în préjma fântânii, numai ce iacă pe slujnica sciută, iarăși o aduce Dumneđeū la fântână. (*Créngă*). — Iaca dar pentru ce Făt-Frumos a pedepsit-o așa de grozav. (*Créngă*) — Acești viteji n'aū făcut de cât datoria lor și aū avut norocirea a căștiga făgăduința marelui Sobieski că vor fi slobođi și nesupěrați. (*C. Negruzzi*). — Vrăjbile și prigonirile între boeri și Domni, deteră prilej Turcilor a se amesteca în trebile țării. (*C. Negruzzi*). — Asta nu-ī semn bun, după cât sciū eū. (*Créngă*). — Cu mare ce scăpând din labele lui, am găsit cu cale să mă întorc acasă. (*Créngă*). — Mare lucru să fie de nu ți s'or tăia și ție cărările. (*Créngă*). — Lumea se adună și pornesce în glótă la palat, unde Vodă Bibescu, după puțină esitațiune, iscălesce Constituțiunea și numesce ministerul cerut de popor; dar, după trei ȗile, părăsesce Capitala, plécă la Brașov și țara rămâne pe mânilor guvernului proclamat la Islaz. (*I. Ghica*). — Sórele acum căta spre sfințit; Români se luptaseră cu eroism, dar osteniți de o luptă lungă și nepotrivity, ei se plecară numărului celui prea covârșitor al dușmanului; bă-tălia se putea privi ca pierdută, dacă vre-o împrejurare nu-ī va ajuta și o sórtă mai blândă nu le va străluci. (*Bălcescu*). — De cum a început să se desprimăvėreze, în anul 1877, aū început să curgă

de peste Prut mulțimile oștirilor rusesci, de odată cu rîurile umflate de topirea zăpezii. (*Coșbuc*). — Printr'aceste făgăduințe mama Demetra se simți și dînsa mîngăetă; iar pămîntul și rodirile lui se bucurară îndată de împlîndirea ei. (*Odobescu*). — Pentru a judeca de gradul civilizațiunii unui popor, nu trebuie să ne basăm pe propriile nîstre idei moderne, ci să-l confruntăm, fără prevențiune, cu tôte celelalte popóre din aceeași epocă. (*Hasdeu*). — Unde nu e stăpân, nici Dumneđeú. (*A. Pann*). — Doi țărani când vrură la lucru să plece, nevestele în casă până a-î petrece, i-au sfătuit ce fel și cum să urmeze, cum să se tocmescă și cum să lucreze. (*A. Pann*). — Șerban nu dórme, căci dulcele somn rar răsfață géna unui mare Domn. (*Bolintínu*). — Din fundul lumii, mai din sus, și din Zorit și din Apus, din cât loc poți gîndind să bați, venit-au roîuri de împěrați cu stemă în frunte și îmbrăcați cum astă-đi nu-s. (*Coșbuc*). — Privind la acel șir de vécuri în cari părinții noștri au trăit și la chipul cu care ei s'au purtat în vieța lor socială, noi am căuta să dobîndim virtuțile lor și să ne ferim de greșelile în cari au picat. (*Bălcescu*). — În trecutele đile un june, căruia nici geniul nu-î lipsesce, plin de idei mai mult bune de cât greșite, îmi citi o compunere a sa, care n'ar fi rea, dacă autorului nu i-ar fi fost drag a se face cunoscut prin originalitate mai mult de cât prin simplitate, întrebuițînd điceri culesse din vechii autori, pe cari voesce cu de-a sila a le reînvia. (*C. Negruzzi*). — Când veni acasă Sfinta Vineri, întrebă pe puii ei, cari erau balauri, șerpî, nevăstuici, ciuhurezi, șopârle, năpârcei și gușteri, cum le-a dat mîncarea și toți rěspunseră că n'au băgat de sémă că ea a lipsit de acasă. (*Ispirescu*). -- Se uita dracii unii la alții și vėđînd că nu-î de chip de stat în potriva lui Ivan, încep a-î aduce care din cotro rachiú, tutun, lăutari și tot ce-i poftia lui Ivan sufletul. (*Créngă*). — Oșlobanul ie atunci lemnele din carul omului câte unul unul și le rėzemă în picîóre lângă brațu-î; după aceea descinge brăul de pe lângă sine și le împrejură, legându-le frumușel să nu se hrentuescă; apoi saltându-le și aburcându-le cam anevoe, le umflă în spate și la gazdă cu dînsele. (*Créngă*).

142. **Exercițiu scris.** Să se facă în scris analiza câtor-va din frazele din exercițiul 414.

Periodul

§ 93. O specie de frasă în care propozițiunile sînt aședate cu óre-care simetrie pórta numele de *period*.

Doă sînt cele mai obicînuite forme de period: 1) frase lungi alcătuite din mai multe principale, cari aũ fie-care cam același număr de subordonate tot cam atît de lungi; 2) un număr de subordonate una după alta și de același fel, precedând sau urmînd un număr de principale.

Prima formă.

Patru-șeci de zile de-a rîndul creștinul a trăit lepădat de orî-ce plăcere, de orî-ce ispită, muncindu-și trupul în strașnică cumpătare și sufletul în aspră pocăință; ||

el, cu inima obidită, a urmărit lungile chinuri și umilirile ale Mântuitorului omenirii, pe cari, în săptemîna patimilor, preotul în biserică le-a povestit prin îndelungi și dese citiri, prin jalnice cîntări; ||

el a stat față la sfîșietórea agonie a fiului lui Dumnezeu și, cu tótă procesiunea funebră a unei înmormîntări, a vėđut în sėra de Vineri epitaful pe care se aratã trupul sãngerat și sdrobit al lui Isus reintrãnd cu pompã solemnã în tãinical altar, ca într'un mormînt tãcut. (*Odobescú*).

Tot prima formă.

Unul cãte unul sosesc acum și aceștia, strecurãndu-se dealungul pãreșilor întunecoși pe cari abia se resfrãnge sticlierea transparentã a candelelor; ||

o șoptã de pași umiliți, de tãcute mătãni, de cruci cuivoșe o murmurã de închinãciuni și de binecuvîntãri încep a se înãlța de pretutindenı. (*Odobescú*).

Frasele acestea, la citire, se desfac în atãtea grupe cãte principale sînt. Grupele sau sînt egale sau merg crescẽnd orı descrescẽnd.

A două formă.

Unde ochiul cel dintîiu omenesc îți zîmbi plin de iubire
deasupra lăgănului tău ; ||
unde mama ta te-a purtat pe brațe ||
și unde te-a dezmiêrdat ea cu iubire la pîieptul ei duios ||
acolo, o omule, este patria ta, ||
acolo e pămîntul sfînt al patriei tale. (*Aron Florian*).

Frasa acésta, la citire, se desface în mod natural în cinci părți între cari există óre-care potrivire din punct de vedere al întinderii. Ea se compune din trei subordonate — două mai lungi și cea din mijloc mai scurtă — și din două principale, egale în lungime.

Forma acésta de period e cea mai frumósă, cea mai armoniósă. Intr'însul deosebim două părți : grupa subordonatelor, grupa principalelor. Prima se chêmă *protasă* ; a două *apodosă*.

Tot a două formă.

Precum norul de lăcuste, sórele întunecând, vine pe sus cu iuțelă țarinile amenințând, în cât tremurând așteptă spîrietul muncitor nesciind unde a să cadă acel nor îngrozitor, ||

s'amăgesce cu nădejdea că ogoru-î va scăpa și a sudorii sale roduri va puté încă aduna ; însă deodată lăcusta cade tótă pe câmpii și ntr'un clip în praf preface, țarină, holde, ogóre, vii ; ||

saũ după cum primăvara ométul cel adunat printre rîpi și de a lui Febus calde raze săgetat se topesce și s'asvêrle și-voiu iute furios în pâriul care curg || printre flori în vale jos,

îl turbură, îl măresce, îl umflă cu al seũ val și nu-l lasă pân' nu-l face de se varsă peste mal, câmpiile se înecă, iar

păstorii spăimântați s'aciuéză cu a lor turme în munții învecinați ; ||

acest fel sumeții Unguri în Moldova năbușesc ; ori-ce 'ntâmpină înainte robesc, tae, pârjolesc ; ||

cu omor și pustiire drumul lor se însemna, naintea lor mergea gróza și 'n urmă foc fumeга. (C. Negruzzi).

Periodul acesta nu e destul de armonios, pentru că protasa este prea lungă față de apodosă.

143. **Exercițiú scris.** Să se caute în Cartea de citire două exemple de period.

144. **Exercițiú scris.** Să se formeze două exemple de period pentru cele două forme.

Chiasmul

§ 94. Sub numele *chiasm* (chiasmus, încrucișare) se înțelege încrucișarea aceluiași părți în două propozițiuni consecutive. Dacă în prima propozițiune aședarea lor este *a b* în a doua va fi *b a*.

Cela ce se bate pentru neatárnare
are *dece brațe*, *dece inimí* **are**, inime de foc. (*Bolintínu*).
a b b a

Câte le spune sînt o **frumósă poveste**, dar *mare minciună*. (*C. Negruzzi*)

145. **Exercițiú scris.** Să se formeze trei frase în cari să fie câte un exemplu de chiasm.

Întrebuințarea timpurilor și modurilor

Modurile personale

§ 95. Avem patru moduri personale: indicativul, conjunctivul, condiționalul sau optativul și imperativul.

Cel mai întrebuițat mod este indicativul, care are și cele mai multe timpuri. El arată acțiunea verbului în mod hotărît.

Tiparul la noi, nu este încă destul de slobod și de împrăștiat; noi *n'avem* încă publicată în limba națională măcar o istorie universală, și ce *vorbesc* de istoria universală, când chiar analele patriei noastre *zac* în întunec, păstrate numai în nisce manuscrise, din cari două, din pricina copiștilor, nu *se potrivesc* ! (*Cogălnicenu*).

La nisce fi adevărați ai nației, pe cari *î-au ajutat* natura și *au primit* o creștere bună, încă nimic nu poate fi de mai mare interes de cât cunoștința de acele lucruri scumpe, cari fac ființa nației și pe a lor însuși. (*Aron Florian*).

§ 96. Conjunctivul de regulă arată faptul ca supus altuia și de regulă stă în propozițiuni subordonate. Numai când are înțeles de imperativ, atunci stă în principale sau secundare.

Polonii, pătrunși de spaimă, *nu sciau cum să mulțumescă* mai bine generosului principe al Moldovei. (*Hasdeu*).

Ce interes mare *trebuie să aibă* istoria națională pentru noi, îmi place a crede, că și d-vastră o înțelegeți ca și mine. (*Cogălnicenu*).

Secretul eroului nostru era de o simplitate nespusă: el *nu lăsa* pe boieri și pe călugări *să abuse* cât un fir de păr de munca țeranului. (*P. Hasdeu*).

Dar cine *să înțelegă* glasul isvorului într'un pustiū, unde până atunci nu călcase picior de om ? (*Eminescu*).

Să urmărim peripețiile intrigii. (*P. Hasdeu*).

§ 97. Condiționalul sau optativul, precum arată și aceste două nume, se întrebuițază ca să arate faptul ca supus unei condițiuni sau ca să exprime o con-

dițiune saŭ o dorință. El stă și în principale și în sub-ordinate.

Dacă cine-va *ar fi priceput* glasul isvorului, *ar fi înțeles* că jălia într'o lungă doină pe Iléna împărătesa cea bălae a lui Făt-Frumos. (*Eminescu*).

Principală este *ar fi înțeles*. S'a pus condiționalul, pentru că ne arată lucrarea supusă unei condițiuni, care se exprimă prin optativul din propoziția subordonată.

De *ar* măi *veni* vara, să se jöce și pe afară! (*Créngă*).

Aci principală este prima propozițiune, care exprimă o dorință: *de ar veni vara* adică: *doresc să vie vara ca să se jöce și pe afară*.

§ 98. Întrebuințăm imperativul când faptul ni se arată ca expresiunea unui îndemn, a unei rugăciuni, al unei porunci:
poruncă:

Îa *taci* măi femeie! (*Créngă*).

îndemn:

Îa *lasă*-î și tu, măi nevestă, că se bucură și ei de venirea mea. (*Créngă*).

rugăciune:

Értă-mě, Dómne, că te am spânzurat cu ață, neavěnd lanț de aur nici de argint. (*Créngă*).

146. **Exercițiu oral.** Să se spună ce imperative întâlnim în frazele următore și ce arată fie-care :

Értă-mě, Dómna mea, jălesce-mě și nu mă osândi. (*C. Negruzzi*). — Destul, boeri ! întörceți-vě și spuneți celui ce v'a trimis să se ferescă să nu daŭ peste el, de nu vrea să fac din ciolanele lui surle și din pïlea lui căptușelă dobelor mele. (*C. Negruzzi*). — N'ai grije

stăpâne, poți să te duci. (*Créngă*). — Lipsesci dinaintea mea, spânule. (*Créngă*). — Fată frumoasă și harnică, grijesce-mă și curăță-mă de omiđi că ți-oiu prinde și eú bine vre-odată. (*Créngă*). — Ión se puse în raclă cu fața în jos.—Nu așa ځise mórtea, pune-te cum trebuie să șađă morții. (*Créngă*). — Inceputul ce ai este necunoscut, numele ce porți nu este al tđu, nici pámîntul pe care locuesci ; sórta ta așa a fost ca să fii tot după cum ești ; lépădă-te de începutul tđu, schimbă-ți numele saú primesce pe acesta ce ți-l daú eú, ridică-te și du-te din pámîntul pe care locuesci, căci nu este al tđu și nu te mai munci în zadar, căci tu nu poți fi mai bine de cum ești. (*Aron Florian*).

147. **Exercițiú scris.** Să se caute 3 exemple de imperativ.

148. **Exercițiú oral.** Să se spună cari din conjunctivele următore sînt în propozițiuni subordonate și cari în principale.

Óre pe cine să fi dorit Ion-Vodă de a vedé pe tronul Poloniei ? (*Hasdeu*). — Să chemám pe Dumneđu într'ajutor ca să plece pe vrășmașii noștri sub picioarele nóstre. (*Hasdeu*). — Să trăim slobodí orí să píeră pánă și urma nóstră. (*Hasdeu*). — Să fii Mária-Ta sánatos ! rěspunserá boerii. (*C. Negruzzi*). — Mě duc să slujesc pe Dumneđu, împăratul tuturor. (*Créngă*). — Mamei îi venia să mă înghițá de bucurie. (*Créngă*). — Ia să-mi facă Nică Oșlobanu incredințarea, ځise părintele Duhu. (*Créngă*). — Astă-đi să mánânci cât un boú, mâine ceri să mánânci cât doui. (*A. Pam*). — Acest měr de discordie, să nu-l ascundem : el ǎeste Domnia. (*Boerescu*). — Înălțimea Sa mi-a poruncit să-ți fac cunoscut că mâne dimineața să te înfățișezi la curte în Spătărie, spre a îmbrăca caftan de Vornie mare. (*C. Negruzzi*). — Temendu-se ca poporul să nu se ridice înfuriat și să scape pe prinsul sđu, Alexandru-Vodă hotări a-í grăbi mórtea. (*Bălcescu*).

149. **Exercițiú scris.** Să se formeze trei frase în cari să fie câte un conjunctiv : douě în propozițiuni subordonate ; unu în principală.

150. **Exercițiú oral.** Să se spună ce optative se întálnesc în frazele următore ; cari exprimă dorința și cari condițiunea.

Puțin mǎ-ar pėsa, de nu m'ar duré inima pentru țară. (*Hasdeu*). — De ași sci că mă veí și omorí, nu pot să tac. (*C. Negruzzi*). — Of ! de ar veni érna, să te mai daú odată la școlă unde-va, ځicea mama, și să cer dascálului să-mi dea numai pielea și ciolanele de pe tine. (*Créngă*). — Dar dacá ași mai scóte ce-va din pungă pánă să scap de ea ! (*Delavrancea*). — Ne-ar fi rușine s'o spunem că am

fost bătută, dacă am fi fugit din luptă ori ne-am fi purtat rău cum-va. (*Coșbuc*).

151. **Exercițiū scris.** Să se formeze două frase, în cari să fie câte un condițional; unul să exprime condițiunea, altul dorința.

Timpurile

§ 99. Presentul e destinat să arate că lucrarea nu este încă terminată în momentul vorbirii.

Inima mi *se bate*, când *auđ* rostind numele lui Alexandru cel Bun, lui Stefan cel Mare, lui Mihaiū-Vitezul. (*Cogălnicenu*).

§ 100. Presentul se pôte pune în locul viitorului și în locul perfectului său imperfectului.

În locul viitorului:

Ba spune, spune, mă rog, și-ți făgăduesc că nu **đice** nici cârc (*C. Negruzzi*) = că *nu voiđ dice*.

În locul perfectului și imperfectului:

In loc de :

se pôte đice :

Între țăraniū fruntași cari *au luat parte* împreună cu boerii, cu episcopii și cu mitropolitul țării la divanul ad-hoc din Moldova *era* și Moș Ion Rótă, om cinstit și cuviincios (*Créngă*).

Între țăraniū fruntași cari *iaū parte* împreună cu boerii, cu episcopii și cu mitropolitul țării, la divanul ad-hoc din Moldova *este* și Moș Ion Rótă, om cinstit și cuviincios.

Presentul întrebuițat în narațiunile istorice cu înțeles de perfect și de imperfect, se chéamă *present istoric*.

152. **Exercițiū oral.** Să se alégă presentul indicativului din frazele următoare și să se spună dacă e luat în înțeles propriū său dacă e pus pentru alt timp.

Odată, vara pe-aproape de Moși, mă furișez din casă și mă duc, ziua mieza-mare, la moș Vasile, fratele tatei cel mai mare, să

fur niște cireșe; căci numai la dînsul și încă la vre-o două locuri din sat era cîte un cireș vĕratic care se cocea-pălia de Dum-nica-Mare (*Créngă*). Vrășmașii ajutați de poziție, de numărul lor și de machinele de rĕsboiŭ, își vin curĕnd în sine și încep a se lupta cu tărie (*Bălcescu*). Patru pași, Satîrgi-Mahomet, Haider, Hu-sein și Mustafa, cu o armată însemnată compusă de oștile Siriei și de ianiceri, alérgă în ajutorul cetelor ce se luptău, sprijină cu putere năvălirea Românilor, trec podul și lupta cea mai în-vierșunată începe atunci din tóte punctele (*Bălcescu*). Dar vrășmașul se bate cu inimă, își împrôspĕtĕză adesea oștile sale, ceea ce nu pot face ai noștri, și îi resping (*Bălcescu*). În vreme, când în Moldova Eteria isbucnesce și chĕmă la libertate nu numai pe Greci, dar pe tóte popórele creștine cari gemeau sub jugul Turciei, Tudor Vladimirescu ridică pe de altă parte în Valachia stéglu național, vestind Românilor, că vremea venise, pentru ca iară să scuture stăpânirea străinilor, să depărteze abuzurile, cari o rodeau și să dobândéscă guvern național, întemeiat pe o șartă liberală (*Cogălnicenu*). În urma multor pătimirî, multor nenorocirî, un orizonte mai senin ni se arată; pacea de la Adrianopol se închee între Rusia și Turcia, și drituri pĕrdute de vécuri ni se întorc înapoi (*Idem*).

153. **Exercițiu scris.** Să se formeze trei frase: una în care prezentul să aibă înțeles propriu; alta în care să fie pus în loc de trecut; alta unde să fie pus în loc de viitor.

§ 101. Imperfectul este timpul descrierii; perfectul simplu și perfectul compus sînt ale narațiunii.

Negruzzi povesteste cum s'a dus, fiind copil, la un examen la Socola și a rămas încântat.

Ce *făceam* eu în vremea acésta? Eu rămăsesem încremenit cu ochii holbați, cu gura căscată, căci nu *înțelegeam* nimic, eu care mă țineam că știu ce-va. Dascălul acesta *lua* în ochii mei un chip măreț!... Cât *mă simțiam* de mic în asemĕnare cu băéțul acel ce *scria* «sară» și «vie» în trei osebite feluri.

Aci se descrie starea autorului în timpul când asistă la examen. Tatăl său îi spune, întorcĕndu-se acasă, că va aduce pe acel profesor să-i dea lecții.

O, cât *am rămas* de recunoscător bunului părinte pentru această dorită veste ! Indată *am gătit* caete, condee nouă, negrelă bună, nimic *n'am uitat*. Aceste pregătiri *m'aŭ ocupat* până séra, când *m'am culcat* gândind la noul dascăl ; iar peste nópte *am visat* că **aveam** un nas cât al lui de mare.

Aci nu mai este o descriere, ci se povestesc acțiunile îndeplinite de el ; iar la urmă e un imperfect, pentru că și acolo e o descriere.

Acțiunile spuse prin *perfect* sînt *successive* ; cele spuse prin *imperfect* sînt *simultane*.

Observare. In vorbirea și scrierea de ađi nu se mai face nici o deosebire între perfectul simplu și perfectul compus.

In «Alexandru Lăpușnénu» C. Negruzzi, întrebunțéază perfectul compus :

După ce *a ascultat* sfînta slujbă, *s'a coborît* din strană, și, apropiindu-se de racla sf. Ion cel noŭ, *s'a plecat* cu mare smerenie și *a sărutat* móștele sfîntului...

și, după câte-va frase mai departe, întrebunțéază perfectul simplu :

Lăpușnénu *eși* din biserică, poftind pe boerî să vie ca să ospéteze împreună și încălecând *se înturnă* la palat. Toți *se imprăștiară*

154. **Exercițiu oral**. Să se spună pentru ce s'a pus imperfectul și perfectul simplu său compus în frazele următóre :

Bărbații în putere, junii și junele erau în câmp la lucru, unde seceraŭ orz, alții săpaŭ la șerg său tatarcă (meiŭ mare) și la turchine, alții cosiaŭ, alții strângeaŭ fân. (*I. Maiorescu*). — Ei fugiaŭ cum fug razele lunei peste adâncile valuri ale mării, fugeaŭ prin nóptea pustie și rece ca două visuri dragi ; și prin fuga lor aŭđiaŭ mîautele lungi și îndoite ale motanului din vatra castelului. (*Eminescu*). — Din cenușa lui se făcu un isvor limpede ce curgea pe un nisip de diamant ; pe lângă el arborî nalți, verđi, stufoși,

răspândiaū o umbră rēcoritā și mirositōre. (*Eminescu*). — Spre apus se vedeau încă stelele sclipind într'o lumină palidă, iar spre răsărit o gēnă trandafirie se înălța pe cer ca o speranță de fericire, stropind cu rouă pămîntul însetat. (*Gane*). — Dacă istoria, în deobște, adică a nēmului omenesc, este așa de interesantă în rezultatele sale, cu cât mai mult trebuie să ne fie istoria patriei, a locului unde am vēdūt điuā ? (*Cogălnicēnu*). — Omul tot-d'auna înainte de nēm și-a iubit familia, înainte de lume și-a iubit nēmul și partea de pămînt, fie mare, fie mică, în care el s'a născut, a petrecut dulcii ani ai copilăriei ce nu se mai întore, a simțit cea întâiū bucurie și cea întâiū durere de bărbat. (*Cogălnicēnu*). — Este adevēr și am vēdūt-o însu-mi, roșindu-mē de rușine, că Romāniī se luptarā pentru libertate sub stēgul celui mai străin, mai cumplit și mai învechit despotism ; este adevēr că Romāniī se lăsarā a fi înșelați de Austriaci, cari exploatarā eroismul și jertfele lor. (*Bălcescu*). — Lipsiți de cunoscințe și de principii ale rēsboiului ei le învățarā în mijlocul luptelor. (*Bălcescu*).

155. **Exercițiū oral.** Să se spunā la ce timp și mod se aflā verbele subliniate și să se explice :

Domnilor, cānd ar fi așa de norocit să *desvoltez* mai mult în inima d-vōstrā interesul pentru istoria patriei, *m'ași făli* că am *sporit* în d-vōstrā și iubirea către patrie, și că, prin urmare, am *contribuit* la păstrarea naționalității ; căci, ce pōte mai mult să *ne o păstreze*, de cât acēstā istorie, care ne *arată* ce am *fost*, de unde am *venit*, ce *suntem*, și cu regula de trei, ne descoperā și numērul necunoscut : ce avem să fim ! (*Cogălnicēnu*). — Mahomed *înainta* cu armia sa prin țarā, și fiind-cā nu *vedea* nici un vrājmaș înainte sa, *trimitea* cete ca să *iscodēscā* drumul către capitalā și să *pustiēscā* tot ce *vor întâmpina* ; dar acestea cum se *desghina* și se *depărta* de armia cea mare, nu se mai *vedea* ; se *părea* că le *înghite* pămîntul : cu atāta foc se *lupta* vitezul Ţepeș în potriua Turcilor și cu atāta cete se *silia* să *slăbēscā* puterea cea mare a lui Mahomed, înpotriua căruia cu atāt mai multă încurajare *lucra*, cu cât *auđia*, că armia despre partea Moldaviei *merge* bine ; și deși Turcii în alianță cu Ștefan *arserā* cetatea Brăila, *furā* însă *bātuți* și rēsbatuți îndărāt de la hotarele Ţerei Romānesci. (*Aron Floran*). — Fiți cu mine, și cu voi va fi izbānda. (*P. Hasdeu*).

PUNCTUAȚIUNEA

§ 102. Când vorbim sîntem obligați a face pause mai lungi sau mai scurte pentru ca să lăsăm să intre și să iese aerul din aparatul vocal.

Frasa următoare:

Ci-că era odată într'un sat un om grozav de leneș de leneș ce era nici îmbucătura din gură nu și-o mesteca (*Créngă*), se citește ast-fel:

Ci-că era odată ||
 într'un sat ||
 un om grozav de leneș |||
de leneș ce era ||
 nici îmbucătura | din gură |
 nu și-o mesteca.

Avem o paușă mare la mijlocul acestei frase și alte pause mai mici.

Aceste pause, pe cari, siliți, le facem în vorbire, se arată în scris prin **semne de punctuație**.

În limba română multă vreme punctuația nu a fost de loc ținută în seamă. În veșturile trecute se gă-

sesc tipărituri și manuscrise cari aū numai puncte puse din loc în loc fără nici o nevoie, ba avem chiar o scriere care nu are nici măcar cuvintele despărțite.

Se înțelege că ar fi greu să pricepem o vorbire scrisă fără semne de punctuație. Ca să scim întrebuința bine semnele de punctuațiune, se cuvine să cunoșcem sintaxa; acesta este unul din folósele ce le aduce cunoștința sintaxei.

Pe lângă semnele de punctuație propriu ȕise, cari ne arată pausele ce facem în vorbire, avem și câte-va cari arată tonul frazei.

Semnele de punctuație propriu ȕise sînt: *punctul*, *virgula*, *punct-și-virgulă*, *doŭe puncte*. Semnele cari arată tonul sînt: *semnul de întrebare* și cel *de exclamare* și *punctele de suspensiune*. La acestea se adaugă *parentesa* și *ghilemelele*.

Punctul

§ 103. Punctul se pune ori unde socotim noi că gîndirea e sfârșită, adică la finele fraselor și al propozițiunilor independente:

Exemple :

Hora începu. Tótă lumea se aruncă cu nebunie la joc și un lung lanț de flăcăi și fete, ce sémănă a fi atâtea flori în o mare ghirlandă însuflețită de focul tinereții, se înființă sub bolta cerului, luminată de stele. (*Ganea*).

§ 104. Când prescurtăm cuvintele, punem punct:

C. Negruzzi traducea cu o măestrie artistică baladele lui V. Hugo. (*Alexandri*).

C. este în loc de: *Constantin*; V. în loc de: *Victor*.

Virgula

§ 105. Virgula are întrebuințările cele mai numeroase și cele mai variate.

Ea desparte vocativul de restul propozițiunii. Dacă stă la început, se va pune o singură virgulă; dacă stă la mijloc, va fi intercalat între două virgule:

Moș Nichifor, ce facem noi? (*Créngă*).

Dumneata, *moș Nichifor*, ești om purtat, scii mai bine de cât mine. (*Créngă*).

§ 106. Virgula desparte propozițiunile coordonate, dacă nu sînt legate prin conjuncțiuni :

În vremea veche cerul era limpede, sôrele strălucia ca un flăcău tînăr. (*A. Russo*).

Când sînt legate prin conjuncțiuni copulative și disjunctive, nu se pune virgulă:

Își pierduse acum firea **și**-î coprinse spaîma (*Coșbuc*).

Pielea rea și răpănósă orî o bate **orî** o lasă (*Créngă*).

Când sînt legate prin conjuncțiuni adversative și conclusive, se pune virgulă:

Acum nu era luptă, **ci** măcelărie. (*Coșbuc*).

Acea originalitate a simțului estetic se vedește în producțiunile unui popor; există **dar** o caracteristică a popórelor sub raportul artistic. (*Odobescu*).

Unî autori pun *punct* înaintea unora din conjuncțiunile coordonătore, mai ales înainte de *însă*, *decî*, *așa dar*, *și*, *dar*, *iar*.

Coșbuc scrie ast-fel:

Điceau că, dacă le am fi trimis oștire la Nicopole, eî ar fi

plecat mai cu veghere la Plevna, sciindu-se apărați de noi și n'ar fi fost nevoiți să-și rupă óstea în două. Așa diceam și noi. **Dar** nu răutatea de inimă ne a țintuit pe loc.

§ 107. Când avem propozițiuni contrase, părțile compuse se despart prin virgulă, dacă nu se lęgă prin conjuncțiunii. De regulă, se lęgă numai penultima cu ultima:

Eraū miī de ómenī pe pod strámTORAȚI de care, de caī, de boī, de bivoli, împingēndū-se uniī pe alȚII, strivindu-se și căđēnd în riū. (*Coșbuc*).

Aū fost poftiȚI cei mai străluciȚI óspeȚI: împĕraȚI, craī, voe-voȚI, căpitaniī oștilor, mai mariī orașelor și alte fețe cinstite. (*Créngă*).

§ 108. Aposițiunea se desparte prin virgulă:

Ne trezim că vine la șcólă cu Moș Fotea, *cojocarul satului*. (*Créngă*).

§ 109. Substituirea prin gerundiū se desparte totdeauna prin virgulă și, dacă gerundiul are compliniri, acelea forméză un corp cu dînsul și virgula le desparte pe tóte la olaltă:

Când aū ajuns Rușiī sub cetate, comandantul oștirilor din Nicopole, *vĕđēnd primejdia*, ĩ-a dat de scire lui Osman. (*Coșbuc*).

Īntindēndu-se Rușiī spre drĕpta cu oștile lor, aū ajuns și la cetatea Nicopolei. (*Coșbuc*).

§ 110. Orī-ce propozițiune subordinată stă înaintea principalei, se desparte prin virgulă:

Ce se nasce prin întuneric, trebuie să se vadă la lumină. (*A. Pann*).

Dacă nu scii să vopsesci, nu te pune să mânjesci. (*A. Pann*).

Când aū început Rușiī rĕsboiul, noi eram îngrijaȚI că vor intra Turciī în țară. (*Coșbuc*).

§ 111. Când stau în urmă, atunci propoziția subiectivă, completivă, circumstanțială de loc și de timp și cea finală nu se despart prin virgulă:

Se scia încă de cu toamna **că Rușii vor porni războiul asupra Turcilor.** (*Coșbuc*).

Generalul rus făcuse greșeala **să-și bage în foc și rezervele.** (*Coșbuc*).

Resare **unde nu-l semeni** (*A. Pann*).

Ne cereau oștire **s'o bage în foc.** (*Coșbuc*).

§ 112. Circumstanțiala de mod, de cauză, de condițiune și de concesiune se despart prin virgulă și când stau în urma supraordinate:

A fost, **cum sciam** că a mai fost. (*Coșbuc*).

Se adună o mulțime de dascălime la noi, **căci aici era staniștea lor.** (*Créngă*).

Rău i-or fi strâns Turcii de piept pe Ruși, **dacă au ajuns Rușii să ne ceară ajutor.** (*Coșbuc*).

Acest adevăr arată că există în lume o Românie, **deși nu figurază pe hărțile de geografie.** (*Alexandri*).

§ 113. Substituirile propozițiilor circumstanțiale care se despart prin virgulă când stau în urma supraordinate, se supune la aceeași regulă.

§ 114. Propozițiunea atributivă explicativă se desparte prin virgulă; cea determinată nu se desparte:

După ce a pierit Mărăcinenu, **care mai ținea pe băieți pe lângă sine**, băieții noștri băieți, rămași fără ofițeri, se svârcoliră de capul lor. (*Coșbuc*).

Batalioanele rusești **care au intrat în Plevna** au fost copleșite de Turci. (*Coșbuc*).

§ 115. Propozițiunile incidente se despart prin virgulă:

Sergentul Loghin era isteț la vorbă și, **până n'a fost stră-puns de baionetă**, își tot îndemna ómenii cu gluma. (*Coșbuc*).

§ 116. In vorbirea directă, propozițiunea introducătoare se desparte prin virgulă, dacă se intercaléză în citație :

— Plecași-vă, dișe **trimisul**, și nu v'ă puneți capul în primejdie. (*C. Negruzzi*).

Observare. Se mai póte pune virgulă ori unde scriitorul socotesce că prin ea póte da o mai bună deslușire înțelesului.

155. **Exercițiu oral.** Să se spună unde trebuie pusă virgula :

S'ar dișe că Româniî când s'au prins de mână pentru prima óră ca să jóce hora simțind aceeași trebuință a fi uniți în dișele bune ca și în dișele rele au voit să lege frăția dintre dînșii printr'un cântec și un joc. (*N. Gane*).

Omul primitiv crede că sufletul unui om se află sau póte să fie silit prin evocațiune ori invocațiune a se afla în tóte lucrurile cari au aparținut aceluî om. (*V. Conta*).

Când cine-va voesce să-și rěsbune contra unui dușman în viéță caută de-și procură o șuviță de pěr o unghie sau chiar un petec din haîna aceluî dușman după aceea pronunță câte-va vorbe anume întoemite prin care chémă la sine cu amăgelî sufletul dușmanului ca el să se așede cu totul în obiectul ce provine de la dînsul apoi acest obiect este învelit în cěră și pus pe cărbuni aprinși. (*V. Conta*).

Matia fiul lui s'a născut în Transilvania la Cluj și s'a educat acolo până în vîrstă de june. (*A. T. Laurian*).

El a fost cel mai mare dintre Regii pe cari i-a numěrat Ungaria și o durere! cel din urmă. (*A. T. Laurian*).

Bětrâniî (țișaniî) gârbovi de vîrstă sta culcați în căruțe și se pãrlia de sóre iar pe lângă ei urma pe jos tótă familia : femeî cu copii la sîn fete cu cofe albe pe cap flăcăî trăgěnd urși după dînșii caî mănzi vaci cânî toți buluc la un loc toți grăind răcnind rîděnd nechezând urlând și umplěnd cãmpii de un sgomot sělbatic ce da fiorî. (*V. Alexandri*).

O Mateiú Basarab ce adânc respect îți datoréză ție națiunea română pe care ađi din negura aniilor tu încă ai scîi s'o înveți a-și apěra și a-și redobândi drepturile sale răpitate. (*Cogălniceanu*).

Adevărul e că noi am cam moștenit de la străbunii noștri, obiceiul de a glumi și a ride despre ori-ce faptă de laudă a noastră, de a lua în răspăr pe toți cei dintre noi cari ôre-cum fac onóre țarei. (*Odobescu*).

Totul este că vécurile eroice și mitologice aũ trecut de mult că astă-đi poesia nu se găsește nici măcar în versurile poeților și că numai un Omer a fost în lume. (*Cogălnicénu*).

Pe lângă acestea istoria Românească mai are un interes și mai universal: Patria noastră prin o sôrtă vrednică de tótă jalea a fost menită din cea mai bătrână vechime să fie teatrul năvălirilor și a răsboelor străinilor. (*Cogălnicénu*).

O sută ani după Christos întêlnim pre Decebal cel mai însemnat Rigă barbar care a fost vre-odată mai măreț mai vrednic de a fi pe tronul Romei de cât mișeii urmași ai lui August. (*Cogălnicénu*).

Dacă Grecii aũ căduť odată sub jugul lui Filip și în urmă sub jugul Romanilor este pentru că aũ voit să fie Plateani Tebani Ateniani Spartiani și nu Heleni; tot așa și strămoșii noștri aũ voit să fim Ardeleni Munteni Moldoveni și nu Români; rare-orî ei aũ venit să se privească între dinșii ca o singură și aceeași nație; în neunirea lor dar trebuie să vedem isvorul tuturor nenorocirilor trecute a căroră urme încă până astăđi sunt vii pe pămîntul nostru. (*Cogălnicénu*).

156. **Exercițiu scris.** Să se copieze frazele următóre punêndu-se virgulă unde trebuie :

Istoria nouă se începe cu vécul cel mai cumplit care vre-odată a apêsat țările nôstre. (*Cogălnicénu*).

Kiselef un nume pe care Români nu trebuie să-l rostescă de cât cu recunoscință și dragoste este însărcinat cu regenerația patriei cu punerea în lucrare a pravilelor menite să ne facă o nație până la împlinirea celei mai mari făgăduințe până la cea mai temeinică închezășluire a naționalității nôstre adică numirea de domni pămîntenî și pe viêta pe Tronurile Moldaviei și Valachiei. (*Cogălnicénu*).

Intristarea durerea lacrămile nimic nu o ar folosi: simpatia mila ajutorul tôte ar fi pentru dînsa închise. (*A. Florian*).

Când n'are cine-va ce să spuie când îi e capul sec și inima rece atunci pôte alerga la dușii de pe lume să vorbescă de Muse de Olîmp de Apolon de Cerber de Pluton să grămădescă vorbe d'alde astea, câte voesce că potrivește și versul și sêmănă și apoet. (*Heliade*).

Fiește-care limbă când a început să se cultiveze a avut trebuință de numiri nouë pe cari saũ și le-a făcut de la sine saũ s'a

împrumutat măcar de unde și mai vîrtos de acolo de unde aū vĕdut cā este isvorul sciințelor și al meșteșugurilor. (*Heliade*).

Pe la 1830 se visitaū mănăstirile nōstre oficial de cātre strāini și toți subalternii și patrioții dupā atunci își puneau tot zelul împreună cu cālugării greci în serviciul strāinului inimicului destructor naționalității strāine lor și al statului strāin lor. (*C. Bolia*)

Punct-și-virgulă

§ 117. Punct-și-virgulă se pune cānd avem sā arātăm o paușă mai mare de cāt o virgulă și mai mică de cāt a punctului. Cānd propozițiile legate prin conjuncțiuni adversative și conclusive aū subordonate cari le dau o desvoltare mai mare și mai ales cānd aceste subordonate sunt despărțite cu virgule, atunci se despart prin punct-și-virgulă. În periōde membrele se despart prin punct-și-virgulă.

Cānd sōrele se plĕcā spre apus; cānd murgul serii începe a se destinde treptat peste pustii; farmecul taĭnic al singurătății cresce și mai mult în sufletul cālĕtorului. (*Odobescu*).

157. **Exercițiu oral.** Sā se spunā unde lipsesce punct și virgulă.

Nici-un jurnal de mode nu ne-a păstrat modelul și tiparele grațioselor podōbe cu care elegantele nōstre domnițe și jupānițe din secolii trecuți, veniau în ajutorul grațiilor lor firesci nici-un amabil cāntăreț trubadur pāmîntĕn din vechime nu s'a aflat ca sā ne lase descrierea taliei lor mlādiitā sub un port strālucitor; nici un artist înamorat din vremile înapoiēte nu ne a schițat în vre-o gingașă pictură chipul soției sale în veștmintele-ī originale.

Nu, ori-care din astea voiū cāștiga îmi va fi mai nesuferitā de cāt însāși mōrtea nu, mai bine sā mĕ sfîrșese dupā cum m'am început, în chinuri, în spumegōse valuri adāogate de vijelia nenorocirilor, de cāt sā mĕ dau suĭet criticeī desfrānateī omeniri.

(*Bolintĕnu*).

Fanariotul pricepu bine cā puterea Romānilor era în instituțiile lor, de aceea nici nu întārĭdie a sāpa acele instituții spre a pregāti nĕmului sĕu o lungā domnie. (*Bălcescu*).

Le pāsa greū Romānilor sub Fanarioți, le pāsa cu mult mai

greu, căci nu avea nici o carieră spre a-și desvolta talentele lor ostășești de aceea, de câte ori vre-un căpitan mare se ivia în Europa, Românii alergau cu glôta sub stégurile lui. (*Bălcescu*).

Doă puncte

§ 118. Doă puncte se întrebunțeză cu deosebire în citațiuni și în enumerațiuni.

Când cităm vorbele altuia, dacă punem propozițiunea introductivă înainte, atunci o despărțim cu doă puncte:

Scaraoschi îl întrébă : Ei, copile, ce ispravă ai făcut ?
(*Crângă*).

Generalii cei mai vestiți cari au comandat armatele Moldovei, afară de Domni, au fost: **Boldur Vornicul, Șendrea Hatmanul, Vornicul Gogu, Vornicul Bucim și Hatmanul Buhuș.** (*Bălcescu*)

Une-orî și explicările mai dezvoltate se despart prin doă puncte:

Cum ne-au scos și cum ne-au dat, e mărturie fapta lor, căci după războiul ne-au luat și ceea ce ne-au lăsat Turcii : ne-au **rupt** o **bucată** din **țară.** (*Coșbuc*).

154. **Exercițiul scris.** Să se pue doă puncte unde trebuie.

Diua de 10 Februarie 1716 fu o di de doliu pentru Români în acea di Nicolae Mavrocordat, cel d'întăiu domn fanariot se ureă pe slăvitul tron ilustrat de Basarabi. (*Bălcescu*).

Libertatea e îndoită : cea din năuntru și cea din afară.... ele sunt surori și una fără alta nu pôte trăi. (*Bălcescu*).

Veniți cu mine, domnilor, ca să cercetăm împreună adevărul la isvorul său, și sunt încredințat că în sfârșit veți dice bună țară ! bun popor. (*Alexandri*).

Ca și la țărani noștri din principate, Românii-Macedonenii au ursitorile trei zile de la nascere cred, că trei femei spirite vin în casa unde s'a născut prunc și țin sfat la căpătăul lăgănelui ui despre a lui ursită. (*Bolintinému*). X

Semnele de întrebare și de exclamare

§ 119. Propozițiunile și frazele interogative și exclamative primesc la fine semnul de întrebare și de exclamare.

Exemple :

Acest popor, această țară, merită ore de a atrage luarea aminte a occidentului? (*Alexandri*)

Oare numai acelea ce sunt conforme regulilor esteticei noastre contemporane și locale se vor pute numi obiecte de artă? (*Odobescu*).

Dulce prieteșug! înger trimis din ceruri spre a uni pe ómenī prin compătimire! Tu, ce nu deosebescī din sēlbatecele fiarel tu, ce ne înmulțescī fericirile făcēnd să le gustăm de atâtea orī de câte orī le dobândesc aceīa cu carī tu ne unescī și ne micșorezī durerile, făcēnd să le împărtășim cu dînșī!

(*Cesar Boliac*).

O! dar de ce făgăduielele tale cele sfinte, blândī, nevinovate și neprimejdióse, să fie mai nesocotite, de cât ale îndrăcituluī, aspru, vinovat și primejdios neprieteșug... (*Boliac*).

Punctele de suspensiune

§ 120. Când întrerupem o frasă, fie-că o terminăm mai apoi, fie că o lăsăm nesfârșită, întrebuițăm punctele de suspensiune.

Voiū putea eū împrăștia un sentiment sfint, ce mă insufflă, îmi arată bunul cel neprețuit și mă povățuesce la fericirea cea adevărată, în vremea când gelosia-mī aprinsă fierbe, că nu are acea putere electrică a-l strânge după unde îl vede împrăștiat, ca să-l aducă tot la sine-și... (*Bolintinenu*).

— «Iată-mē îndată...» și Mihnea descălicase, urcase îngusta și drépta scară de piétră, și prin tinde întunecóse, mergea la odaīa tatáluī sēu. (*Odobescu*).

Parentesa

§ 121. O explicare care ese din textul frazei se pune în parentesă.

Li se duse vestea în sat, și fură chiemați și la curtea boerescă (cum am dice la noi acasă). (*Eliad*).

El făcea și desfăcea Mitropoliți și Episcopi după cuviința sa; el numia funcționarii Statului pe termen de trei ani, în care aceștia aveau tacit învoirea de a se îmbogăți prin orîce mijloce; el da ultimul veto în materie de procese; el era censorul arbitrar a orîce produceri intelectuale, a orîce aspirări liberale; el prin urmare suspenda pentru cel mai mic pretext foile ce se încercau a răspândi gustul literaturii [presa politică fiind mărginită numai în dare de sémă a balurilor de la curte și a ceremoniilor din ziua Sf. Nicolae]. (*Alexandri*)

Ghilemelele

§ 122. Citațiunile se pot pune între ghilemele sau semne de citațiuni.

În mijlocul unui public numeros toți așteptau a vidé ora supremă a banditului, care cu un curaj nepilduit striga: «Ier-tați-mé ómenî bunî» și țintia privirile sale cu ochii negri plini de mândrie asupra publicului. (*George Asaki*).

Archiereul dise cuvintele acestea:

«Dómne! odihnesce sufletul robului téeu Ioan în loc de pace, în loc de verdéță, unde nu este întristare nici suspin, ci vieță fără de sfîrșit. (*C. Negruzzi*).

Céța se îndesă, șa o formă, formă de țeranî cu arme, cari se aruncă asupra Polonilor cu strigătele: «Ucide! Ucide!»

(*Bolintínemu*).

Trăsura de despărțire

§ 123. Trăsura de despărțire se întrebuintează sau ca semn de dialog sau ca parantesă.

Este un fapt netăgăduit, că fie-care seminție omenescă, — am pute chiar dice, fie-care ramură a semințiilor, fie-care popor distinct, — are în geniul său un mod special de a concepe și de a produce frumosul plastic. (*Odobescu*).

Ast-fel ea socotesce — după o epocă embriónară, în care omul sêlbatic încă s'a servit numai cu tulpine de copaci și cu bolovanii de stâncă — un period, în care el s'a învățat să cîoplască prin ciocnitori pîetra și osul, ș'apoi iar prin frecături, să le lustruască. (*Odobescu*).

Intr'o diminéță o damă vèduvă — a căreia nume îl vom tăce, respectând frumoșa ei faptă — găsi la pórta casei sale trupul lîi Luminărică și vèduva îngropă pe sărac. (*C. Negruzzi*).

— Bine ați venit, boșeri! dice acesta silindu-se a zîmbi.

— Să fii M. Ta sănătos, răspuseră boșerii. (*C. Negruzzi*).

159. **Exercițiu scris.** Să se copieze punêndu-se semnele de punctuație cari trebuie.

Cocoșul bătênd din aripî pe gardul țarinei nu de mult vestise mîedul nopții cînd cornul vînatorese se auđi rêsunând la curtea de pe moșia Sorcova o mare vînatóre de cerbi lupi și porci sêlbatici se dădea de stăpânul moșiei la care se adunase toți amatorii de prin orașele și satele învecinate.

Điua se arăta frumoșă spre apus se vedeau încă stelele scîpînd într'o lumină palidă iar spre rêsărit o gênă trandafirie se înalță pe cer ca o speranță de fericire stropînd cu rouă pămîntul însetat.

La sunetul cornului cete de ómenî porniră spre curte înșirați pe ulițele satului unii armați cu bețe pentru hăituélă alții cu puscî pentru vînat avênd fie-care merinde în traistă și speranța de a împușca cea mai mare dihanie din codru.

La curte domnia o mare mișcare întocmai ca o pregătire de rêsboi s'ar fi đis că un avênt de vitejie cuprindea tóte inimile la apropierea luptei cu pădurea și fie-care aruncând pe umere

arma bine grijită sora omului în nevoe simția în sine mai cu arie dreptul său de stăpân asupra naturii.

Șeful vânătoarei împărți la toți pușcașii țărani praf și plumbi n de ajuns desbătu apoi planul vânătoarei cu gravitatea unui general de armată ce curând are să înfrunte inimicul însemnă linia de atac a hăitașilor linia de pândă a pușcașilor și după ce totul au bine pregătit întréga cétă plécă spre pădure aspirând cu poftă aburii dimineței și cântând doine de jale sau cântece de veselie după cum se simțiau inspirați de răsăritul sórelui său de sgomotul răsboinic al vânătoarei.

În scurt timp pădurea fu încinsă între două lanțuri de ómeni când deodată la sunetul cornului care era semnul de începere al vânătorii mii de țipete sêlbatice sunete de ciomege șuerături ascuțite treziră ecurile de prin adîncul rîpelor făcend să tremure de frică chiar frunzele pe arbori s'ar fi dis că bătrânii frasinii și stejari să rěstórnă sub vrăjmășia unui potop ce năvălesce asupra pădurii la auđul acestui clocot înfiorător linia pușcașilor stătea tăcută așteptând fie-care la locul său ascuns printre frunzari sosirea vre-unei fiare sêlbatice spre a împușca cu foc

Dar în acéstă așteptare ce séménă a fi fără sfîrșit fie-care moment este însemnat prin bătaia inimii nu este vânător cât de vechiú cât de ispitit care să-și pótă stăpâni neastâmpêrul póte va veni pe ici póte va veni pe dincolo își dice el pregătindu-și arma și ochiul său se măresce așa că ar voi par'că să străbată prin mēduva copacilor cel mai mic punct frunzele uscate raspunde de-adreptul în inima sa el își oprește suflarea ascultă întrébă și nici-o notă nu scapă nepricepută din graiul tainic armonios al pădurii

Apoi iată că resună o detunătură de pușcă în aripa stângă a vânătorilor urmată de mai multe altele în aripa dréptă și în centru până când focurile se înmulțesc pe tótă linia vestind fie-care câte un duel singuratic duel de mórte între om și fiară

Cu încetul însă hăitașii se apropie de pușcași urletele se potolesc focurile încetéază și cu toții se adună grămadă în poéna cea mai apropiată pentru a numéra prada dobândită.

SFÎRȘIT

BIBLIOTECA
CENTRALĂ
UNIVERSITARĂ „CAROL I“
BUCUREȘTI

TABLA MATERIEI

	<u>Pagina</u>
Prefață	I
Lecțiuni introductive	
I. Exprimarea gândirilor prin fraze și prin propozițiuni	1
II. Frasa și propozițiunea	5
Propozițiunea	
<i>Elementele propozițiunii.</i>	
I. Subiectul și predicatul	13
Subiectul	15
Predicatul	19
Predicatul nominal	21
Propozițiuni eliptice	24
Acordul predicatului cu subiectul	28
II. Atributul	32
Atributul adjectival	38
Atributul substantival	43
Atributul verbal	49
Atributul adverbial	50
Întrebuințarea articolelor	51
III. Complementul	55
Complementul direct	59
Complementul indirect	63
Construcțiunea pleonastică a pronumelor	67
IV. Circumstanțialul	69
Construcțiunea <i>infinitivului</i>	74
Analisa propozițiunii	76
Propozițiunea <i>contrasă</i>	80

Frasa

	<u>Pagina</u>
I. Coordinare și subordonare	83
II. Propozițiunea subiectivă, predicativă și completivă	93
Propozițiunea subiectivă	93
Propozițiunea predicativă	95
Propozițiunea completivă	96
Vorbirea directă și indirectă	98
III. Propozițiunea atributivă	104
Atributive determinative și explicative	106
IV. Propozițiunile circumstanțiale	108
Propozițiunea de loc	108
Propozițiunea de timp	109
Propozițiunea de mod	111
Propozițiunea de cauză	112
Propozițiunea finală	114
Propozițiunea condițională	114
Propozițiunea concesivă	116
V. Exprimarea subordonatelor prin substituțiuni	117
Analisa frazei	124
Periodul	130
Chiasmul	133
Intrebuințarea timpurilor și modurilor	133
Modurile personale	133
Timpurile	137

Punctuațiunea

Punctuațiunea	141
Punctul	142
Virgula	143
Punct-și-virgulă	148
Două puncte	149
Semnele de întrebare și de exclamare	150
Punctele de suspensiune	150
Parentesa	151
Ghilențele	151
Trăsura de despărțire	152

Tip. GUTENBERG Joseph Göbl, str. Dómei, 20.

